

Abdinasir Mustafe Awale

Fra Norge til Somalia og tilbake igjen. En kvalitativ studie av unge voksne somalieres erfaringer med kulturehabilitering.

Masteroppgave i sosialt arbeid
OsloMet - storbyuniversitet
Fakultet for samfunnsvitenskap

Abdinasir Mustafe Awale

Oslo, 15. November 2021

Sammendrag

I dette forskningsprosjektet undersøker jeg hvordan et utvalg med unge voksne med somaliske foreldre erfarer og opplever kulturehabilitering og deres deltakelsesmuligheter i det norske samfunnet. Kulturehabilitering innebærer en prosess hvor foreldrene ønsker å videreføre deres etniske kultur til deres barn ved å sende dem tilbake til foreldrenes opphavsland. Hensikten med denne studien er å forbedre forståelsen av hvordan kulturehabilitering kan påvirke unge norsk-somalieres oppvekst og fremtid i Norge, og hvilken mestringsstrategier de benytter seg av gjennom kulturehabiliteringen. Oppgaven belyser også hvordan de navigerer mellom to kulturer. Målet er også å framskaffe ny kunnskap som kan være til nytte for minoritetsfamilier, barnevern og familiebehandlere. Dette fordi kulturehabilitering er et gjennomgående fenomen i store deler av det somaliske miljøet, og et bedre kunnskapsgrunnlag vil kunne være viktig for sosial- og familietjenester i den norske velferdsstaten og deres arbeid med disse ungdommene.

Jeg har benyttet kvalitativ livsløpsintervju som metode for å belyse deltakernes erfaring og opplevelse. Intervjuene gir en dypere innsikt i deres livsløp før de reiste til hjemlandet, under oppholdet i hjemlandet og veien tilbake til det norske samfunnet etter kulturehabiliteringen. Med andre ord så har oppgaven en form hvor vi følger deltakerne på deres vei. Utvalget består av åtte unge voksne som enten er født og oppvokst i Norge eller som kom til Norge ved senere tidspunkt i ung alder. Kulturehabiliteringens tidsperiode varierer mellom intervjupersonene. Mens det korteste oppholdet varte i seks måneder, varte det lengste i seks år.

Det teoretiske rammen for forskningsprosjektet er bygget opp på Anthony Giddens' struktureringsteori og senere videreutvikling av hans perspektiv i form av sterk struktureringsteori av Rob Stones. Grunnelementene er sosiale strukturer, handlinger og utfall. Jeg søker å forstå forholdene og mekanismene som forhindrer eller fremmer norsk-somaliere muligheter for deltakelse i det samfunnet de befinner seg i. Det blir i tillegg trukket veksler med Amartya Sens kapabilitetsperspektiv som bidrar til å identifisere personlige, sosiale og miljømessige forhold som hemmer eller fremmer deres deltakelsesmuligheter. For å få en dypere forståelse av deltakernes selvidentitet og tilhørighet blir det anvendt Giddens' modernitetsteori og tilgrensende begrepsliggjøring av flerkulturelle identiteter.

Nøkkelord: Kulturehabilitering, akkulturasjon, deltakelsesmuligheter, integrering, minoriteter.

Summary

In this research thesis, a survey is performed with a selected group of young adults with first generation Somali parents to determine how they experience cultural rehabilitation and if it was voluntary. The objective of the thesis is to get a better understanding of how cultural rehabilitation affects the upbringing and the future of young Norwegian-Somalis adults in Norway, as well as what coping strategies they employ during this process. Moreover, the aim is also to examine how young adults manage to navigate being forced between two cultures, and to obtain knowledge that will aid minority families, child welfare services, and family therapists, to combat the recurring phenomenon of cultural rehabilitation.

I've used qualitative life course interview as a method to enlighten the participant experience. The interview gives a deeper insight of their life course that consist of their life before they left to their home country, during their stay in their home country and the way back to Norwegian society after cultural rehabilitation. In other words, the thesis has a form in which we follow the participants on their path. The sample consists of eight young adults who were either born and raised in Norway or who came to Norway at a later date a young age. The period of time of cultural rehabilitation varies between the interviewees. While the shortest stay lasted six months, the longest lasted for six years

The theoretical framework for the research project is based on social citizenship, and Anthony Giddens's theory of structuration and later further development of his perspective, strong structuration by Rob Stones. The basic elements are social structures, actions and outcomes and aim to explain the conditions and mechanisms that prevent or promote Norwegian-Somali's opportunities for participation in the society in which they are located. In addition, exchanges are drawn with Amartya Sen's capability approach that helps evaluate personal, social and environmental factors that inhibit or promote their participation opportunities. To gain a deeper understanding of the participants self-identity and belonging, Giddens's modernity theory is used, and adjacent conceptualization of multicultural identities.

Keywords: Cultural rehabilitation, acculturation, participation opportunities, integration, minorities.

Forord

Arbeidet med min masteroppgave har vært lang og krevende, men samtidig spennende, lærerikt og har bidratt til å gi meg bredere perspektiv og kunnskap faglig og personlig. Det har vært to utfordrende men lærerike år med masterstudiet, og masteroppgaven markerer slutten på studietiden. Jeg er takknemlig for muligheten til å skrive om et tema som jeg har lenge ønsket å skrive om. Det har til tider vært utfordrende med tanke på at det er en felt med lite forskning, men har fått muligheten til å tilegne meg nye kunnskap som jeg ikke hadde fra før, reflektere over mine forforståelse og belyse nye aspekter med kulturrehabilitering.

Jeg vil først og fremst takke intervjupersonene i denne studien for deres deltagelse, og for deres tillit til å la meg gjenfortelle deres erfaring og opplevelser. Det er deres personlige historier og erfaringer som danner grunnlaget for denne masteroppgaven. Uten deres deltagelse hadde ikke masteroppgaven blitt til.

Videre vil jeg takke min veileder, Rune Halvorsen som har gitt meg viktige innspill, konstruktive og gode tilbakemeldinger gjennom hele prosessen, samt alltid vært tilgjengelig for spørsmål og diskusjon.

Jeg vil også takke alle som har bidratt med korrekturlesing, faglige innspill, og som har hatt troen på at jeg skulle komme i mål. Jeg ønsker også å rette en stor takk til familien min. Takk for tålmodigheten dere har vist, særlig i den siste delen av studiet.

Innhold

1. Innledning.....	7
1.1 Formål, bakgrunn og aktualitet for valg av tema	8
<i>1.2 Tidligere forskning om kulturehabilitering og somaliere i Norge.....</i>	<i>10</i>
1.2.1 Tidligere norsk forskning om kulturehabilitering	10
1.2.2 Tidligere forskning på kulturehabilitering- internasjonalt	12
1.2.3 Integrasjon blant norsk-somaliere.....	13
1.2.4 Barneoppdragelse og familieliv blant somaliere.....	14
1.2.5 Utdanning og arbeid blant somaliere	15
Utdanning	15
Arbeidsmarkedsdeltakelse blant personer med bakgrunn fra Somalia.....	18
1.2.6 Medias framstillinger.....	18
1.2.7 Identitet og tilhørighet blant somaliere i Norge	19
1.2.8 Oppsummering av tidligere forskning	20
<i>1.3 Forskningsspørsmål</i>	<i>20</i>
<i>1.4 Oppgavens oppbygning.....</i>	<i>21</i>
2. Teoretiske perspektiver	22
2.1 <i>Struktureringsteorien</i>	<i>22</i>
2.1.1 <i>Regler og ressurser</i>	<i>23</i>
2.2 <i>Rob Stones sterk struktureringsteori.....</i>	<i>24</i>
2.2.1 <i>Eksterne strukturer</i>	<i>26</i>
2.2.2 <i>Interne strukturer</i>	<i>26</i>
2.2.3 <i>Praksis.....</i>	<i>28</i>
2.2.4 <i>Resultat</i>	<i>29</i>
2.3 <i>Giddens sin modernitetsteori- det refleksive selvet.....</i>	<i>29</i>
2.4 <i>Amartya Sen sin kapabilitetstilnærming</i>	<i>30</i>
2.5 <i>Sammenkobling av struktureringsteorien og kapabilitetstilnærmingen</i>	<i>33</i>
2.6 <i>Oppsummering</i>	<i>34</i>
3.0 Metode	35
3.1 <i>Valg av metode.....</i>	<i>35</i>
3.2 <i>Om livsløpsintervjuer.....</i>	<i>36</i>
3.3 <i>Utforming av intervjuguiden</i>	<i>37</i>
3.4 <i>Semi-strukturert livsløpsintervju</i>	<i>38</i>
3.5 <i>Utvalg og rekruttering</i>	<i>39</i>
3.6 <i>Presentasjon av informantene.....</i>	<i>40</i>
3.7 <i>Forhold mellom meg og informantene</i>	<i>41</i>
3.8 <i>Gjennomføring av intervjuene</i>	<i>42</i>
3.9 <i>Lyddopptak og transkribering</i>	<i>46</i>
3.10 <i>Validitet og reliabilitet</i>	<i>47</i>

3.11	<i>Forskningsetikk</i>	48
3.12	<i>Analyseprosessen</i>	50
4.	Analyse og drøfting av det empiriske materialet	51
4.1	<i>Inn og ut av skoler -skoleerfaringer i Norge og Somalia</i>	51
4.1.1	<i>Skoleerfaring før oppholdet</i>	51
4.1.2	<i>Oppsummering av skoleerfaringer før oppholdet i Somalia</i>	53
4.1.3	<i>Skoleerfaringen i Somalia</i>	53
4.1.4	<i>Oppsummering av skoleerfaringen i Somalia</i>	55
4.1.5	<i>Skoleerfaringer etter oppholdet i Somalia</i>	56
4.1.6	<i>Oppsummering av skoleerfaring etter oppholdet i Somalia</i>	58
4.2	<i>Overgangen til arbeidsmarkedet</i>	58
4.2.1	<i>Oppsummering av overgangen til arbeidsmarkedet</i>	61
4.3	<i>Utvikling, endring og brudd i sosialt nettverk</i>	62
4.3.1	<i>Før oppholdet</i>	62
4.3.2	<i>Oppsummering av funn om sosialt nettverk før oppholdet</i>	63
4.3.3	<i>Under oppholdet</i>	64
4.3.4	<i>Oppsummering av erfaringer med sosialt nettverk under oppholdet</i>	66
4.3.5	<i>Sosialt nettverk etter oppholdet</i>	67
4.3.6	<i>Oppsummering av erfaringer med sosialt nettverk etter oppholdet</i>	68
4.4	<i>Identitet og tilhørighet</i>	68
4.4.1	<i>Oppsummering av funn om identitet og tilhørighet</i>	71
4.5	<i>Tilbakeblikk på oppholdet</i>	71
5.0	<i>Avsluttende diskusjon</i>	73
5.1	<i>Eksterne og interne strukturer, praksis og resultat</i>	73
5.2	<i>Eksterne strukturer</i>	73
5.3	<i>Interne strukturer</i>	76
5.4	<i>Ungdommenes og foreldrenes praksiser</i>	77
5.5	<i>Endringer i deltakelsesmuligheter over tid</i>	78
6.0	<i>Oppsummering og avsluttende betraktninger</i>	79
6.1	<i>Veien videre</i>	81
	Litteratur	83
	Vedlegg 3: Godkjennelse fra NSD	87
		88
	Vedlegg 2: Samtykkeskjema	89
	Vedlegg 3: Intervjuguide	93

1. Innledning

I desember 2017 publiserte Norsk rikskringkasting (NRK) intervjuer de hadde foretatt med somaliske barn og ungdom, som hadde blitt sent til koranskoler hvor de hadde blitt utsatt for tortur (Præsttun & Strand, 2017, s.7). I intervjuene beskrev informantene forholdene på koranskolene, deres opplevelser, og årsaken til at foreldrene sendte dem dit. Barna skildret forhold som var skadelig for deres mentale og fysiske velferd. En av informantene sier at foreldrene ikke likte livet hun levde i Norge, med alkohol og festing. På tross av de bakenforliggende årsakene til at barna blir sendt til foreldrenes hjemland anses oppholdet å virke negativt på barna, familiene og deres integrasjon i det norske samfunnet.

Reportasjen fikk stor mediedekning. Jan Bøhler, som er en tidligere Ap-politiker understreker problemet med at barn sendes til utlandet fra Norge er større enn det vi har antatt. Han forteller å ha mottatt flere bekymringsmeldinger om barn som sendes til koranskoler for å hindre fornorskning (Gagnes, Fondenes, Agerup & Willoch, 2017). Han sier at det kan være skadelig for norskopplæring, integrering og for barnas fremtid. Hvorfor han tror foreldrene velger å sende barna sine på skole i utlandet, sier han at han tror det er på grunn av at de er bekymret for hvordan barna skal vokse opp, fjerne seg fra våre norske verdier og integrering og forholde seg til deres tradisjoner og religion. Ifølge Bøhler forteller folk at de får hjem barn som nærmer seg voksen alder, som mangler norskkunnskaper og ikke er integrert i det hele tatt. De blir NAV-klienter resten av livet fordi de har vært flere år på disse skolene (Gagnes, Fondenes, Agerup & Willoch, 2017). Bøhler mener at regjeringen bør kartlegge mer hva som skjer med disse barna og få en bedre oversikt over hvem og hvor mange som sendes ut. Bøhler etterspurte bedre rutiner på å frata foreldrene barnetrygden når de sender ut barna sine, få mer kunnskap om disse barnas skjebner og forsikre at de ikke går på skoler hvor de mishandles og utsettes for vold (Gagnes, Fondenes, Agerup & Willoch, 2017). Høyre politiker Kristin Vinje deler samme bekymring som Bøhler, men er uenig at regjeringen ikke jobber for å motvirke, og beskriver arbeidet som utfordrende (Gagnes, Fondenes, Agerup & Willoch, 2017). Vinje trekker frem gode rutiner, samt god kommunikasjon for å følge opp når barn for eksempel ikke dukker opp på skolen. Samtidig som hun sier at det har lagt fram en ny og handlingsplan for å styrke integreringsarbeidet, og arbeidet med å informere og veilede for forhindre disse tingene.

Ifølge SSB (2020) er somaliere den største ikke-vestlige innvandrerguppen i Norge. Det bor 28 544 somaliske innvandrere og 14 719 norskfødte med innvandrerforeldre i Norge. SSB «definerer innvandrere som person som selv har innvandret til Norge, og som er født i utlandet av utenlandsfødte foreldre og fire utenlandsfødte besteforeldre» (SSB, 2019). Mange av dagens barn og unge som dekkes av betegnelsen innvandrer har kommet til Norge da de var små, og har hatt vesentlige oppveksterfaringer i Norge. Dette gjør at begrepet ikke lenger er så klar og entydig som tidligere. Norsk Statistisk Sentralbyrå endret derfor begrepet i 2008 fra «innvandrerbefolkning» til «innvandrer og norskfødte med innvandrer foreldre», i et forsøk på å fremheve nyansene blant denne delen av befolkningen (SSB, 2019). Trolig varierer følelsen av identitet fra individ til individ. Unge kan i én sammenheng se seg selv som innvandrer/utlending, mens de i andre sammenhenger kan oppleve seg selv som norske.

Da den politiske konflikten eskalerte i 1991 flyktet mer enn én million somaliere ut av landet og bosatte seg rundt omkring i verden. De første somaliene som kom til Norge etter diktatoren Siyad Barre bombet Hargeisa og Burao, flyktet av ulike årsaker i 1988. Mens noen flyktet på grunn av tvang, flyktet andre av uroligheter, arbeid eller andre utviklingsmuligheter. Etter krigsbruddet og frem til 1998 kom det årlige kvoter med rundt 500 somaliere i Norge. Det var først og fremst den ustabile og uoversiktlige situasjonen i landet som førte til at alle fikk opphold (UDI, 1998). På grunn av den ustabile tilstanden i Somali er det fortsatt stadig og jevn økning i somaliske asylsøkere og familieinnvandring i Norge i dag. Samtidig som antall søknader til norsk statsborgerskap øker blant somaliere. Fra 2018 til 2019 økte overgangen til norsk statsborgerskap for somaliere fra 1900 til 3000, dobbelt så mange som Eritreere som er neste på listen (SSB, 2020). Noen av kravene for å få rett til norsk statsborgerskap er at man må ha bodd i Norge i syv år, ha klarlagt sin identitet, være og ha til hensikt å forbli i Norge og fylle kravene til deltakelse i norskopplæring (Regjeringen, 2019).

1.1 Formål, bakgrunn og aktualitet for valg av tema

Hensikten med denne masteroppgaven er å undersøke hvordan «kulturrehabilitering» kan påvirke unge norsk-somalieres oppvekst og deltakelsesmuligheter i Norge. Begrepet kulturrehabilitering brukes gjerne om tilbakesendelse av barn og ungdom fra etniske minoriteter, eller med foreldre med innvandrerbakgrunn til foreldrenes opphavsland. I samsvar med dette oppstår begrepet *kulturrehabilitering* som beskriver barn som blir sendt tilbake til hjemlandet etter å ha mistet de kulturelle verdiene. Kulturrehabilitering er en direkte oversettelse fra det somaliske ordet «*dhaqan celis*», som betyr rehabilitering av kulturen

(Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 92). I korte trekk kan man beskrive kulturehabilitering som en prosess hvor foreldrene ønsker å videreføre deres etniske kultur til deres barn. Foreldre kan ha mange grunner til at de ønsker å videreføre deres etniske kultur til barna. For det første kan det være en løsning for å forhindre at barnet assimileres til verdskulturen. For det andre kan det være et tegn på at foreldrene strever med å tilpasse seg verdskulturen.

Bakgrunn for valg av tema skyldes først og fremst en personlig interesse for kulturehabilitering. Jeg er selv av somalisk opphav, noe som har gjort at jeg gjennom hele livet har hørt om barn og unge som blir sendt tilbake til hjemlandet for kulturehabilitering, og har alltid fundert på om det gir en positivt effekt. Med positivt effekt mener jeg i form av å lære språket og kulturen til fedrelandet og/eller positiv effekt i form av at ungdommen kommer tilbake som et bedre «jag», med mål om å bli kvitt avvikende og uønsket atferd. Eller om det skaper problemer som for eksempel i skolegang, ved retur til Norge. Nysgjerrighet på hvordan dette kan påvirke barn og unge har inspirert meg til å skrive om dette temaet.

En annen grunn for valg av tema er at flere familier med etnisk minoritetsbakgrunn kan ha vanskeligheter med å oppdra barnet sitt i et samfunn der kultur, normer og regler står i strid med de kulturelle forutsetningene man selv er oppvokst med. Forventninger fra foreldrene om å beholde de kulturelle normene og oppdra barnet i samsvar med hjemlandets kultur og normer kan være gjeldene for etniske minoritetsfamilier i Norge. Det kan være vanskelig for ungdommen å opprettholde fedrelandets kultur og normer, samtidig som det kan være vanskelig for de voksne å tilpasse seg norske krav. Dette kan by på utfordringen med tanke på integreringen. Det til tider negative bilde media viser av det somaliske miljøet, gjør kanskje også integreringsprosessen vanskeligere for dem. Jeg har selv forholdt meg til to ulike kulturer og føler på for eksempel begrepet «third culture kid», noe som har vært med på å inspirere til å skrive min masteroppgave. Third culture kid (TCK) eller tredjekulturbarn som det heter på norsk er et begrep David Pollock og Ruth Reken (2001) har videreutviklet, og beskriver en person som har brukt mesteparten av barndommen utenfor foreldrenes kultur. TCK bygger relasjoner til alle kulturene, uten å altså føle tilhørighet til noen av kulturene. Med andre ord føler ikke personen seg fullt hjemme i hverken hjemkulturen eller verdskulturen, men integrerer/tar opp i seg heler elementer fra hver kultur gjennom livsløpet, og med det skape sin egen kultur som enkeltindivid (Pollock & Reken, 2001, s.13).

Et annen begrep som forteller oss hvordan to kulturer påvirker hverandre og individene som møtes er akkulturasjon. Akkulturasjon er en samlebetegnelse på de endringene som oppstår når en kultur møter en annen (Birman & Addae, 2015, s.4). Akkulturasjon blir sett fra forskjellige perspektiver. Innen sosiologi blir det for eksempel fokusert på prosessen der

innvandrergupper innlemmes i kulturen til et større samfunn i løpet av generasjoner. Mens i psykologisk perspektiv blir det lagt vekt på å forstå måten enkeltindivider endrer seg som resultat av kulturell tilknytning med hensyn til deres kulturelle identiteter (Birman & Addae, 2015, s.4). Med andre ord vil akkulturasjon kunne ses fra mesonivå, hvor endringer kan være i sosiale eller politiske strukturer, mens psykologisk endringer ses fra et individnivå hvor personens atferd, holdninger, identitet og verdier står i sentrum. Akkulturasjon prosessen er spesielt viktig når det gjelder barn med minoritetsbakgrunn med tanke på deres utvikling mellom to kulturer. Atferdsmessig blir akkulturasjon mer framtrødende i ungdomsårene (Birman & Addae, 2015, s.4). Psykologen John. W. Berry er kjent for sitt arbeid innenfor kulturell påvirkning på atferd, og har utviklet en modell som beskriver fire mulige holdninger, som innvandrere kan utvikle til den opprinnelige og nye kulturen (Berry, W, 2008, s. 331). Ifølge Berry kan vi se hvordan immigranter forholder seg til deltagelse i majoritetskulturen, og hvordan de ivaretar deres opprinnelige kultur (Berry, W, 2008, s. 332).

Ønsket med denne oppgaven er også å sette i gang en faglig diskusjon som kan være til nytte for minoritetsfamilier, barnevern og familiebehandlere. Målet er å framskaffe ny kunnskap slik at sosial- og familietjenester i den norske velferdsstaten har et bedre kunnskapsgrunnlag for deres arbeid med familier med minoritetsbakgrunn. Dette fordi kulturehabilitering er et gjennomgående fenomen i det somaliske miljøet, og et godt samarbeid mellom ulike institusjoner er viktig for barns og unges fremtid. Det er ikke forsket så mye på kulturehabilitering tidligere. I det neste delkapitlet gjør jeg rede for foreliggende forskning om kulturehabilitering.

1.2 Tidligere forskning om kulturehabilitering og somaliere i Norge

1.2.1 Tidligere norsk forskning om kulturehabilitering

Fafo-rapporten «*Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*» kom fram til at nesten fire av ti ungdommer med somaliskfødte foreldre, som er født i Norge eller kom hit før fylt 5 år, har gått på skoler i utlandet (Friberg & Bjørnset, s. 76). Forskeren i rapporten presiserer at de ikke er oversikt over hva slags skolegang det er snakk om, eller hvor de har vært. Lengre utenlandsopphold i Somalia blant barn og unge er likevel blitt koblet til internatskoler, tvangsgifting og at barn etterlates i hjemlandet mot egen vilje.

Forskningsrapporten «*Transnasjonal oppvekst, om lengre utlandsopphold blant barn og unge med innvandrerbakgrunn*» (Bredal, Liden & Reisel, 2014) viser til at lengre utenlandsopphold for barn og unge med innvandrerbakgrunn lenge har vært en praksis blant etnisk minoritetsfamilier, og spesielt populært blant somaliere og pakistanere. Motivasjonen bak det å sende barnet til Somalia vises å være av ulike årsaker blant foreldrene i denne rapporten (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 81). Noen av eksemplene som det vises til er det å forbedre barnas skoleprestasjoner, styrke kulturell og religiøs identitet og disiplinering (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 134).

Relevante kategorier for analysen i denne rapporten har vært tilflytningsland, statsborgerskap, alder, kjønn og om barna flyttet alene eller sammen med foreldre. Tilflytningsland for informanter fra Somalia er: Kenya, Somalia og Somaliland. Med tanke på alder er det ifølge rapporten (Bredal, Liden & Reisel, 2014) litt høyere andel barn under 9 år som flytter ut i forhold til barn som er litt eldre. Når det kommer til kjønn er det lite forskjell, men det er flere gutter enn jenter som flytter til utlandet i alderen 0 til 17 år (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 72). Mange av barna flytter ut uten foreldrene sine, det vil si at foreldrene ikke flytter til samme land som barna innenfor det samme kalenderåret. Noen barn vil allerede ha en av foreldrene i utlandet, og dermed vil flytting «alene» ikke være det samme for alle barn (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 72). Med tanke på statsborgerskap er det ifølge rapporten flest med norsk statsborgerskap som flytter ut, bortsett fra de aller yngste, som sannsynligvis ikke er kvalifisert til norsk statsborgerskap. Blant barn med bakgrunn fra Somalia som flyttet ut i 2011, var det hele 87 prosent som hadde norsk statsborgerskap. Betydningen av norsk pass legges også vekt på her blant informantene. Dette gir dem større bevegelighet, og ikke minst sikkerhet til å returnere til Norge og vesten om de ønsker det (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 72).

En tredje rapport som har skrevet om barn og unge i utlandet er Oslo Economics, på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet. De har kartlagt norske kommuners kjennskap til saker om barn som blir etterlatt i utlandet mot sin vilje. Utgangspunktet for sakene de er opptatt av i denne kartleggingen, er at utenlandsoppholdet er ufrivillig (Oslo Economics, 2019, s.13). Ifølge kommunenes tilbakemeldinger, anslår rapporten at mellom 2016 og 2018 ble minst 415 norske barn og unge sendt til utlandet mot sin vilje. Somaliere utgjorde den største andelen med 37 prosent i 2018, og det var en stor økning i denne andelen fra 2017 til 2018 (Oslo Economics, 2019, s.35). Kartleggingen er basert på informasjon fra spørreundersøkelser og intervjuer med representanter fra kommunale tjenester, supplert med befolkningsdata fra SSB for statistiske

analyser. Det er også innhentet innspill fra Kunnskapsdepartementet, Det nasjonale kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll (Kompetanseteamet), Integrerings- og mangfoldsdirektoratet, samt Røde Kors (Oslo Economics, 2019, s. 5). Årsaken eller motivasjonen til utsendelse vises til reaksjon på barnevernets involvering fra de fleste kommunene i denne rapporten. Andre motiver for utreise som en del kommuner har erfaring med er å hindre at barna blir for norske eller å styrke religiøs/kulturell identitet (Oslo Economics, 2019, s.6). Litt mindre kommuner oppgir kriminalitet, å få barna ut av rus, etter å hindre seksuell utprøving/arrangert ekteskap som årsak til utsendelsen. Kommuner som kjenner saker der etterlatte barn har returnert til Norge etter utlandsoppholdet med en tidsperiode på 3-12 måneder (Oslo Economics, 2019, s.6).

1.2.2 Tidligere forskning på kulture rehabilitering- internasjonalt

Kulture rehabilitering vises å være et gjennomgående fenomen også i utlandet. For eksempel viser tidligere forskning «*When reality crashes the imagination: experiences of young Qurbojoog (foreign raised) Somalis in Somaliland*» (Musa, 2016), hvordan dhaqan celis (kulture rehabilitering) er en av hovedgrunnen for tilbakevendelse til hjemlandet blant unge somaliere. I sin masteravhandling skriver Amina Musa om ungdoms erfaring med å vokse opp i Somaliland. Etter borgerkrigen er dette første generasjonen som ikke vokste opp i Somalia. Hun viser til hvordan unge Somaliere kommer fra utlandet og til Somaliland med en identitet som ikke passer landet, og som begrenser de (Musa, 2016, s. 1). Med kulture rehabilitering skriver hun at en slik tilbakevendelser brukes om unge mennesker som ofte har fått problemer i verdssamfunnet. Svært ofte er de involvert i kriminelle aktiviteter og blir sendt tilbake til hjemlandet for et siste håp om å bli kvitt avvikende atferd. Musa viser også til hvordan denne gruppen ofte har negative assosiasjoner i Somaliland. De blir ofte sett på som «de som mislyktes i utlandet», og blir på den måten sett ned på i hjemlandet. Samtidig viser Musa (2016) til hvordan denne gruppen ofte bringer med seg skikker og væremåte som ikke er i tråd med islamsk og somalisk kultur.

En annen tidligere forskning er “*Failed Diaspora: Experiences of Dhaqan Celis and Mentally III Returnees in Somaliland*” (Tilikainen, 2011). Artikkelen av Marja Tilikainen (2011) fokuserer på den «mislykkede diasporaen». For eksempel kommer det fram erfaringene til somaliske migranter som har blitt deportert eller returnert til Somaliland av enten myndigheter eller deres familie på grunn av kriminell oppførsel, psykisk sykdom, narkotikamisbruk, eller livsstiler som somaliske foreldre ikke kan godta. Ifølge artikkelen

kommer det fram hvordan familien og den enkelte selv er skuffet over å ikke ta vare på muligheten de hadde i Europa eller Nord- Amerika. Et stort ønske om migrasjon til vestlige land er å finne et bedre liv og utdanning. Det å ikke møte disse forventningene og gitte muligheter betyr fiasko (Tilikainen, 2011, s. 85). Den enkelte som har migrert til vesten forventes også å være god, moralsk, ansvarlig og opprettholde islamsk og somaliske familieverdier. Samtidig er forventningene som stilles store fordi familien på en måte har investert i personen. En retur hjem, eller deportering uten å gi noe tilbake, er skammelig og en stor skuffelse for den transnasjonale familien, og den enkelte får ikke ny sjanse av familien til å returnere til Europa (Tilikainen, 2011, s. 85). Ifølge artikkelen kan en retur til Somaliland i de verste tilfellene bli et fengsel for mest maktesløse og sårbare, mens det i de beste tilfellene kan være en nøkkel til bedring og helbredelse (Tilikainen, M, 2011, s. 85). Ifølge artikkelen blir også de som er på «dhaqan celis» sett på som annerledes på grunn av måten de ser ut, kler seg eller oppfører seg på. Noen blir også sett på som mentalt unormale eller «mentalt syke» som årsak av noe som skjedde i utlandet, for eksempel vaksinasjoner, rusmidler og alkohol. Det er også psykiske plagede mennesker hvis tilstand ikke blir sett å ha en forbindelse med fremmed livsstil, men har snarere blitt forårsaket av andre faktorer som demoner (jinn-ånder). Utenom årsakene til returneringen gir dette også håp for gjenoppretting og styrke av de kulturelle, religiøse og familiemessige bånd ifølge Tilikainen (2011). Artikkelen viser til at det å returnere en ungdom tilbake til Somaliland kan være et siste forsøk på å rehabilitere personen for familien (Tilikainen, 2011, s. 86).

1.2.3 Integrering blant norsk-somalier

Det var stort sett somalierne som flyktet på slutten av 1980 tallet- og tidlig på 1990-tallet som var ressurssterke. Disse hadde utdanning og offentlige stillinger og utgjorde den somaliske urbane middelklassen (Fangen, 2006). Det var disse som hadde midler og muligheter for å flykte. Fra slutten av 90-tallet kom flere andre lag av befolkningen og mange av dem hadde liten eller ingen skolegang, med små muligheter til å klare seg selv i Norge (Fangen, 2006). På dette settet varierer integreringen og tilpasningen blant somalier i Norge (Fangen, 2006, s.7-8). Enkelte av de første som kom til Norge, mente for eksempel at de var mer åpne muligheter til å integrere seg, få seg jobb og lære Norge og nordmenn å kjenne, enn de som kom senere i tid (Fangen, 2006, s. 11). De første som kom distanserer seg også fra de nyankomne ved at de selv hadde gått grunnskolen og tatt videre utdanning i Norge (Fangen, 2006, s.11). Ut fra artikkelen kan det se ut til å være klassebasert hvilke somalier som ønsker å integrere seg, og førstkomme ser ut til å være mer interessert i å finne sin vei inn i det norske samfunnet. De

som kom i senere tidspunkt har en mer distansert holdning til det norske samfunnet, og mener at mange av dem har mindre utdanning og større jobbledighet (Fangen, 2006).

Ifølge Fangen (2006) er det flere nasjoner som har samme synspunkt, men Engebrigtsen og Fuglerud viser hvordan tamiler og somaliere ofte blir fremstilt som henholdsvis «gode» og «dårlige» innvandrere i offentlige diskurser (Rugkåsa, M, 2011). Mens tamiler i stor grad er integrert i arbeidslivet og er økonomisk stabile uten velferdsytelser, representerer somaliere en gruppe der mange står utenfor arbeidslivet og er avhengige av økonomiske velferdsytelser (Rugkåsa, M, 2011). Likevel vises det til hvor lite foreldre- og ungdomsgenerasjonen av tamiler, til tross for sin høye arbeidsdeltakelse, har mindre kontakt med den norske majoritetsbefolkning enn somaliere (Rugkåsa, M, 2011). Somaliere deltar i større grad på arenaer hvor «majoriteten» er til stede og har større kontakt med norske samfunnet enn tamilske (Engebrigtsen, 2006).

1.2.4 Barneoppdragelse og familieliv blant somaliere

Barneoppdragelse i norsk sammenheng kan være krevende for somaliere i Norge (Fangen, 2006). I artikkelen til Fangen vises det først og fremst til hvor lite somaliske menn kan være involvert i barnets oppdragelse, og hvor stor del khat-tygging kan ha skylden i det (Fangen, 2006, s.12). Khat-tyggingen bidrar til å bryte familier fordi kvinner ikke ønsker å leve med en man som bruker penger på khat og ikke tar ansvar for barna. Adan, en av intervjupersonene til Fangen, som har bodd i Norge i 16 år, og jobber i introduksjonsprogrammet for flyktninger er en av de som uttalte seg om dette. Hun sier at kvinnene deres har det tøft og er sint på de somaliske mennene som tilbringer tid i kafeer på gata på Grønland i Oslo, og så kommer hjem for å sove (Fangen, 2006, s. 12). Mange somaliske mødre er eneforsørgere og har store barnekull. I 2007 bestod 30% av somaliske husholdninger av bare mor og barn, og i gjennomsnittlig hadde de 3,65 barn (Siyad, Bildsten & Hellevang, 2007, s.15). Ifølge SSB tilhører personer fra Somalia i snitt en husholdning med 3,1 barn, og rapportere i tillegg at gjennomsnittlig 4,2 har økonomiske vansker og boligproblemer (SSB, 2019).

I Somalia er barneoppdragelse og omsorgsrollen for barna tradisjonelt sett på som det primære ansvaret til moren, mens mennene har hovedansvaret for å forsørge familien. Men somaliske kvinner i Norge som tar utdanning, er ofte inne i en likestillingsdiskurs i forhold til hvilke somaliske menn de kunne tenkt seg å gifte seg med. De ønsker seg menn som tar ansvar for barnet og hjemmet, og distanserer seg fra dem som henger med andre somaliske

menn på kafeer (Fangen, 2006, s. 12). Selv om den somaliske barneoppdragelsen er tradisjonelt sett annerledes fra den norske om lik fordeling av arbeid, vises det et likestillingsdiskurs blant somaliske kvinner.

Tradisjonelt ble somaliske kvinner i Somalia utsatt for forskjellige former for mannsherredømme. Kvinner og unge jenter ble nektet deltakelse i utdanning og andre beslutningsprosesser (Gabowduale, 2010, s.63). I landlige områder sendte familier gutter til universitetet i stedet for jenter på grunn av kulturell videreføring av spesifikke kjønnsoppgaver. Jenter ble bare fordelt roller som å ta vare på ektemannens familie (Gabowduale, 2010, 63). Mangel på et sosialt nettverk kan også være årsaken til at barneoppdragelsen i norsk sammenheng er krevende. I Somalia lever familier ofte med i store enheter med flere generasjoner under samme tak. Tanter, onkler og besteforeldre er tilstede. Mangel på et sosialt nettverk og lite tillit til skoler og institusjoner kan gjøre at det er krevende å oppdra barnet i Norge, spesielt for ensligmødrer. Noe som kan føre til at de sender barnet til hjemlandet. Overgangen til Norge kan dermed bli en stor overgang blant somaliske foreldre som har en annen oppdragsform. Mangel på mannlige forbilder og enslig forsørger i hjemmet kan også komme til syne med tanke på barneoppdragelser blant jenter og gutter. Ifølge Kristiansen (2016) har det vært oppfattet som vanskeligere å oppdra somaliske gutter i Norge enn jenter. Guttene vises til ha en større frihet, mens jentene internaliserer flere moralregler (Kristiansen, 2016, s. 24). Dette kan forklares med at gutten kanskje har en far som tilbringer mer tid på en kafé på Grønland enn hos dem. Mens mange gutter ikke har en farsfigur har jenter mødrer som er tilstede og de kan se opp til. I møte med norske skoler har somaliere problemer med forventninger som kreves fra skolen. Samarbeid mellom skole og hjem er noe som skiller seg fra skolesystemet i Somalia. Der har skolen ansvaret for barnas opplæring og utdanning, og lekser, foreldremøter, konferansetimer og ranselpost var ukjent (Siyad, Bildsten & Hellevang, 2007, s.19). Dette gjør at somaliske foreldre kan ha lite kjennskap til hvordan barnet har det på skolen og vil kunne ha problemer med å forholde seg til skriftlig informasjon. Når man ikke har slik oversikt over barnet er det krevende med barneoppdragelse.

1.2.5 Utdanning og arbeid blant somaliere

Utdanning

Ifølge Kathrine Fangen (2008) er somaliere en gruppe som vises å være spesielt utsatt når det kommer til utdanning. Somalia er et land som ikke har en sentral administrasjon og nasjonal

infrastruktur, noe som betyr at svært få får utdanning før de kommer til Norge (Fangen, 2008, 50-51). I Norge blir de deretter satt inn i et utdanningsløp etter alder og ikke etter kunnskapsnivå. Ettersom somaliske ungdommene ikke har fått tilgang på skole i hjemlandet og ikke får muligheten til å tilegne seg kunnskap som samsvarer med alderen, utgjør dette større risiko for de somaliske ungdommene (Engvoldsen, 2010, s. 10). Med tanke på dette og andre risikofaktorer har Tone Blandkjenn Engvoldsen skrevet om «*Somalisk ungdom i norske skoler*» (2010). I hennes masteravhandling har hun undersøkt beskyttelsesfaktorer blant de somaliske ungdommene i den norske skolen for å styrke og/eller skape i det forebyggende arbeidet (Engvoldsen, 2010, s. 3). Samspill mellom familien, lærerne (skolen), jevnaldere og egne individuelle ferdigheter var alle med å skape resiliens (Engvoldsen, 2010, 3-4). Disse skaper alle et positivt velvære og positive økologiske overganger, som videre fører til motivasjon og ønske om å fullføre skolen (Engvoldsen, 2010, s. 4).

I rapporten «*Transnasjonal oppvekst, om lengre utlandsopphold blant barn og unge med innvandrerbakgrunn*» har Hilde Liden, Anja Bredal og Liza Reisel (2014) skrevet om somaliernes møte med skolesystemet i Norge, Kenya og Somalia. Ifølge rapporten er det en del barn som kommer til Norge i løpet av utdanningsforløpet og må tilpasse seg et nytt språk og skolesystem, og som asylsøkere vil familien ha levd med uavklart livssituasjon og status i perioder og kan ha flyttet flere ganger innen de bosetter seg i en kommune i Norge (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 103). Skolebakgrunnen barn har fått før de kommer til Norge kan være liten og delvis ifølge rapporten. Dette gjelder også en stor andel av foreldrene, som ikke fikk skolegang og utdanning etter at krigen brøt ut i Somalia. Bare 14 prosent av innvandrergruppen med somalisk bakgrunn har høyere utdanning (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 103). Men det finnes en liten voksende gruppe barn med lengre botid i Norge som synes å gjøre det bra på videregående og tar høyere utdanning (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 103). Dette kan vi også se i Fangen sin rapport, der noen av informantene hevder at førstankomne er mer engasjert etter å få seg utdanning og jobb (Fangen, 2006, s. 11).

Ifølge NOVA-forskerne Anders Bakken og Christer Hyggen ved OsloMet satser også somaliske ungdom på høyere utdanning (Bakken & Christer, 2018, s. 112). Gruppen er overrepresentert på yrkesfaglige utdanningsprogrammer, bruker litt mer tid på skolearbeid enn gjennomsnittet for minoritetslevne og trives relativt godt på skolen. Tre av fire med somalisk bakgrunn har planer om høyere utdanning etter endt videregående opplæring og sju av ti opplever at det å være skoleflink gir status i vennekretsen (Bakken & Christer, 2018, s. 107).

I rapporten «*Transnasjonal oppvekst, om lengre utlandsopphold blant barn og unge med innvandrerbakgrunn*» (Bredal, Liden & Reisel, 2014) vises det også til ulike utfordringer som bidrar til lavere utdanningsprestasjon. Noen av eksemplene er dårlige bo- og levekår og store søskenflokker der søsken kan ha ulik bakgrunn og oppveksterfaringer. Det er i tillegg flere som ikke har gått i barnehagen før de starter på skolen. Foreldrenes utdanningsnivå og deltakelse i yrkeslivet bidrar også til lav skolemotivasjon og prestasjoner (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 103).

Med tanke på skolesystemet i Somalia var det velfungerende før krigen brøt ut i 1988, men under borgerkrigen brøt den offentlige infrastrukturen sammen og skoler og undervisningstilbud forsvant (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 111). De økonomiske ressursene i landet førte til begrensninger for å bygge opp skolesystemet igjen. Bygninger, skolemateriell og undervisningsformer ble preget av dette. I tillegg er det et problem at lærerne er dårlig lønnet, noe som gir lavt utdannede lærere til skolene (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 111). Departementene i Somaliland har utarbeidet en statistikk basert på selvrapportering fra skolene over hvor stor andel barn som går på skole og hvor lenge de går. I rapporten kommer det fram at elevene ikke har et felles undervisningsgrunnlag, og har ikke tilstrekkelig undervisningsmateriale. Det finnes heller ikke noe enhetlig pensum før i åttende klasse (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 113).

Når det kommer til valg av skole for barn og unge på lengre opphold i utlandet avhenger dette også av ulike faktorer. Ifølge Bredal, Liden & Reisel (2014) spiller ulike faktorer som for eksempel økonomi og religiøse preferanser inn. Noen av informantene er bevisste på sitt skolevalg og bruker en del av familiens midler på skole. Andre velger skoler hvor slektninger går (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 116). En av informantene understreker at foreldrene må tjene veldig mye i Norge hvis de betaler skolepenger. Foreldre til elever som kommer til hjemlandet for lengre opphold har utdanningsambisjoner og velger privatskoler. Det er mange som oppfatter at barneskolen i Somalia har raskere utvikling, og et høyere faglig nivå enn i Norge, med blant annet flere realfag som de ikke har hatt i det norske skolesystemet. Med tanke på barn fra utlandet understreker rektor at den faglige tilpasningen er et problem for mange (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 117).

Erfaringen med å returnere til norsk skole etter lengre utlandsopphold er også noe som kommer fram i rapporten (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 125). De fleste informantene returnerte til skolegang etter oppholdet, men ikke alle. Noen av informantene forteller at de måtte jobbe for å tjene penger da de returnerte, selv om de ønsket videre utdanning. Andre var lite motivert for skolegang og hadde heller ikke det grunnlaget som skulle

til for å begynne på videregående. Flere av dem hadde også vanskeligheter med å få jobb, og ble gående arbeidsløse. For de som returnerte til skolen er erfaringene blandet. De opplevde en utfordrende overgang til norsk skole, der de måtte venne seg til nytt undervisningsspråk og nytt undervisningsplan (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 125).

Arbeidsmarkedsdeltakelse blant personer med bakgrunn fra Somalia

Når det kommer til arbeidsmarkedet er 67 prosent av innvandrerne i Norge mellom 20 og 66 år i arbeid (Imdi, 2020). Ifølge Imdi (2020) er det flere grunner til at innvandrere, og spesielt flyktninger har lavere sysselsetting enn resten av befolkningen. Noen av grunnene som trekkes frem er at mange flyktninger kommer fra land uten godt utbygde utdanningssystemer, og tar derfor lite utdanning med seg når de kommer til Norge. Med lav eller lite relevant kompetanse, og liten kjennskap til det norske språket blir det store begrensninger for mange nyankomne innvandrere når de skal inn på det norske arbeidsmarkedet. I tillegg vises det at diskriminering kan hindre innvandrere i å få jobb. Et felteksperiment gjennomført i Norge viser at personer med et pakistanskklingende navn fikk 25 prosent færre innkallinger til førtegangsintervju enn personer med et norskklingende navn, til tross for at de hadde identisk kompetanse (Imdi, 2020).

I SSB-rapport fra 2018 kom det fram at somaliere i aldersgruppen 16-39 år var den innvandrerguppen som hadde størst positiv endring mellom første generasjon og norskfødte i landet (SSB, 2019). Gruppen viste størst fremgang mellom den eldre generasjonen og de som er født i Norge når det gjelder faktorer som lav arbeidsledighet, sysselsetting, utdanning og andre sosiale aktiviteter.

1.2.6 Medias framstillinger

Innvandring og integrering er generelt et tema som i norske medier ofte fremstilles som et samfunnsproblem. Spesielt er somaliere og muslimer utsatte grupper som får mer oppmerksomhet og negativt fokus enn andre befolkningsgrupper. Medias fremstilling av somaliere er ofte at de er ressursvake, velferdssnyltere og avviker fra å følge norsk normer og regler. Somaliske innvandrere får for eksempel tre ganger så mange oppslag som polske innvandrere, selv om det er nesten dobbelt så mange med bakgrunn fra Polen som bor i Norge (Imdi, 2009). Ifølge årsrapport fra 2009 av Imdi blir somaliere brukt som forklaring på at integreringen ikke fungerer, også i artikler som omtaler andre grupper. De tre mest brukte temaene som somalierne ble knyttet til er kriminalitet, avvikende kulturell praksis, og manglende integrering (Imdi, 2009, s. 11). Men ifølge en medieanalyse utført på oppdrag fra

integrerings- og mangfoldsdirektoratet i 2020 har det vært mindre omtale der innvandring og innvandrere knyttes til kriminalitet i media (Retriever, 2020, s. 22).

De negative fremstillingene av somaliere kan overskygge historier om integrerte somaliere som går på skiturer, har utdannelse, deltar i arbeidsmarkedet og har etnisk norske venner eller bekjenskaper (Fangen, 2006). Somaliere har selv ulike syn på dette. Informantene mener at de som kom senere truer det positive selvbildet som de tidligere ankomne flyktninger har. De som kommer senere kan oppfattes som truende fordi de noe lettere kan bidra til det negative bildet som går igjen i medias fremstilling av gruppen, med fokus på manglende integrasjon (Fangen, 2006, s. 11). Spesielt har khat bruken blant somaliere ført til økt media dekning og flere skammer seg over det. Avisopplag om somaliere var en av kildene til skam og angst nevnte informanten til Engebrigtsen (Engebrigtsen, 2006). Informanten var sikkert på at avisopplagene var grunnen til at ingen satt seg ved siden av han på trikken. Fra å søke venner blant «norske», trakk han seg tilbake og oppsøkte andre somaliere (Engebrigtsen, 2006). Fremstillingen av somaliere i media kan være marginaliserende og ekskluderende.

På bakgrunn av koronapandemien som startet i 2020 har det vært en del omtale om innvandrere, og særlig somaliere i Norge. Medieanalysen fra Retriever i 2020 viser hvordan personer med innvandrerbakgrunn, og norsk-somaliere spesielt blir ofte omtalt i media når det dreier seg om koronapandemien (Retriever, 2020, s. 3). I april 2020 gikk Folkehelseinstituttet ut med statistikk som viser at personer med innvandrerbakgrunn, og spesielt norsk-somaliere er overrepresentert blant korona-smittede i Norge (Retriever, 2020, s. 46). Smitten i innvandrer miljøer får bred oppmerksomhet i mediene, og henviser spesielt til bydeler øst i Oslo. Parallelt med disse vinklingene blir det diskutert hvorvidt det er riktig å gå ut med norsk-somalieres overrepresentasjon blant de smittede, og hvorvidt dette vil føre til ytterligere stigmatisering og ekskludering av allerede utsatte grupper (Retriever, 2020, s. 46).

1.2.7 Identitet og tilhørighet blant somaliere i Norge

Ifølge artikkelen til Katrine Fangen varierer somaliers identifisering. Noen ser seg selv som både norske og somaliske, mens andre ser seg som bare somaliske eller bare norske. Det å ha vært lenge i landet fremheves som noe som styrker identifiseringen med norske verdier (Fangen, 2006, s. 11). Andre forstår identitet som noe de ikke kan velge, som for eksempel opplevelsen av at hudfargen medfører at den somaliske identiteten er den mest dominerende, uansett hvor integrert de er (Fangen, 2006, s. 28). Unge somaliere som har gått på norske skoler og snakker flytende norsk ser seg selv som både norske og somaliske, men ofte med somalisk

som den dominerende identiteten. De unge somaliske definerer det å være somalisk ut fra lojalitet til muslimske normer. Hva det vil si å være somalier er i samsvar med hva det vil si å være en god muslim (Fangen, 2006, s.13). I tillegg er det å opprettholde det somaliske språket en viktig målsetting.

I rapporten til Bredal, Liden og Reisel kommer det også fram at religion er viktig for identitet, samtidig som de trekker frem det å beherske det språket foreldrene bruker som viktig for identiteten (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 132). De fant at erfaringen informantene har fra utlandsoppholdet er at det har gitt en sterkere identitet som norsk-somalier, og de verdsetter enda mer sikkerhet, velferd og gratis utdanningsmuligheter i Norge ved retur (Bredal, Liden & Reisel, 2014, s. 8).

1.2.8 Oppsummering av tidligere forskning

Foreliggende forskning om kulturehabilitering viser at det er en utbredt praksis blant somaliere og andre etniske minoriteter i Norge og andre land. Mye av det som har blitt skrevet om kulturehabiliteringen blir koblet til internatskoler, koranskole, tvangsgifting og at barn blir etterlatt i hjemlandet mot egen vilje. Vi vet imidlertid forholdsvis lite om sammenhengene i norsk-somalieres erfaring før, under og etter oppholdet.

1.3 Forsknings spørsmål

På bakgrunn av dette er forskningsspørsmålene som følger:

- 1. Hvordan erfarer barn og ungdom med somaliske foreldre deres deltakelsesmuligheter før, under og etter oppholdet i Somalia?*
- 2. Hvilke mestingsstrategier benytter somaliske ungdommer seg av?*

Underveis i arbeidet med oppgaven har jeg i tillegg blitt interessert i følgende underspørsmål:

- 3. Hvordan erfarer barn og ungdom med somaliske foreldre det å vokse opp mellom to kulturer?*

Det siste spørsmålet kan knyttes opp til begge hovedspørsmålene.

For å få svar på disse spørsmålene undersøker jeg hva slags mekanismer som fremmer, alternativt hindrer veien tilbake til det norske samfunnet etter kulturehabiliteringen. Med andre ord, hvilken mulighet har man til å komme seg tilbake i det norske samfunnet igjen

etter lengre opphold i Somalia? Det vil undersøkes tre problematiske områder som kan være med å forklare deres evne til å delta som fullverdige og aktive medlemmer av det norske samfunnet etter oppholdet. Hovedfokuset vil bli rettet mot muligheter for medborgerskap og deltakelse i det norske samfunnet etter oppholdet. Samtidig som det skal undersøkes deres deltakelsesmuligheter før de reiste til hjemlandet og under oppholdet i hjemlandet. Det andre som skal undersøkes her er deres mestringsstrategier i de to ulike landene, mens det siste blir som nevnt knyttet til dels spørsmål 1 og dels spørsmål 2. Jeg ønsker å undersøke muligheten til å navigere mellom to kulturer- deres identitet og tilhørighet. Med utgangspunkt i informantenes livshistorier har oppgaven til formål å svare på problemstillingen. Disse informantene representerer et strategisk utvalg (mer om dette i kapittel 3) som kan gi rik informasjon om kulture rehabilitering og dens påvirkning.

1.4 Oppgavens oppbygning

Oppgaven består av fem kapitler. Kapittel 1 er inngangen til oppgaven hvor jeg har forklart oppgavens aktualitet, formål og bakgrunn for mine valg. I kapittel 2 redegjør jeg for de teoretiske perspektivene jeg anvender. Kapittel 3 handler om den metodiske tilnærming. Her forklare jeg metodevalgene for undersøkelsen. Kapittel 4 analyserer dataene. Kapittel 5 funnene og konkluderer.

2. Teoretiske perspektiver

I dette kapitlet presenterer jeg de teoretiske perspektivene og begrepene jeg skal anvende senere i oppgaven når jeg analyserer forholdene og mekanismene som forhindrer eller fremmer norsk-somalieres muligheter for deltakelse før, under og etter oppholdet i Somalia. Jeg skal først presentere Anthony Giddens sin struktureringsteori og senere videreutvikling av hans perspektiv. Grunnelementene i struktureringsteori er strukturer, handlinger og utfall og tar sikte på å forklare sosial prosess. Den sosiale prosessen i min sammenheng er kulturehabilitering, barn og ungdommers overgang til voksenliv, og muligheter for å være fullverdige samfunnsdeltakere eller medborgere i det samfunnet de befinner seg i. I tillegg vil jeg trekke veksler på Amartya Sens kapabilitetsperspektiv. Kapabilitetsperspektivet kan her bidra til å evaluere personlige, sosiale og miljømessige omstendigheter eller forhold som fremmer eller hemmer ungdommenes deltakelse i det norske samfunnet. Identitet og tilhørighet er også et sentralt tema i denne oppgaven. Giddens sin modernitetsteori vil her være et analytisk perspektiv som jeg vil gå ut fra, for å kunne forklare deres selvidentitet. Deretter skal jeg forklare forholdet og forbindelsen mellom Giddens sin struktureringsteori og Sen sitt kapabilitetsperspektiv. Til slutt oppsummerer jeg og forklarer den videre anvendelse av de teoretiske perspektivene, samt avslutningsvis viser til oppgavens operasjonalisering.

2.1 Struktureringsteorien

Det teoretiske perspektivet for denne oppgaven bygger på Anthony Giddens sin struktureringsteori, samt senere versjon av Rob Stones struktureringsteori. Det har alltid vært en diskusjon mellom mikro- og makronivå i sosiologiske teorier, og man har prøvd å føre sammen perspektivene til en mer integrert tilnærming som viser sammenhengen mellom aktør og struktur i sosiale prosesser. Ifølge Anthony Giddens, er sosiologien preget av et uheldig og teoretisk uproduktivt skille mellom det han kaller subjektivismen og objektivismen (Aakvaag, 2012, s. 128). Der subjektivismen tar utgangspunkt i aktørene og den sosiale verden «nedenfra og opp», har objektivismen en oppfatning av at sosiologien heller bør ta utgangspunkt i en overindividuell objektiv struktur som eksisterer uavhengig av aktørene, og at man deretter må studere hvordan disse strukturene styrer aktørenes handlinger (Aakvaag, 2012, s. 128). Det er altså et skille som går mellom aktør- og strukturorienterte sosiologiske retninger, et skille som Giddens har som mål å overskride. Giddens ønsker å gjenforene subjektivismen og objektivismen, altså å løse aktør-struktur problemet. Dette gjør han med det han kaller for struktureringsteorien.

Struktureringsteori er en sosiologisk teori som går ut på at subjektivismen og objektivismen er gjensidig avhengige av hverandre. Det er ingen aktør uten muliggjørende struktur, og ingen struktur uten handlende aktører som anvender og derigjennom reproducerer disse strukturene. Denne gjensidige avhengigheten kaller Giddens strukturens dualitet, og er selve kjernen i struktureringsteorien (Aakvaag, 2012, s. 136). Aktørenes kreativitet, frihet og handlingskompetanse er ikke et resultat av frihet fra sosiale strukturer, men tvert imot avhenger av at de trekker på overindividuelle sosiale strukturer som fungerer som mulighetsbetingelser for deres handlinger (Aakvaag, 2012, s.130). Aktører med ulike motiver og intensjoner handler og bidrar dermed til å skape verden de lever i.

2.1.1 Regler og ressurser

Giddens forstår strukturene som regler og ressurser i samfunnet, og de blir anvendt av aktørene. Eksempel på dette kan være FNs barnekonvensjon om at alle barn har rettighet til skole, fritid og lek, hvile og rett til å si sin mening i alt som angår dem selv (FN, 2020). Sosiale strukturer, i form av et korpus av overindividuelle regler (normer og verdier) og ressurser, setter altså aktørene i stand til å delta på en kompetent måte i samfunnslivet (Aakvaag, 2012, s.131). Begrepet regler defineres som generaliserbare «prosedyrer». «Prosedyrer» fordi regler er en form for oppskrifter som foreskriver den korrekte måten å gå frem på i en situasjon («how to go on»). «Generaliserbare», fordi prosedyrene er av generell karakter, kan de benyttes i en rekke ulike situasjoner. Regel-begrepet har igjen to dimensjoner som svarer til to hovedtyper, *fortolkningskjemaer* og *sosiale normer*. Den ene typen er fortolkningskjemaer som gjør det mulig for oss å fortolke og gi mening til den situasjonen vi befinner oss i. Den andre hovedtypen er sosiale normer som fastlegger hva som er akseptabelt og uakseptabel handling i en bestemt type situasjon og dermed gjør det mulig for oss å koordinere sosiale samhandling (Aakvaag, 2012, s.136.).

Begrepet *ressurser* er et begrep Giddens bruker til å forklare at makt og innflytelse avhenger av de ressurser aktøren har til rådighet. Ressurser er det vi er avhengige av for å kunne gripe inn i og påvirke fysiske og sosiale hendelsesforløp i vår omverden (Aakvaag, 2012, s.137.). Eksempelet om språkytringer som tidligere nevnt kan være et eksempel på det. Ressurser kan deles opp i to deler: Den ene er allokativer ressurser som omfatter økonomiske materielle goder og kontroll over disse. Den andre er autorative ressurser som omfatter kontroll over mennesker og andre aktører, altså evnen til å dra nytte av sosiale relasjoner (Aakvaag, 2012, s.137). Eksempel på autorative ressurser kan være evnen til å dra nytte av sosiale

relasjoner som venner og bekjentskaper for å komme seg inn i arbeidsmarkedet. Muligheten til å delta på fritidsaktiviteter/råd til å betale kontingente kan være eksempel på allokativ ressurser. Dette er to begreper som er anvendelig i min studie, med tanke på norsk-somalisk ungdom sine muligheter til å benytte seg av ressursene/makt formene for å styrke sine aktørskap i det samfunnet de befinner seg i. Giddens er også opptatt av å se hvordan disse to ressursene kan gjensidig påvirker hverandre og forårsaker forandringer i samfunnet.

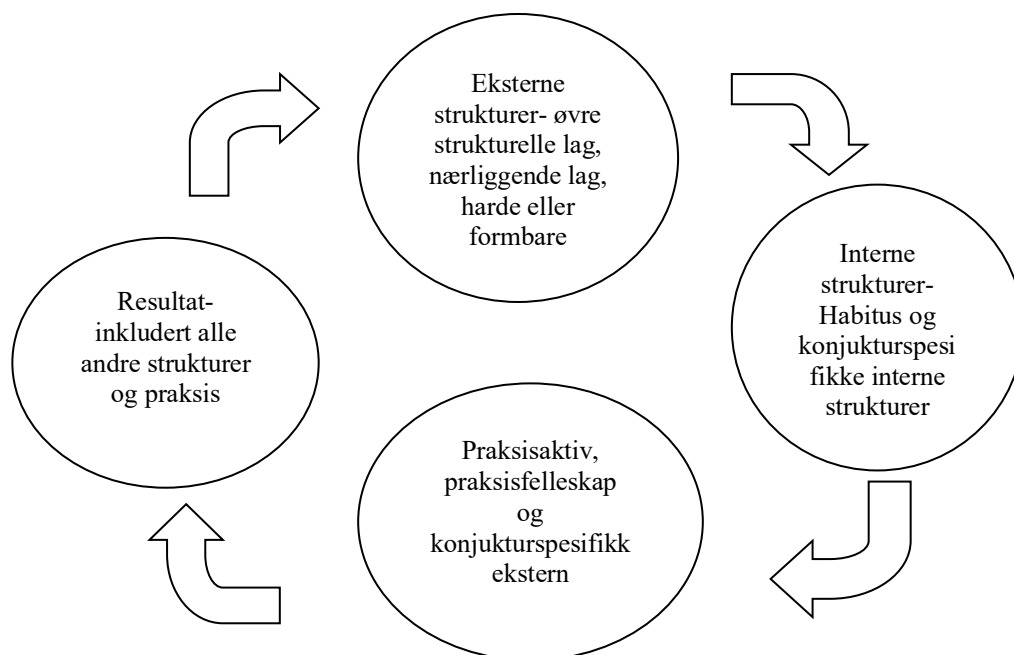
Sosiale strukturer har som tidligere nevnt virtuell eksistens, og i en situasjon hvor personen for eksempel kommuniserer på norsk, er strukturen bare til stede i virtuell form. Det vil si som et korpus av bakenforliggende regler aktørene trekker på, og som setter dem i stand til å produsere grammatisk korrekte og semantisk meningsfulle norske språkytringer (Aakvaag, 2012, s. 139). Det vil for eksempel her være problematisk om ikke vedkommende har kunnskap til å ytre seg på det norske språket, eller eventuelt det somaliske språket under oppholdet i hjemlandet sitt. En person som ikke mestrer de *reglene* eller besitter de *ressursene* som gjelder innenfor samfunnet vedkommende befinner seg, enten det er i Norge eller Somalia, vil trolig få problemer med å delta som fullverdig samfunnsmedlem.

Jeg har nå redegjort for Giddens struktureringsteori, men som vi kan se er hans teori på et ganske abstrakt nivå og mange har kritisert hans teori for å være vanskelig å bruke i empirisk forskning. Rob Stones har i sin senere versjon, «sterk struktureringsteori», forsøkt å videreutvikle Giddens teori og gjøre den mer anvendelig.

2.2 Rob Stones sterk struktureringsteori

Stones har valgt å ta vare på deler av Giddens sitt verk, samtidig som han har valgt å bearbeide den til en mer situasjonsbasert teori. På lik linje med Giddens er strukturer og aktører alltid involvert i sosiale prosesser og er gjensidig avhengige av hverandre. Aktørskapet er i tillegg basert på situerte handlinger og interaksjoner som dras veksler på av ren rutine eller på kreative måter. Det Stones hevder i motsetningen til Giddens, er at aktørene har relativt med kunnskapsevne og valgmuligheter med forutsette og uforutsette konsekvenser. Stones ønsker å vise til hvordan det han kaller eksterne og interne strukturer kan begrense eller muliggjøre aktørens handlefrihet. Vi trenger ifølge Stones data om hva aktørene sier om seg selv og høre om deres historie. Ved å for eksempel gjøre et intervju vil vi som forskere kunne forsøke å få oversikt over omfanget av hennes eller hans kunnskap om omstendighetene personen står ovenfor (Stones, 2005, s. 78).

Selv om strukturenes dualitet forblir den definerende konstruksjonen, understreker Stones at dualiteten blir bedre forstått gjennom anvendelse og analyse av et firdelt rammeverk av sammenhengende deler. Som vi kan se i *figuren 2.1* nedfor er det sentralt i Stones struktureringsteori at sosiale prosesser foregår gjennom en pågående syklus bestående av samspillet mellom eksterne strukturer, internaliserte strukturer i aktøren, praksis og utfall med konsekvenser som inkludert. En slik prosesstilnærming passer godt sammen med et fokus på prosesser og livsløpsforløp hos norsk-somalisk ungdom. Syklusen illustrerer at både strukturen og aktøren alltid er involvert i sosiale prosesser. Det er ingen aktør uten muliggjørende strukturer, og ingen struktur uten handlende aktører som anvender og derigjennom reproducerer dem (Aakvaag, 2012, s.130). Gjennom hans strukturasjonssyklus får vi muligheten til å se hvordan det muliggjør eller begrenser evnen til å delta i samfunnet, og handle annerledes (Stones, 2005, s.78). Det vil altså kunne gi oss dybde i hvilke begrensninger og muligheter deltakerne står ovenfor i samfunnet de befinner seg i.

Figur 2.1. Stones firedelte strukturasjonssykluse (O'Reilly, 2013, s.149).

1. *Eksterne strukturer* som handlingsvilkår
2. *Interne strukturer* i aktørene
3. *Aktive aktørskap* der aktøren trekker på interne strukturer når hun eller han handler
4. *Resultater* i form av nye, endrede eller reproduserte eksterne og interne strukturer, og som hendelser.

2.2.1 Eksterne strukturer

Eksterne strukturer eksisterer uavhengig av aktøren(e) og inkluderer både begrensninger og muligheter for handling. Eksterne strukturers handlingsvilkår kan deles i «øvre» strukturelle lag og «nærliggende» lag. De øvre strukturelle lagene blir relevante i struktureringsteorien når de kommer inn i aktørens horisont, men eksisterer uavhengig av aktøren og inkluderer bredere handlingsvilkår som global sosial endring og nasjonaløkonomien. Eksempel på slike øvre strukturelle lag er boligmarkedet, helseinstitusjoner, utdanningssystem, krigssituasjon, sult eller fattigdom (O'Reilly, 2013, s. 20). Slike forhold har aktøren mindre påvirkningskraft på. Slike faktorer forstås som resultater av migrasjon, noe som for eksempel er tilfellet for studiets målgruppe. Deltakerne i dette studiet har alle foreldre som flyktet fra fattigdom og/eller krig.

Når det kommer til nærliggende strukturelle lag er dette også eksterne strukturer som er relatert til de bredere handlingsvilkårene, men ikke nødvendigvis på et globalt nivå. Disse strukturene inneholder også begrensninger og muligheter for handling, og omfatter lover og regler, normer, organisasjonsordninger og lokale retningslinjer. De nærliggende lagene kan omfatte materielle og fysiske gjenstander, som for eksempel tog, hus og miljøet der aktøren bor. Disse nærliggende strukturelle forholdene er mer formbare og er lettere for enkeltpersoner, husholdninger og lokale interessegrupper å endre. Enkeltpersoner kan for eksempel noe lettere forhandle om og påvirke hvilke hjelpe- og kontrolltiltak de møtes fra sosialkontorer, hva slags reaksjoner de møtes med av arbeidsgivere og/eller hvilken utdanning de makter å oppnå.

2.2.2 Interne strukturer

I tillegg til de eksterne strukturers muliggjørende og begrensende funksjon finnes det interne strukturer som habitus og konjunkturspesifikke. Habitus er allmenne eller generiske strukturer som omhandler aktørens ferdigheter, evner og anlegg. Habitus inkluderer blant annet aktørens verdenssyn, kulturelle skjemaer, handlingsprinsipper, språklige vaner, samt gester og metoder aktøren anvender i ulike situasjoner (O'Reilly, 2013, s. 21). Med andre ord er habitus et integrert system av varige og kroppsliggjorte disposisjoner som regulerer hvordan vi oppfatter, vurderer og handler i den fysiske og sosiale verden, og setter sitt preg på alt vi tenker, gjør og er (O'Reilly, 2013, s. 21). Habitus er kroppsliggjort og aktørene trekker naturlig på disse strukturene når hun eller han handler, uten å tenke over det. «*We don't even notice that we are basing our action upon it, it is that close to us*» (Stones, 2005, s. 88).

Habitus blir internalisert gjennom forskjellige metoder og praksis. Det forsterkes ved hjelp av utdanning og kultur, og folk tilegner seg dem gjennom sosialisering, tidligere erfaringer

og tidligere praksis gjennom generasjoner, eller ved vår egen gjentatte praksis over en levetid (O'Reilly, 2013, s. 21). Når det kommer til kulturehabilitering som sosial prosess kan det skapes forandring i habitus. Dette kan forårsakes av forandringer i individets ytre omgivelser. Nye livserfaringer og vaner integreres av ytre omgivelser ved for eksempel to ulike tidspunkter. Det kan forekomme når du først flytter til hjemlandet fra vertslandet, og når du eventuelt flytter tilbake fra hjemlandet og til vertslandet. En slik forandring i habitus kan skape utfordringer for personen, som kanskje har integrert vaner som ikke er sosialt akseptert i det landet man flytter til. Eksempel på dette kan være språklige vaner og/eller gester. Forandring i habitusen kan også være muliggjørende for personen. Aktørens ferdigheter, evner og anlegg kan utvikles gjennom å lære seg nytt språk og kulturelle koder. Dette kan være ressurser som kan brukes til i sin fordel, noe jeg skal vise mer til i Amartyas konverteringsfaktor senere i kapitlet.

Når det kommer til konjunkturspesifikke interne strukturer er de på en måte knyttet til habitus, men er mer kontekstavhengige disposisjoner. Disse strukturene involverer aktørens kunnskap om den spesifikke handlingskonteksten hun eller han befinner seg i (O'Reilly, 2013, s. 22). De er kunnskapen om spesifikke forhold, eksterne strukturer og funksjoner som en aktør har. De involverer kunnskap om normer, roller, sosiale nettverk, maktforhold og hvordan folk oppfører seg i en bestemt situasjon, samt hvordan aktøren forstår og tolker verden rundt seg. Med andre ord er dette kunnskap og bevissthet som er intern for en aktør, som er en del av hennes egen forståelse av verden rundt henne på et gitt tidspunkt, men det er spesifikt på handlingspunktet. Det gjelder her å ha kunnskap om den spesifikke handlingskonteksten man befinner seg i tid og rom. En person som for eksempel aldri har vært i Somalia kan ha utfordringer med å forstå den spesifikke handlingskonteksten, og med det kanskje gjøre en handling som ikke passer i en situasjonen. Det vil her kunne være relevant å se hvordan informantene håndterer overgangen fra et land til et annet, med tanke på aktørens kunnskap om den bestemte omstendigheten på et gitt tidspunkt. Noe som kan således danne både begrensninger for og/eller muligheter for handling (O'Reilly, 2013, s. 22).

Tid og rom kan være viktig med tanke på at vårt rom utvides markant med for eksempel ny teknologi som sosiale medier, og med det vil riktig tid hjelpe til å oppnå forskjellige rutinemessige aktiviteter. Det er altså en nødvendig del av ens liv, som kan brukes riktig og effektivt for å oppnå maksimalt resultater. Selv om tid og rom ikke er de eneste bestemmende faktorene for et utfall, bør dens betydning påpekes fordi alle sosiale interaksjoner ligger også i et bestemt rom og en viss tid. Sosial interaksjon vil altså være en nøkkel til å forstå samfunn og sosiale aktiviteter. Etter lengre opphold i hjemlandet kan for eksempel nøkkelen til å forstå

samfunnet og sosiale aktiviteter være begrenset for en person med hensyn til hvor lenge personen har vært borte fra Norge. Dette er interaksjoner som er uregelmessige, men som oppstår og forsvinner rutinemessig, og er konstant reproduisert innenfor forskjellige områder av tid og rom (Giddens, 1984, s. 86).

2.2.3 Praksis

Praksisen i strukturingsyklusen er det å kunne gjennomføre og handle i det sosiale livet. Det inkluderer kapasiteten til å handle i ett gitt miljø, praksisfelleskap og innenfor rammen av gitte eksterne strukturer (Giddens, 1984, s.14-15). De daglige handlingene til aktøren inkluderer både rutinemessige, gjennomtenkte, målrettede og strategiske handlinger under spesifikke omstendigheter. En aktiv handling består av fire elementer som er habitus, rasjonalitet, produktivitet og det praktiske elementet. Det produktive elementet betyr at vi mennesker som aktører har evnen til å skape og forfølge våre drømmer og mål. Basert på kunnskapen (habitus) de har er aktørene i stand til å skape nye mål og alternativer til dagens situasjoner. Det praktiske elementet består av at aktørene har kapasitet til å bevisst endre sine vaner og måter å se og gjøre ting på som gir mening til den spesifikke situasjonen de befinner seg i. Prosessen med å utvikle sin habitus og gjennomføre en handling finner sted i forskjellige samfunn, kjent som praksisfelleskap. Praksisfelleskapet innebærer at aktørene fremmer læring og kunnskapstilegnelse for seg selv og for felleskapet.

Praksisfelleskapet oppstår innad i familien, vennekretser, på skolen, arbeidsplassen, frivillige organisasjoner, lokalsamfunnet eller i en hvilken som helst gruppe mennesker som sammen utvikler et fellesskap som representerer et sett med verdier, kunnskaper, ferdigheter og lærer å handle sammen. Når vi deltar i et praksisfelleskap som for eksempel som student, lærer eller kollega møter vi hverandre med forskjellige kunnskapsmessige og kulturelle erfaringer, og våre individuelle læringsbaner vil være både ulike og unike, noe som er relevant i denne oppgaven. De lokale handlingsbetingelsene er eksterne strukturer som personifiserer og kommer til uttrykk gjennom de forskjellige rollene og posisjonene til de som inngår i det sosiale nettverket og er medlem i gruppen. De konjunkturspesifikke interne strukturene til aktørene danner et praksisfelleskap. Med andre ord kan andre folks roller og posisjoner i en samfunnsgruppe påvirke hvordan aktøren velger å handle. Det kan for eksempel være en ansatt som ikke handler på samme måte overfor arbeidsgiveren sin som han eller hun hadde gjort med sine venner eller familie (O'Reilly, 2013, s. 23-24).

2.2.4 Resultat

Resultatene av en aktørs praksis og handling kan være intendert eller uintendert, og måten mennesker samhandler på vil i sin tur forandre eller reprodusere eksterne, interne strukturer og aktørers drømmer og ønsker. Med andre ord vil aktøren kunne forandre eller reprodusere forholdene som gjorde det mulig. Det forandres på det settet at andre menneskers oppfatninger og forventninger vil kunne ha innvirkning på andres habitus. Det vil kunne påvirke praksisfelleskap og konjunkturspesifikke eksterne strukturer (O'Reilly, 2013, s. 25).

Jeg har nå tatt for meg Rob Stones videreutvikling av struktureringsteorien, og hans strukturasjonssyklus som viser til hvilke muligheter og begrensninger aktører kan stå ovenfor. Jeg skal nå redegjøre for Giddens modernitetsteori som jeg anvender som et analytisk perspektiv for identitet.

2.3 Giddens sin modernitetsteori- det reflekseive selvet

Det reflekseive selvet er knyttet til Giddens analyse av individualiteten i det senmoderne samfunnet. Det tar utgangspunkt i at vi selv blir forpliktet til å danne og opprettholde vår egen identitet. I et moderne samfunn skjer det store endringer fra generasjon til generasjon og det blir vanskelig å opprettholde stabile sosiale identiteter. Det er derfor individet selv som må forme sin egen identitet og knytte forbindelsen mellom personlig og sosial endring. Ifølge Giddens har selvet blitt et reflekseivt prosjekt der den enkelte stadig må ta stilling til spørsmål om hvem vi skal være, hva vi skal gjøre og hvordan vi skal handle (Giddens, 1991, s.32-33). Det handler altså om å utforme en biografi om vårt eget liv, og må hele tiden forandre, justere og forbedre på denne fortellingen, ved hjelp av nye erfaringer, hendelser og informasjon. Det kan for eksempel være relevant å se hvordan deltakerne i dette studiet har utformet og utviklet sin identitet gjennom livsløpet deres, ut fra å forholde seg til to ulike land, to ulike kulturer, tradisjoner og verdier. Sammen med begrepet akkulturasjon og *third culture kid* vil det kunne bidra til bedre forståelse av erfaringene til norsk-somalier som lever med og forholder seg til to kulturer.

Giddens mener som nevnt at det er vanskelig å opprettholde en stabil sosial identitet da det er utfordrende å bevare en integrert selvidentitet der fortid, nåtid og fremtid knyttes sammen. Deltakernes før, under og etter oppholdet i Somalia kan være eksempel på det. Deres identitet og følelse av tilhørighet kan for eksempel endres gjennom disse ulike stadiene. Der de kanskje følte seg norske før, kan de nå ha mer somalisk tankegang/tilhørighet, eller motsatt. Giddens hevder også at identiteten skapes i samspill mellom den enkeltes livsplaner og de institusjonelle betingelser og føringer som definerer valg, muligheter og begrensninger som

individene må forholde seg til (Giddens, 1991, s.33-34). Med andre ord vil identiteten skapes i samspill med begrensende og muliggjørende interne og eksterne strukturer, for å bruke Stones sine begreper. Forventinger fra ulike grupper i livet ditt kan være et eksempel på det. Skolen og venner forventer en ting, mens dine foreldre har andre forventinger og ønsker. For eksempel kan en somalisk jente oppleve et sterkt press til å bruke hijab fra sine foreldre og fra andre voksne i det somaliske miljøet, mens hun blant vennene på skolen inspireres til en moderne klesstil, og kanskje får negative kommentarer om hun bruker hijaben (Fangen, 2006, s. 8). Mellom disse motstridende påvirkningene må hun foreta sitt eget valg, men kan så oppleve at valget ikke blir akseptert av den ene eller andre part. Enkelte velger å svitsje inn og ut av identiteter, ved å imøtekomme foreldres krav hjemme, men å ta av seg hijaben når de er alene med vennene (Fangen, 2006, s. 8). Det reiser spørsmål om hvordan motstridende krav og forventninger kan være med å begrense eller muliggjøre deres selvidentitet, og muligheter for å navigere mellom to kulturer.

2.4 Amartya Sen sin kapabilitetstilnærming

I det forutgående har jeg vist til at struktureringsteorien er en prosess som er forbundet med ulike faktorer som regulerer hvordan vi kan handle, og selv om det finnes frie og kreative aktører er ikke disse frie selv om de er frigjort fra strukturene. Tvert imot må vi kunne ha evnen og kunnskapen til å handle. Sosiale aktører er avhengig av å kunne trekke på sosiale strukturer i sosiale handling. Samfunnet består av ulike institusjoners, som for eksempel staten, sykehus og skolen. De ulike institusjonene kan lett bli tatt for gitt, og finnes uten at man nødvendigvis tenker over dem. Men det er innenfor disse institusjonene aktørene lever sine liv, og de er med på å begrense og muliggjøre aktørenes handlinger. Aktør og struktur blir altså gjensidig avhengige av hverandre. Vi skal nå videre til Amartya Sens evne tilnærming.

Det å ha en slags makt til å ta handlingsvalg er viktig av både biologiske og sosiale årsaker. Det gir muligheten til å handle, ta vare på seg selv og sine, og gir en sjansen til å være en del av samfunnet. Men hva et individ har mulighet til å være, avhenger av dens økonomiske, kulturelle og sosiale bakgrunn. Ifølge Amartya Sen sin kapabilitetstilnærming avhenger det å kunne fungere i et samfunn av personens kapasitet, evne og frihet til å velge og forfølge den livsstilen en verdsetter (Robeyns, 2005, s. 93-117). Et slik perspektiv vil kunne være aktuell for å evaluere norsk-somalisk ungdoms kapasitet, evne og frihet til å oppfylle den livsstilen en verdsetter, omjustere seg til situasjonen en befinner seg i, og «mestre» kulturehabiliteringen som sosial prosess. Disse kapabilitetene er individuelle og kulturelt avhengige. Evnen til å for eksempel bygge et nettverk, skrive, lese og engasjere seg i sosiale aktiviteter varierer fra individ

til individ. En person har kanskje bedre evne og kapasitet til å takle overgangen til et nytt land og kulturehabiliteringen enn en annen person. Personen kan altså ha bedre kapasitet og evne til å tilpasse seg det nye hverdagslivet, få seg nye venner, og har kanskje mer frihet til å engasjere seg i sosiale aktiviteter. Men dette har igjen med hvilken deltakelsesmuligheter informantene faktisk har i det samfunnet de befinner seg i.

Kapabilitetstilnærming ble definert av Sen som å være opptatt av å evaluere en persons fordeler når det gjelder hans eller hennes faktiske evner til å oppnå forskjellige verdifulle handlinger og funksjoner i livet (Robeyns, 2011, s. 62). Det går ut på folks eierskap, og Sen definerer eierskap som evnen en person har til å sette og følge egne mål og interesser. Kapabilitetstilnærmingen er også opptatt av folks funksjoner. Folks funksjoner kan brukes til å evaluere deres levestandard. Det å være sunn, intelligent, godt velnært, ha en god jobb, være trygg, lykkelig og få tilgang til utdanning og helsetjenester kan være eksempler på funksjoner (Robeyns, 2011, s. 63). I denne tilnærmingen argumenterer Sen mot evalueringer av individuelt velvære, uavhengig av varer, ressurser eller inntekt. Dette fordi slike like varer og materielle ressurser bare er «midler» som brukes til å heve en persons lykke, og det som egentlig burde ha noe å si er folks funksjoner og evner til å ta i bruk disse midlene. Det å ta i bruk det norske eller somaliske språket kan være et eksempel på dette. Det er altså ikke ressursene i seg selv som er viktig, men hvordan ressursene anvendes. Midlene er bare redskap som blir brukt for å oppnå målene, og har egen betydning. Språklig kommunikasjon brukes for eksempel til å uttrykke følelser, eller å påvirke andre (Svennevig & Hagemann, 2020). Dette kan komme til kort om ikke personen har evnen til å kommunisere med andre. Sen benekter likevel ikke viktigheten av varer og ressurser, fordi ulikheter i ressurser i seg selv kan være viktig årsak til ulikheter i evner, og dermed må også dette problemet tas opp (Robeyns, 2011, s. 63).

Selv om en persons funksjoner og evner er nært relatert, har de fortsatt ulikheter. Evnen til en person er hennes frihet og mulighet til å oppnå en funksjon, hennes mulighet til å være og gjøre som hun vil. For å oppnå en funksjon, er varer og inntekt som en kapabilitetstilførsel viktig. For eksempel er tilgangen til jobb et gode som kan betraktes som en kapabilitetstilførsel, og er en viktig aktivitet som gir muligheten til inntekt for den enkelte og velferd for samfunnet. Men med det sagt er det ikke jobben i seg selv som er målet, men funksjonen den har og gir. En vil for eksempel kunne ha mulighet til å etablere sosialt nettverk, få inntekt og muligheten til å føle tilhørighet, samt ha noe meningsfullt å gjøre. Med andre ord det å være en del av et samfunn. Varer og inntekt er dog ikke det eneste middelet som utgjør en persons evne, det er også andre kilder til kapabilitetstilførsel som skaper eller utvider en persons evner. Det vil for eksempel vært vanskelig for en person å få seg jobb om hun ikke er kvalifisert for det. Angående

kulturelle faktorer vil en person som er ny i landet kunne ha vanskeligheter med å tilpasse seg og få seg jobb, om ikke individet kan språket og de kulturelle normene og reglene. Etter lengre opphold i hjemlandet kan gjeldene formelle og uformelle normer i det norske samfunnet for eksempel være glemt, og resultatet er at denne personen, i hvert fall til å begynne med, mangler både den kyndighet og kapasitet som utgjør kjernen i aktørers kompetente samfunnsdeltakelse. Trivsel er også nødvendig for funksjonene og for å gi mennesker muligheten til å forbedre sine evner, ikke bare for økonomiske ressurser, men også for andre ressurser innenfor ulike områder som politisk, sosialt, kulturelt, offentlige goder og sosiale strukturer og institusjoner (Robeyns, 2005, s. 99).

Kapabilitetstilnærmingen legger også vekt på menneskelig mangfold. Mennesker har forskjellige ytre egenskaper og omstendigheter, vi lever i forskjellige naturlige omgivelser og forskjellige sosiale miljøer (Robeyns, 2005, s. 93-117). Mennesker med forskjellige kulturer, livsstil/syn og tro lever ved siden av hverandre og slike faktorer påvirker vår trivsel, fysiske og mentale helse. Ingen mennesker er like, og med det er erkjennelsen av menneskelig mangfold viktig, og hver person har en unik profil som inkluderer *konverteringsfaktorer*. Det vil si at mangfold er menneskets livsvilkår, og disse konverteringsfaktorene er faktorer som den enkelte kan konvertere til en funksjon. Det er altså ressurser som den enkelte kan dra seg nytte av for å skape gode liv for seg og sine, på bakgrunn av sin unike profil. Det vil her være relevant å se hvordan deltakerne opplever mangfold i for eksempel arbeidslivet, og evnen til å konvertere ressurser til en funksjon. I arbeidsmarkedet vil for eksempel et mangfold av mennesker med ulike bakgrunn, språkkunnskap og kulturelle forståelse kunne bidra til innovasjon, vekst og verdiskaping (Imdi, 2021). Som tidligere nevnt om utvidelse av habitus vil det for eksempel etter lengre opphold her komme til gode. Gjennom å ha lært seg det somaliske språket, utvidet kulturell forståelse kan personen dra seg nytte av denne ressursen og konvertere til en funksjon, og bidra til innovasjon vekst og verdiskaping.

Konverteringsfaktorene som skaper et gode og funksjonene for å kunne oppnå bestemte mål, kan deles inn i tre grupper. Den ene er *personlige* konverteringsfaktorer som er interne for personen, som for eksempel kjønn, metabolisme, fysiske tilstand og intelligens. Disse egenskapene kan gjøre det mulig eller ikke for en person til å handle og konvertere ting til ressurser (Robeyns, 2005, s. 99). Hvis for eksempel en person aldri har lært seg å skrive og lese, vil en bok og en blyant være ubrukelig for å muliggjøre funksjonalitet for denne personen, frem til personen lærer seg å lese å skrive, avhengig av fysiske tilstand. Det andre er *sosiale* konverteringsfaktorer, som betegner en felles forståelse om en felles sosial praksis uten at det er bestemt formelt eller avtalt. Disse faktorene kommer utenfra og/eller innenfor samfunnet

man lever i og inkluderer sosiale normer, kjønnsroller, samfunnshierarkier eller maktrelasjoner knyttet til klasse. De sosiale normene i det spesifikke samfunnet spiller her en rolle. Eksempel på dette er kvinners mulighet til å gå på skole eller ikke i det spesifikke samfunnet en befinner seg i. Det tredje er *miljøkonverteringsfaktorer* som for eksempel klima, geografiske beliggenhet, forurensning og infrastrukturer. Disse faktorene spiller en rolle i konverteringsprosessen av egenskapene til det gode til en fungerende. For at en person kan gå på skole vil tilgjengeligheten av dette, og andre skole materialer gjør det mulig å ta utdanning (Robeyns, 2005, s. 93-117). Med andre ord vil det her være relevant å se personens evne, kapasitet og frihet til å utvikle seg ut fra personlige, sosiale og miljømessige faktorer.

I tillegg til disse kapabilitets tilnærmingene er personens frihet til å kunne handle, sette og forfølge egne mål og interesser viktig. Det er altså forskjell mellom oppnådde funksjoner og oppnåelig funksjoner. Oppnåelige funksjoner er muligheten en person har til å tilegne seg potensielle funksjoner, det er en persons evnesett. Det er en persons mulighet og evner til å fritt produsere verdifulle resultater, med tanke på relevante personlig egenskaper og eksterne faktorer og ens frihet til å velge hvilken funksjon en skal oppnå. Men det å ta et valg foregår ikke uavhengig av den verden rundt enn. Det kan påvirkes av de sosiale felleskapene en er del av. Det kan for eksempel være å rette seg etter sosiale normer, etterkomme andres ønsker eller å adlyde ordre (Robeyns, 2005, s. 98-102). Av den grunn spesifiserte Sen at evnen tilnærming er opptatt av å evaluere en persons faktiske evner til å produsere verdifulle resultater, i stedet for å bare evaluere oppnådde funksjoner (Robeyns, 2005, s. 93-117).

Oppsummert for kapabilitetstilnærmingen er lykke den evnen man har til å fungere i samfunnet. Det å kunne ha mulighet til å gjennomføre de handlingene man ønsker å gjøre samt å være hvem man vil. Muligheten og evnen til å oppfylle det livet en verdsetter er av enorm betydning, der ens levestil er avhengig av det. I tillegg vil det å konvertere sine tilgjengelige ressurser til funksjon være viktig for å utvikle seg som person. I neste del skal jeg vise til relevansen av Giddens sin teori og Sens evnetilnærming for denne oppgaven.

2.5 Sammenkobling av struktureringsteorien og kapabilitetstilnærmingen

Poenget med å bruke kapabilitetstilnærming og struktureringsteorien i denne oppgaven er at Sens kapabilitetstilnærming er et evaluerende verktøy som kan brukes til å evaluere norsk-somaliers evne til å delta og fungere i det samfunnet de befinner seg i. Sens kapabilitetstilnærming vil være et betydelig verktøy for å undersøke spørsmål om sosial medborgerskap og ens frihet og evne til å navigere mellom to kulturer. På den andre siden kan

struktureringsteorien som forklarende teori forklare årsakene bak mangelen på evner eller makt som trengs for å gjøre det mulig å delta i det samfunnet de befinner seg i.

Kapabilitetstilnærmingen og struktureringsteorien er ikke bare forbundet med hverandre, men utfyller også hverandre. Giddens definerer makt som evne til å sikre utfall, hvor realiseringen av disse utfallene er avhengig av andre handlinger (Giddens, 1984, s. 14). I tillegg har Giddens og Sen samme forståelse av begrepet handling, som er kapasiteten en aktør har til å handle i et gitt miljø, og det å sette og forfølge egne mål i livet (Giddens, 1984, s. 14). Struktureringsteorien viser evnen til en person og dennes handlefrihet i struktureringssyklusen, som påvirkes både av interne og eksterne strukturer. Handlingsmuligheter er inkludert som personens evnesett i kapabilitetstilnærmingen, og påvirkes av forskjellige evner og konverteringsfaktorer som for eksempel personlig konverteringsfaktorer. Slike faktorer forbedrer eller hemmer en persons handlefrihet og muligheter til å realisere en handling. Struktureringsteori kan på sin side bidra med en modell av sosiale prosesser, mens begrepet om konverteringsfaktorer i kapabilitetstilnærmingen bidrar til økt fokus på hvilke forhold eller faktorer som har betydning for norsk-somalieres deltakelsesmuligheter. Forskjellen mellom disse to tilnærmingene er at den ene er evaluerende, mens den andre er forklarende teori. For eksempel vil kapabilitetstilnærmingen kunne være egnet til å se deres evne, kapasitet og frihet til å delta i det samfunnet de befinner seg i, mens struktureringsteorien vil kunne forklare deres muligheter og begrensninger til delta i samfunnet de befinner seg i.

2.6 Oppsummering

I oppgaven vil jeg bruke struktureringssyklusen i struktureringsteorien til operasjonalisering av Sen's kapabilitetstilnærming. Jeg er interessert i å undersøke hvordan personlige, sosiale og miljømessige faktorer påvirker norsk-somaliske ungdommer sine muligheter for å delta i det samfunnet de befinner seg i. For eksempel vil deres handlingsrom bli berørt ved at de må starte igjen på nytt etter opphold i hjemlandet. For å utvikle seg som person må de ha evnen, friheten og kapasiteten til å velge og forfølge den livsstilen de har grunn til å verdsette. Ved å anvende strukturer, praksis og resultater vil det kunne forklare om det kommer noe godt ut av kulturehabilitering eller om det hemmer barns fremtid. Jeg skal nå videre til metodekapittelet.

3.0 Metode

I dette kapitlet vil jeg gi en detaljert beskrivelse av forskningsprosessen. Formålet er å gjøre rede for framgangsmåten jeg har valgt å bruke i arbeidet med dette forskningsprosjektet. Innledningsvis gjør jeg rede for valg av metode. Jeg begrunner der bruken av kvalitative livsløpsintervjuer som en egnet framgangsmåte for å samle inn data som kan svare på problemstillingen. Deretter går jeg videre med å gjøre rede for utformingen av intervjuguiden innenfor rammen av semi-strukturerte livsløpsintervjuer. Videre går jeg nærmere inn på utvalget og rekrutteringen av deltakerne. Dernest diskuterer jeg fordeler og ulemper med min egen sosiale og kulturelle bakgrunn for gjennomføring av prosjektet. Videre vurderer jeg erfaringene med gjennomføringen av intervjuene, etterfulgt med lydopptak og transkribering. Til slutt tar jeg for meg kvaliteten på datamaterialet, etiske aspekter og gjør rede for analyseprosessen.

3.1 Valg av metode

Metode er teknikker og prosedyrer som benyttes under innsamling og analyse av data relevant til problemstilling. Metode et sett med regler som kan brukes på en mekanisk måte for å realisere en gitt målsetting (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 82). Med andre ord er metode teknikker og prosedyrer som benyttes under innsamling og analyse av data relevant til problemstilling. For å besvare problemstillingen min har jeg valgt å anvende en kvalitativ tilnærming med utgangspunkt i enkeltindividets personlige historier, utvikling og erfaringer med kulture rehabilitering, og betydningen for deres mulighet til å fungere i det norske samfunnet. Jeg er mer opptatt av å finne ut av mening, handlingsvalg og de sosiale konsekvensene og en slik metode vil kunne gi meg utfyllende tilbakemeldinger. Det eksisterer lite forskning på kulture rehabilitering blant somaliere i Norge. Det trengs mer kunnskap om dette og bruk av kvalitativ metode vil kunne gi meg større mulighet til å komme nærmere inn på intervjupersonene, samt gi meg større tilgang til deres erfaring, perspektiv og utvikling ved kulture rehabilitering. Kvalitativ metode innebærer å undersøke det som sies i form av ulike uttrykk fra intervjupersonene, og med det i baktanke har jeg valgt livsløpsintervju som metodisk tilnærming.

3.2 Om livsløpsintervjuer

Et intervju er først og fremst en språklig kommunikasjon mellom forskeren og informantene. Det gir en mulighet til å undersøke menneskets forståelse av sin egen livsverden, og gir forskeren tilgang til informantenes livssituasjoner (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 22). Det finnes ulike måter å avdekke individets opplevelser og erfaring i intervjuet. Hvilken form for intervju man velger bør være i tråd med prosjektets formål. Med utgangspunkt i prosjektets problemstilling har jeg valgt å anvende livsløpsintervju som metodisk verktøy fordi det kan gi meg innsikt i personers livshistorier gjennom deres egne perspektiv. Med tanke på hvordan de erfarer kulturrehabilitering, og deres deltakelsesmuligheter kan en slik tilnærming være egnet. Samtidig som livsløpsintervjuet kan gi meg innsikt i hvilke kulturelle og sosiale forhold som kan ha bidratt til å forme livserfaringen over tid, slik de ser det selv.

Livsløpsintervju er en intervjuemetode som tar utgangspunkt i å tilegne seg kunnskap om individers livshandlinger, sosiale strukturer og sosiale endringer. Det ved å se i sammenheng med historisk tid og geografisk sted (Macmillan & Furstenberg, 2016, s. 541). Det finnes ulike strukturelle og individuelle forhold som bidrar til å forme den enkeltes livsløp over lengre tid. Gjennom et livsløpsintervju kan jeg kartlegge intervjupersonens personlige livsløp, som innebærer personlig oppveksterfaringer, livsvalg knyttet til utdanning, arbeid, venner og familie, og erfaringene med kulturrehabilitering.

Livsløpet kan sammenlignes med en sti eller vei, og for de fleste er denne veien langt fra rett. Med tanke på det vil de tre begrepene, *baner* (trajectories), *overganger* og *vendepunkter* være sentrale for å se intervjudeltakernes livsløp. Baner er fortsettelsen av en retning og strekker seg over en lengre periode. Overganger er planlagte og gradvis endringer, som for eksempel overgang fra utdanning til arbeidsliv. Den enkeltes «livsløpsbane» kan imidlertid bli forstyrret og endret av ulike omstendigheter. Slike mere brå og radikale endringer kalles for *vendepunkter* og gi kursendring i enten positiv retning eller negativ retning (Macmillan & Furstenberg, 2016, s. 545). Eksempel på vendepunkter kan være å bli rammet av en ulykke eller sykdom, skilsmisse, eller det å få sitt første barn som medfører en helt ny livssituasjon og nye erfaringer og utfordringer. En slik tilnærming kan anvendes på flere områder hvor en begivenhet i et menneskes liv har betydd mye for senere mestring og livskvalitet (Dalen, 2011, s.78). Ulike hendelser vil kunne vise seg å være avgjørende for hva som skjer senere i livet. Det å ikke kunne holde vedlike kompetanse i det norske språket under oppholdet i Somalia kan for eksempel skape problemer når den enkelte kommer tilbake. Med et livsløpsintervju ønsker jeg å fokusere på slike hendelser fra fortid, nåtid og ettertid. Flere faktorer samspiller, og livsløpet kan undersøkes ved å analysere hva aktørene bygger sitt

veivalg på. Det reiser spørsmål om hvilke hindringer og muligheter norsk-somalier møter på veien tilbake til det norske samfunnet etter kulturehabilitering og hvilken mekanismer og prosesser som former deres livsløp og erfaring.

3.3 Utforming av intervjuguiden

I forkant av undersøkelsen utarbeidet jeg en intervjuguide. En intervjuguide omfatter sentrale temaer og spørsmål som til sammen skal dekke de viktigste områdene studien skal belyse (Dalen, 2011, s. 26). Med andre ord er intervjuguiden et hjelpemiddel som skal hjelpe forskeren til å holde fokus på det man skal utforske. Formålet med å lage intervjuguide var å sikre at jeg fikk data som kunne best mulig svare på problemstillingen. Samtidig var målet med intervjuguiden å holde en rød tråd gjennom samtalen. Intervjuguiden ble utviklet i høsten 2020, og ble utarbeidet med utgangspunkt i problemstillingen:

«Hvordan erfarer barn og ungdom med somaliske foreldre deres deltakelsesmuligheter før, under og etter oppholdet i Somalia?»

I tillegg ble intervjuguiden utformet som et livsløpsintervju som inneholder spørsmål om dens nåværende situasjon ved intervjutidspunktet og tidligere hendelser, opplevelser og retrospektive data. Dette for å kunne få egne erfaringer og oppfatninger. Guiden har fem hovedtemaer som på ulike måter åpner opp for å snakke om deltakernes opplevelse, utvikling og erfaring ved kulturehabilitering, samt muligheter og begrensninger som oppstår for medborgerskap og deltakelse i det norske samfunnet. Følgende punktene utgjør de fem hovedtemaene:

1. Før oppholdet i Somalia
2. Under oppholdet i Somalia
3. Etter oppholdet i Somalia
4. Identitet og tilhørighet
5. Integrering og inkludering

De tre første hovedpunktene er i kronologisk rekkefølge, og årsaken til det er at det å knytte spørsmålene til tid, sted og spesifikke livsfaser kan gjøre det lettere for informantene å hente frem tidligere hendelser og opplevelser, som igjen kan forklare deres livssituasjon i nåtid/etter oppholdet. For meg kan guiden også gjøre det lettere å analysere dataene når det kommer til

deres personlige tidsløp med ulike vendepunkter og overganger. Tidsdimensjonen vil her være vesentlig i forståelse av deres utvikling, for både livsvilkårene og individenes opplevelse av sin livssituasjon utvikler seg og beveger seg over tid. Etter disse tre livsfasene (før, under og etter oppholdet i hjemlandet) kommer vi til temaene identitet og tilhørighet, etterfulgt av integrering og inkludering. Identitet og tilhørighet kan være hensiktsmessig å fokusere på ettersom deltakerne er vokst opp i to kulturer, og kulturehabilitering kan i seg selv handle om det. I tillegg kan det få fram deres selvoppfatning gjennom deres livsløp. Når det kommer til integrering og inkludering kan det være hensiktsmessig for å få data om deres utøvelse av medborgerskap og muligheten for deltakelse i det norske samfunnet igjen etter oppholdet i Somalia.

Før jeg startet på disse fem tidvis sensitive og noen ganger krevende temaene i intervjuguiden, hadde jeg en enklere inngang med mer faktabaserte spørsmål. Jeg fortalte for eksempel litt om min egen bakgrunn, informasjon om konfidensialitet og anonymitet av data, etterfulgt av spørsmål om deres bakgrunn. Med en enklere inngang kan intervjuer og informant snakke sammen og «ufarliggjøre» hverandre for en stund. Etter hvert som intervjupersonen opparbeidet tillit til meg, gikk vi videre med spørsmål om de sentrale temaene i intervjuet (Thagaard, 2018, s.100). Avslutningsvis hadde intervjuguiden spørsmål som ga mulighet til å ta bort ting som deltakerne ikke ønsket å ta med. Avslutningen av intervjuet bør preges av en nøytral og avslappet atmosfære, slik at intervjuet får en god avslutning (Thagaard, 2018, s.100). Med tanke på spørsmålene var det viktig å formulere det på en lett og forståelig måte, der deltakerne kan lett forstå hva slags informasjon jeg er ute etter. Det er viktig å huske at spørsmålsformuleringene ikke bør skape misforståelser hos informantene. For å forsikre at spørsmålene treffer det jeg er ute etter foretok jeg et pilotintervju for å teste ut intervjuguiden. Dette ble testet på en jeg bor med. Han har samme bakgrunn som intervjupersonene, men har ikke erfart kulturehabilitering selv. Formålet med pilotintervjuet var å forberede meg selv til gjennomføringen av intervjuene, samt se om spørsmålene var forståelige og tydelige. Under dette pilotintervjuet merket jeg at jeg var opptatt av spørsmålene, og ikke så god til å la samtalen flyte og ta opp relevante spørsmål fra det de sa. Under selve intervjuene tok jeg med meg denne erfaringen, og prøvde å unngå å gjøre disse feilene.

3.4 Semi-strukturert livsløpsintervju

Jeg la opp til en semi-strukturert intervjuform. Det betyr at jeg hadde formulert en forholdsvis detaljert intervjuguide hvor hovedspørsmålene var utformet på forhånd. Intervjuformen er

verken en åpen eller lukket samtale, men går i parallell med en intervjuguide. Det vil si at det utføres i overensstemmelse med en intervjuguide som sirkler inn bestemte temaer, og som kan inneholde forslag til spørsmål (Kvale & Brinkmann, 2015, s.46). De samme spørsmålene blir stilt til samtlige informanter, og oppfølgingsspørsmål blir altså stilt ut fra hva informantene forteller og ikke ut fra det jeg vil at de skal fortelle om. Årsaken til at jeg valgte denne intervjuformen var at jeg ønsket å utnytte fleksibiliteten, friheten og rommet den gir for å styre intervjuets forløp. Det viktigste for min del var at før, under og etter oppholdet i hjemlandet, som er Somalia for samtlige intervjupersonene i denne studien, kom i kronologisk rekkefølge. Det var likevel ikke noe problem om intervju spørsmålene under disse temaene gikk over hverandre, bortsett fra at det kunne føre til mer rydding i transkriberingen i etterkant. Det viktigste var at intervjuformen ga både meg og intervjupersonen frihet til å utvikle samtalen som det passet. I tillegg ønsket jeg å benytte meg av fleksibiliteten som denne intervjuformen gir, der jeg kunne spørre intervjupersonene om ulike tema utenfor intervjuguiden, og samtidig la dem utdype forskjellige momenter. Som intervjuer kunne jeg både følge intervjupersonens fortelling, samtidig som informasjon innhentes rundt de spørsmålene som i utgangspunktet er fastsatt i intervjuguiden. Med tanke på det fikk jeg mulighet til å tilpasse til hver intervjuperson og stille de oppfølgingsspørsmålene som jeg følte var nødvendig. Muligheten til å stille spørsmål utenfor intervjuguiden var viktig for å få utdypende informasjon og tykke beskrivelser, som kan benyttes videre i analysen. Det var viktig å ikke gi deltakerne ledende spørsmål, men noen ganger gjorde jeg nok likevel det. Som det framgår av dataanalysen i neste kapittel, endte jeg for eksempel opp med å spørre om personen kunne ha fått hjelp på skolen. Det er ikke ideelt når målet er å stille åpne spørsmål. Sånn generelt var hovedmålet at intervjuet fløt mest mulig som en samtale, med vekt på intervjupersonens premisser, mens intervjuguiden skulle være mer som en huskelapp.

3.5 Utvalg og rekruttering

I undersøkelsen er det viktig å rekruttere et utvalg som kan besvare problemstillingen (Thagaard, 2018, s. 56). I lys av problemstillingen har jeg valgt å rekruttere deltakere med somalisk bakgrunn, fra alderen 18 år til 30 og som har hatt et lengre opphold i hjemlandet. Når det kommer til lengre opphold i Somalia var det et strategisk valg å rekruttere deltakere som har vært der i seks måneder eller lengre. Grunnen til det er at valget kan gi meg deltakere som har opplevd og erfart en del ting ved kulture rehabilitering. I tillegg er jeg ute etter dens påvirkning, og med seks måneder eller lengre opphold vil det være større sjanse for at deltakere kan ha hatt en sterk påvirkning fra kulture rehabiliteringen når de kom tilbake til Norge.

Eksempel på dette kan være endring eller brudd i sosialt nettverk. Med tanke på alder valgte jeg bevisst 18 års aldersgrense med tanke på at de da er myndige. Samtidig vil deltakerne over 18 år kunne ha hatt tid til å reflektere over oppholdet fra barndommen.

Når det kommer til rekrutteringsmetoden har jeg anvendt meg av snøballmetoden. Snøballmetoden er en fremgangsmåte som er basert på at vi først kontakter noen personer som har de egenskapene eller kvalifikasjonene som er relevante for problemstillingen. Deretter ber vi disse personene om navn på andre som har tilsvarende egenskaper eller befinner seg i en tilsvarende situasjon (Thagaard, 2018, s.56). Rekruttering gjennom sosiale medier, moskeer eller fritidsklubber kunne vært en mulighet, men personlig så har jeg en del venner og bekjente som kjenner til norsk-somalier som har vært i hjemlandet i lengre periode. Jeg spurte om de kunne gi informasjonsskrivet om forskningsprosjektet mitt videre til denne målgruppen, hvor jeg forklarte hva min masteroppgave handlet om, og at jeg søkte etter informanter. Dette ble formidlet videre, og jeg fikk til slutt kontakt med åtte informanter.

Et problem med denne fremgangsmåten er imidlertid at utvalget kan komme til å bestå av personer innenfor samme nettverk. For å unngå dette tok jeg kontakt med personer i ulike nettverk (Thagaard, 2018, s. 56). Totalt ble det utført intervju av åtte deltakere. Med tanke på omfanget av oppgaven, så satte jeg en begrensning på totalt åtte til ti deltakere. Jeg landet på åtte ettersom jeg fikk nok data til å arbeide med. Aldersspennet blant deltakerne var fra 20 til 28 år, og gjennomsnittsalderen for studiet var 26 år. To kvinner og seks menn deltok i studiet. Målet var å ha fire deltakere av hvert kjønn, for å kunne se om kjønnsperspektivet har noe å si for erfaringene med kulturelle rehabiliteringen. Skjevfordelingen kom av at det var flere menn enn kvinner som ønsket å delta.

3.6 Presentasjon av informantene

I prosessen med å utforme tabellen som presenterer intervjupersonene (Tabell 3.1 nedenfor) har jeg forsøkt å inkludere informasjon som kan ha en betydning for deltakernes utsagn. Intervjupersonene er enten født og oppvokst i Norge eller kom til Norge ved senere anledning. I feltet «botid i Norge» vises det til hvor lenge de har bodd i Norge sammenlagt. Mens feltet «tidsperiode i hjemlandet» viser til hvor lenge de har vært på kulturelle rehabilitering i Somalia. Det korteste oppholdet var på seks måneder, mens det lengste er på seks år. De fleste flyttet til Somalia etter barneskole eller under eller etter ungdomskolen i Norge. Når det kommer til intervjutidspunktet varierer dette, mens de fleste oppholdene ligger noen år bak i tid, er noen

av oppholdene fra de seneste år. Tabell 3.1 gir en presentasjon av intervjupersonene med fiktive navn for å ivareta deres anonymitet.

Informant:	Alder:	Fødsel og oppvekst:	Botid i Norge:	Tidsperiode i hjemlandet:
1: Salah	28 år	Født i Somalia- Kom til Norge som seks åring	8 år	6 år
2: Osman	20 år	Født i Norge	18 år	2 år
3: Sadia	27 år	Født i Norge	22 år	4 år og 6 måneder
4: Mohammed	27 år	Født i Kenya- Kom til Norge som elleve-tolv åring	14-15 år	8-9 måneder
5: Jama	24 år	Født i Norge- oppvokst i Storbritannia	10 år	4-5 år
6: Farah	24 år	Født i Somalia- Kom til Norge som seks åring	17 år	9 måneder
7: Yasin	26 år	Født i Somalia- Kom til Norge som to åring	24 år	6 måneder
8: Fatima	26 år	Født i Norge	25 år	10 måneder

Tabell 3.1 Oversikt over intervjupersoner (fiktive navn)

3.7 Forhold mellom meg og informantene

I likhet med informantene har jeg somalisk bakgrunn, og har mye til felles med informantene. Dette er alt i fra kulturen, språket og religionen. Med tanke på det er dette noe jeg legger stor vekt på i intervjuprosessen, for det kan både gi fordeler og ulemper for undersøkelsen. Thagaard viser til hvilke oppfatninger informantene har i forhold til intervjuerens posisjon. Forhold som sosiale bakgrunn, kjønn og alder kan skape tillit, troverdighet mellom intervjuer og informantene (Thagaard, 2018, s. 81). Fordelen med denne sammenkoblingen kan være at informantene føler seg tryggere i kraft av at jeg som intervjuer har samme bakgrunn som dem, og deler begge kulturene. En annen fordel kan være at de kjenner på en høy grad av tillit, da de kan oppleve at intervjueren lettere kan relatere seg til opplevelsene som intervjuobjektene har hatt. Personlig oppfattet jeg at informantene hadde en oppfatning av jeg var en av «dem», og det skapte et godt forhold og atmosfære mellom oss. Deltakerne forholder seg til oss ut fra den oppfatningen de har om hva forskeren representerer for dem (Thagaard, 2018, s. 82).

Ulempen som kan forekomme er at vi deler mye av det samme, og det kan fort hende at de vegrer seg fra å fortelle om tabubelagte situasjoner, da de muligens føler en skam over å fortelle noe slikt med en som deler samme kultur. En annen ulempe kan være at de hopper over å gå i detalj i noen av spørsmålene, da de kanskje tenker at jeg forstår hva de snakker om til tross for at vi ikke deler samme forståelse og opplevelser. I noen av intervjuene var dette

tilfellet, hvor informanter under intervjuet sa: «Du vet hvordan det er». Det var derfor nødvendig for meg å spørre intervjupersonene om å forklare hva de mente, selv om jeg skjønnte hva de mente.

3.8 Gjennomføring av intervjuene

I begynnelsen av hvert intervju startet jeg med å introdusere meg selv som masterstudent fra OsloMet -Storbyuniversitetet. Jeg informerte dem om masteroppgaven, min bakgrunn og bekreftet konfidensialitet og anonymitet av data. Jeg avsluttet presentasjonen med å åpne opp for spørsmål relatert til dette, og noen av deltakerne benyttet seg av muligheten til det og ville forsikre seg om hundre prosent anonymitet. Jeg beroliget dem med å fortelle at alt er anonymisert, og en av tingene jeg skulle gjøre var å anonymisere deres virkelige navn. Noen var altså opptatt av å opprettholde sin anonymitet, mens andre hadde en likegyldig holdning til dette. Jeg innledet deretter med bakgrunnsspørsmål som gikk ut på hvor de er født og oppvokst, hvor lenge de har bodd i Norge og om de har norsk statsborgerskap. Som tidligere nevnt var det viktig å «ufarliggjøre» hverandre og skape en god atmosfære. Videre stilte jeg et par spørsmål om foreldrenes/foresattes bakgrunn, og hvorfor de kom til Norge. Alle informantene viste stor nysgjerrighet og uttrykte et ønske og begeistring etter å formidle sine historier og erfaringer.

Prosessen med å innhente informanter og intervjuobjekter startet i desember 2020. Selve utføringen av intervjuene begynte i månedsskiftet februar/mars. Dette var midt i starten av et nytt utbrudd av Covid-19 i Norge og spesielt i Oslo og omegn, og det ble innført strenge restriksjoner. I Oslo hadde vi allerede forholdt oss til strenge tiltak og restriksjoner som førte til at vi som samfunn måtte tilpasse oss, og endre måten vi arbeider på. En ny hverdag ble til realitet der vi gikk fra fysisk samvær og oppmøte til en digital hverdag. Vi gikk bort i fra fysisk intervjuer og hverdagen ble at vi møttes gjennom digitale plattformer som Zoom og Teams. Tre av de åtte intervjuene ble gjennomført før de nye Covid-19 restriksjonene fra mars 2021 trådte i kraft. Fem av dem ble utført på den digitale videosamtaletjenesten Zoom og Teams, mens tre av dem ble utført ved fysisk oppmøte da restriksjonene i februar ikke var like strenge.

Når det kommer til fysisk frammøte var det viktig å finne et trygt sted hvor informanten følte seg komfortabel. For min del hadde jeg ønske om å møte dem på rolige, nøytrale steder med minimale omkringliggende forstyrrelser med hensyn til de restriksjonene som var innført. I forkant av vårt møte lot jeg likevel informantene komme med sine ønsker på telefon samt

deres betraktninger om hva som passet dem best. To av dem valgte å bli intervjuet i eget hjem, mens den tredje ønsket å ha intervjuet på et kontor på en somalisk cafe/restaurant. For å få mest mulig riktig og komfortabelt intervju var dette viktig, og en av erfaringene jeg fikk ut av dette var hvor viktig lokalisasjon er for slike intervjuer. Et intervju med refleksjonskrevende og til dels sensitive tema vil være avhengig av slike trygge og rolige steder. I mitt møte med informantene fikk jeg en hyggelig velkomst der alle de tre informantene serverte meg drikke og samtlige la til rette for at vi kunne prate med en god atmosfære. Ved et tilfelle ble vi forstyrret på kontoret til en av informantene. Dette oppstod etter en misforståelse mellom informanten og en annen med tanke på booking av rom. Men det ordnet seg til slutt og vi fikk beholdt rommet uten flere forstyrrelser.

Intervjuenes tidsperiode varierte, og var i gjennomsnitt på 34 minutt. Ett av intervjuene varte i underkant av en time, et annet i 29 minutt, mens et tredje varte bare i drøye 16 minutter. Årsaken til at det varte i drøye 16 minutt var at informanten ikke ønsket å fortsette videre. Jeg spurte om intervjupersonen ville ta en pause og prøve på nytt igjen etter hvert, eventuelt ta resten en annen dag. Dette ønsket ikke informanten, og som det kommer tydelig fram i samtykkeskjemaet kan deltakeren i studien trekke seg når som helst. Men selv om informanten trakk seg ønsket vedkommende å la meg beholde data som allerede var innhentet. Alle intervjuene foregikk på norsk, men forholdet mellom meg og informantene gjorde at det ble noen somaliske ord i enkelte intervjuer. Eksempel på disse er Dugsii og miskiin som kan oversettes til koranskole og snill. Under disse fysiske intervjuene fikk jeg også erfart hvor viktig kroppsspråk og ulike uttrykk kan være med å beskrive en samtale.

Etter disse tre intervjuene ble tiltakene og restriksjonene strengere og som intervjuer måtte jeg som nevnt tilpasse meg situasjonen, og resten av intervjuene ble gjort via digitale plattformer. Dette var noe jeg hadde litt erfaring med fra tidligere anledninger på metode fag i våren 2020, når Covid-19 var i startfasen. Men for å komme meg litt inn i det, hadde jeg et pilotintervju via Zoom med en bekjent to dager før det første av de resterende fem intervjuene. Alle de fem intervjuene bortsett fra det ene ble utført via Zoom, mens ett ble foretatt på Teams. Noen av informantene var allerede kjent med Zoom, mens det for andre var nytt og måtte laste ned programvaren. En av informantene fikk ikke til å laste ned Zoom, og hadde Teams fra før. Intervjuet ble dermed utført på Teams.

Når det kommer til digitale intervju så er man mer fleksibel på hvor man foretar intervjuet, men det var like viktig her å ha intervjuet på et trygt sted hvor informanten føler seg komfortabel. I tillegg var det ekstra viktig at det skulle foregå på et rolig sted hvor det var

minimalt med forstyrrelser og støy, med tanke på kvalitet av lydopptak og transkribering av samtale. Bakgrunnslyder fra for eksempel TV og andre elektroniske enheter kan fort være til forstyrrelse for intervjuet. For å forsikre gode intervjuforhold fikk informantene informasjon om dette noen dager før selve intervjutidspunktet. Under intervjuene befant alle bortsett fra en informant seg hjemme. Den personen som ikke var hjemme, ble intervjuet på jobb via Zoom. Det ene intervjuet fant sted på kontorrommet til vedkommende, men også der uten støy og forstyrrelser. Informantene var alle alene under intervjuene, noe som var bra for intervjuet. En av informantene satt først i stua med en annen person til stede, men fant seg et annet rom litt lengre ut i intervjuet. Med tanke på det viste det seg at det var viktig at informanten fant seg et rom hvor informanten følte seg komfortabel. Dette erfarte jeg ved at informanten ble stadig mer aktiv i samtalen, hvor mer detaljerte data kom frem.

Fleksibiliteten som den digitale plattformen ga, gjorde at jeg også fikk spart tid og ressurser. I stedet for å bruke tid og ressurser på å reise til avtalt sted og tid, fikk jeg muligheten til å ta intervjuet hjemmefra. Dette var til stor fordel for meg ettersom noen av informantene mine befant seg på andre steder enn meg. I tillegg til dette fikk jeg muligheten til å gjennomføre flere intervjuer på kort tid enn det jeg fikk gjort for de fysiske intervjuene. Intervjuene her ble gjennomført i løpet av tre dager, med to intervjuer per dagen. Når på dagen intervjuet skulle foregå ble avtalt på forhånd, og av hensyn til daglige gjøremål med skole og jobb ble intervjuene utført etter klokken 18:00. Utenom det ene intervjuet som altså ble gjennomført under arbeidstid på kontoret til vedkommende.

Som tidligere nevnt hadde informantene kjennskap til Zoom. Det ble tilsendt kode til møterommet på tekstmelding, og det oppstod ikke noen problemer med innlogging og igangsetting av intervjuet. Under hvert intervju tok jeg sammen med informantene en rask sjekk på om de ulike funksjonene fungerte, slik som for eksempel lyd og kamerafunksjonene. Intervjuet på Teams ble derimot litt mer utfordrende. Som intervjuer er det viktig å ha kjennskap til den plattformen du skal ha intervjuet på, eventuelt få kjennskap til det noen dager før selve intervjudagen. Dette erfarte jeg ved at jeg hadde lite kjennskap til Teams på forhånd og ble med det cirka 15 min forsinket til intervjuet. Jeg fikk problemer med nedlastning av programmet, og lyd og videokamera. Men med god hjelp av selve intervjupersonen gjennom telefon kom vi til slutt i gang med intervjuet på Teams. Dette var en fin måte å skape tillit til informanten før vi satt i gang med selve intervjuet.

Bortsett fra det startet alle intervjuene på samme måte som de tidligere intervjuene. Før vi startet selve intervjuet ble det naturlig at vi snakket litt om Covid-19 situasjonen og de ulike tiltakene og restriksjonene som var innført i de respektive byene de befant seg i. Gjennomføringen av intervjuene gikk fint og informantene var aktivt med i samtalen, fokuserte og var like om ikke mer detaljerte enn de med fysisk frammøte. Dette kan vises til at intervjuene varte i snitt 45 minutt med hensyn til tekniske problemer, mens de fysiske varte i gjennomsnitt 34 minutt. Dette kan forekomme av at man kanskje er mer avslappet, rolig og komfortabel når man er alene i sitt eget hjem. Dette var i hvert fall noe jeg erfarte med tre av informantene etter deres klesvalg, hvor de hadde på seg mer behagelige klær med en avslappet tilnærming. Men det kan også forekomme av at jeg begynte å få mer trening i å intervjuer.

De digitale intervjuene hadde noen utfordringer som tekniske problemer som oppstod underveis i intervjuene. Det oppstod under tre av intervjuene, der lyden ikke fungerte i noen sekunder. Det ble stopp i samtalen ved flere anledninger, og vi måtte hente oss inn igjen. Dette skapte et dårlig fundament og flyt i samtalen ved at vi måtte repetere oss flere ganger. Med tanke på dette erfarte jeg at det var viktig å ikke stresse, beholde roen og fortsette i den samme flyten før det ble stopp i samtalen. Her var for eksempel intervjuguiden til stor hjelp, og fungerte som en slags huskelapp. I tillegg til dette måtte jeg ta hensyn til en av informantene som ikke ønsket å ha på kamera. Dette gjorde at jeg kanskje gikk glipp av den ikke-verbale kommunikasjonen som kunne ha vært med på å utforme datainnsamlingen. Men det kunne også gått den andre veien ved at vedkommende ikke hadde følt seg like komfortabel med kameraet på, og med det ville det kanskje ikke ha vært like mye informasjon og tykke beskrivelser. Dette var noe jeg ikke hadde tatt stilling til på forhånd i samtykkeskjemaet. Det å ha på kameraet under intervjuet var noe jeg måtte ta et valg på der og da.

Alle disse åtte intervjuene hadde alle én ting til felles, og det var temaet om identitet og tilhørighet. Dette var noe alle informantene hadde utfordringer med å sette ord på, og mente var vanskelig, spesielt det å sette ord på hva slags tradisjoner og verdier de lever etter. Men etter å ha formulert spørsmålet litt tydeligere til for eksempel, «hva er viktigst for deg som person» og «hva mener du er det viktigste fra disse to kulturene» fikk jeg bedre og mer detaljerte svar. Avslutningsvis takket jeg informantene for deres tid. Informantene uttrykte stor begeistring over å ha fått bidratt til denne oppgaven, og sier de ser frem til å lese oppgaven. De la vekt på at det allerede var lite forskning på dette feltet, og var glade over at de kunne få bidra med sitt.

3.9 Lydopptak og transkribering

Det ble brukt lydopptak under alle intervjuene, med tillatelse fra intervjuede. Bruken av lydopptak ble først og fremst skrevet om i samtykkeskjemaet som deltakerne hadde signert. For å forsikre at intervjupersonene var klar over dette, ble de likevel påminnet og spurt om godkjennelse før vi satt i gang. Det positive med lydopptak er at intervjueren kan konsentrere seg om intervjuets emne og dynamikk, og kan med det få med seg all informasjon intervjupersonen kommer med (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205). Lydopptaket ga meg mulighet til å vie min fulle oppmerksomhet til intervjupersonen. Med tanke på de digitale intervjuene ble lydopptaket testet to dager før intervjudagene, for å forsikre at kvaliteten på lydopptaket fra datamaskinen var bra. Det viste seg å ha ganske bra kvalitet og intervjuene ble gjennomført uten bakgrunnsstøy og andre problemer. Som tidligere nevnt var det noe stopp i samtalen på grunn av tekniske problemer, men dette påvirket ikke selve lydopptaket. Under de fysiske intervjuene plasserte jeg lydopptaket bak datamaskinen min for å få den ut av syne. Dette for å kunne skape mest mulig normal og komfortabel setting for en samtale.

Etter at intervjuene ble gjennomført ble materialet på lydopptaket gjort om til en helhet, det var da tid for å endre tale om til skrift. Ut fra Kvale og Brinkmann vil det å transkribere si å transformere en form til en annen (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 205). I denne sammenhengen ble samtalen med informantene omgjort til skriftlig materiale. De åtte intervjuene ble transkribert samme dag eller dagen etter. Ifølge Dalen er det en fordel at intervjuene skrives ut kort tid etter at intervjuene er gjennomført for å kunne sikre en god gjengivelse av hva intervjupersonen har uttalt (Dalen, 2011, s.58). Transkriberingsprosessen gikk ut på å lytte til materialet om og om igjen, mens jeg skrev ned det som ble sagt. I prosessen ble det noen fortolkninger hvor jeg måtte tenke over ulike ting for å sette de i kontekst og gjengi uttalelsene på en mer sammenhengende måte. Dette gjorde jeg for å prøve å ta vare på informantens stemmer. Det er viktig å ta vare på deltakernes stemme under hele prosessen, og ved senere anledninger (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 213). I tillegg endret jeg på setninger som ikke var grammatisk riktige til hele setninger, men uten at jeg tok bort meningen. Siden meningen ikke falt bort og det ikke var så mye å endre på, ble transkriberingen av intervjuene gjort nokså ordrett. Det er viktig å bevare meningen for å sikre reliabilitet og validiteten for studiet. Under transkriberingen ble det skrevet ned uttrykk som; mhm, hehe, ehm. I noen av intervjuene ble det også brukt engelske og somaliske ord som jeg transkriberte direkte uten å oversette til norsk. Noen av informantene hadde dialekt, men jeg valgte å transkribere det på bokmål. Dialekten

skapte ikke noen problemer ettersom jeg selv snakker med dialekt. Alt fra punktum, komma, pauser og gjentakelser fra de tekniske problemene med de digitale intervjuene ble transkribert.

3.10 Validitet og reliabilitet

Validitet handler om gyldigheten av de resultatene vi kommer frem til, hvordan vi tolker disse, og om den representerer den virkeligheten en har studert (Thagaard, 2018, s.181). På bakgrunn av forforståelsen min har det vært viktig for meg å være klar over min egen bakgrunn og de valgene jeg har tatt i denne studien. Et kritisk blikk utfordrer forskerens forforståelse ved at man må begrunne metodiske valg og tolkning av data. Når det kommer til min undersøkelse i forhold til validitet måtte jeg først og fremst formulere spørsmålene i intervjuguiden slik at den ga mest mulig data om de sentrale begrepene som for eksempel kulturehabilitering og medborgerskap. I tillegg til å ha et livsløpsperspektiv for å kunne fange det problemstillingen spør etter. Altså deres opplevelse og erfaring om kulturehabilitering og medborgerskap. Slike sammenhenger og valg kan styrke min studies gyldighet. Et annet viktig poeng er at intervjuguiden ble utarbeidet og formulert i samarbeid med min veileder. Hans tilbakemelding og innspill som fagperson har spilt en viktig rolle med å fortynne og balansere med min forforståelse. Når det kommer til utvalg av informanter er dette også noe jeg mener har styrket min studies gyldighet. De overnevnte kriteriene og refleksjonene mener jeg opprettholder validiteten i studiet.

Angående tolkning av materialet kan vår posisjon i det miljøet vi studerer ha betydning for tolkningen vi kommer fram til (Thagaard, 2018, s.181). I forhold til min studie har jeg en viss kjennskap til feltet, og validiteten kan styrkes ved at jeg har godt grunnlag for forståelse av de fenomenene jeg studerer (Thagaard, 2018, s. 181). Det var likevel viktig at jeg ikke lot mine egne synspunkter og forståelser ha utfall for de dataene denne studien har gitt. Det er de dataene jeg har innhentet som presenterer det som har blitt studert. Jeg har gjennom hele prosessen hatt fokus på å innta forskerrollen, og distansere meg fra mine personlige synspunkter, og det mener jeg er en styrke for validiteten til studien.

Til tross for intervjuguidens formål og utvalg av intervjupersoner kan svakhet i forhold til reliabilitet likevel forekomme. Reliabilitet knyttes til studiens troverdighet og om en kan stole på de resultatene som studiene presenterer (Thagaard, 2018, s.181). Noen av intervjuene var mer detaljerte enn andre og kvaliteten på intervjuene varierte fra intervjuperson til intervjuperson. Dette kan forekomme av forholdet mellom meg og informantene som tidligere

nevnt. I tillegg er studiet bygget på retrospektive data, noe som kan gjøre at det blir vanskelig å huske ting fra tidligere hendelser. Jeg og intervjuede har en del til felles, og med tanke på det mener jeg at den tryggheten og tilliten det medfører har vært med å styrke kvaliteten på dataene. Intervjuet vil alltid kunne bli påvirket av intervjueren og intervjupersonen, og med det er ikke noen garanti for at det hadde gitt samme resultat hvis en person med en annen bakgrunn hadde forsket på målgruppen til denne studien.

Med tanke på overførbarhet av studiens resultater til andre sammenhenger vil det kunne være vanskelig å vurdere da det finnes som nevnt lite forskning på dette området og lite sammenligningsgrunnlag. Det finnes likevel elementer som kan ha en overføringsverdi. Samtidig som det kanskje er elementer som er ulike, og som for dens saks skyld kan ha overføringsverdi for å vise til at det er ulikt fra dette studiet. Overførbarhet kan også knyttes til at tolkningen vekker gjenklang hos lesere med kjennskap til fenomenet (Thagaard, 2018, s.182). Hvis leseren har opplevd kulturehabilitering kan de kanskje kjenne seg igjen i studiet. Samtidig vil lesere forhåpentligvis sitte igjen med ny kunnskap.

3.11 Forskningsetikk

I 2001 ble det innført meldeplikt for prosjekter som omfatter personopplysninger. Enhver forsker som skal gjennomføre et prosjekt som involverer personlige opplysninger, må sende inn et utfylt meldeskjema til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). Sekretariatet vurderer så om det aktuelle prosjekter er i tråd med personvernloven (Dalen, 2011, s.100). Jeg søkte tillatelse hos NSD i oktober 2020 for dette prosjektet, og fylte ut et elektronisk skjema som er laget for dette formålet. Her viste jeg til fremgangsmåtene jeg ønsket å benytte, og begrunnelse av hvordan data vil bli behandlet i oppgaven. Dette gjelder alt fra valg av tema, utvalg og bearbeidelse av datamaterialet. Men prosjektet ble av NSD betegnet som sensitivt og det ble i tillegg til meldeskjemaet opprettet videomøte med kontaktperson fra NSD. Der ønsket de å drøfte prosjektets formål og hvilke opplysninger som vil innhentes og fokuseres på under intervjuene, med både meg og veileder til stede. Dette var noe veilederen min aldri hadde opplevd før, men det var en nyttig samtale for både for han og meg, der prosjektets formål og hensikt igjen ble lagt fram. Med positive tilbakemeldinger og oppfatning av hvordan vi ønsket å gjøre det, ble prosjektet godkjent kort tid etter møtet i desember i 2020. Godkjennelsen fra NSD tydet på at min fremgangsmåte var altså i tråd med personvernreglementet.

Planen videre var å komme i kontakt med intervjupersonene i studien. Thagaard (2018) presiserer med at et hvert forskningsprosjekt må starte med deltakernes informerte samtykke. Forskeren skal gi forskningsdeltakerne tilstrekkelig informasjon om forskningsfeltet,

forskningens formål, hvem som får tilgang til informasjonen, hvordan resultatene er tenkt brukt, og om følgene av å delta i forskningsprosjektet (Thagaard, 2018, s.22). I forhold til min studie ble informasjonsskrivet om forskningsprosjektet sendt videre til denne målgruppen. Der viste jeg til hva masteroppgaven min handlet om, formålet med prosjektet, hvem som er ansvarlig for forskningsprosjektet, hva det innebærer å delta i studien for dem og intervjupersonens rettigheter. Det var i tillegg viktig for meg at det var fritt samtykke, der intervjupersonene ikke følte på press eller forventninger fra den personen som formidlet videre om prosjektet mitt, eller meg selv om å delta. Som hovedregel skal forskningsprosjekter som inkluderer personer, settes i gang bare etter deltakernes informerte og frie samtykke (Dalen, 2011, s.100). For å forsikre om deres frie samtykke ble de også påminnet før selve intervjudagen, og det ble her skrevet under på skriftlig- eller digitalt samtykkeerklæring. I tillegg til fritt samtykke har intervjupersonene til enhver tid rett til å avbryte sin deltakelse, uten at dette skal få negative konsekvenser for dem (Dalen, 2011, s.100). Dette kom tydelig fram i samtykkeskjemaet og som tidligere nevnt ble dette benyttet av en av intervjupersonene.

Konfidensialitet er et annet viktig grunnprinsipp for en etisk forsvarlig forskningspraksis. NESH presiserer dette med at forskeren skal som hovedregel behandle innsamlet informasjon om personlige forhold konfidensielt og fortrolig (Thagaard, 2018, s.24). Forskeren har ansvar for den informasjonen som kommer fram, og deltakerne i et forskningsprosjekt har krav på at informasjonen de bidrar med behandles konfidensielt. Kravet om å skjule intervjupersonens identitet er særlig viktig i kvalitative intervjustudier, med tanke på trygghet og tillit. Intervjupersonen må føle seg trygg på at de opplysningene som kommer frem i løpet av intervjuet, blir behandlet fortrolig. Tillit og trygghet var dermed svært viktig med tanke på at det kan være et sensitivt tema å snakke om. Jeg forsikret mine intervjupersoner om at de skulle føle seg trygge på at dette er anonymisert og at de skulle føle seg trygge på at informasjonen de ga meg kun ble anvendt til tenkt formål. For å opprettholde konfidensialiteten anonymiserte jeg dermed deltakerne med fiktive navn og steder under transkriberingen og i forskningsrapporten, slik at det ikke kan spores tilbake til personen. Det hendte at noen av intervjupersonene glemte seg av i starten av intervjuet med å presentere deres virkelige navn, men dette ble altså tatt bort under transkriberingen og erstattet med fiktive navn. Av personopplysninger er det kun kjønn og alder som beskrives. For å samle inn datamaterialet benyttet jeg som nevnt lydopptak. Lydfilene var passordbeskyttet og det var bare jeg som hadde tilgang til dem. Når det kommer til materialet som ble utviklet under intervjuene ble det behandlet konfidensielt. Det var kun jeg som hadde tilgang til materialet, og informantene ble også orientert om at lydopptaket ville bli slettet ved avslutningen av prosjektet

3.12 Analyseprosessen

Kvalitativ forskning har ulike tilnærminger til analysen av materialet, men alle har til felles at de fortolker datamaterialet (Thagaard, 2018, s. 151). I denne studien benytter jeg meg av en temaanalytisk tilnærming ved å sammenligne data om det samme temaet for alle deltakere i prosjektet. Denne fremgangsmåten er basert på at vi koder dataene på en enhetlig måte og foretar sammenligninger «på tvers» av dataene (Thagaard, 2018, s. 152). Det å jobbe med intervjumaterialet krever tid, og man kan få mye ustrukturert data fra intervjupersonen. Med analyseprosessen startet jeg dermed med å lese gjennom alle intervjuene flere ganger med mest mulig åpent sinn før jeg begynte å kode og kategorisere. Videre forsøkte jeg å systematisere datamaterialene for å prøve å finne likheter og ulikheter i forhold til deres beskrivelser og erfaringer. Dette for å skape en helhetsforståelse av ulike deler av datamaterialene. For å skape en helhetsforståelse fulgte jeg også tidsaksen i historiene med intervjuguiden som en rød tråd. Hele veien så jeg dette i sammenheng med teksten ved å stille spørsmål om hvilken sammenheng dette ble sagt. I tillegg noterte jeg meg foreløpige tanker/ideer på sidekommentaren på Microsoft Word. Jeg kom fram til flere temaer under den første delen av analyseprosessen. Videre i prosessen sendte jeg to intervjuer som jeg mente var typiske til min veileder, og sammen med veileder kom jeg fram til en meningsfull måte å ytterligere sammenfatte temaene. Jeg gikk tilbake til materialet og forkortet de opprinnelige temaene til fire hovedtemaer/kategorier. Temaene her skal altså til sammen utgjøre svaret på forskningsspørsmålet vårt (Johannessen.m.fl, 2018, s. 278). Ut fra kategoriseringen gikk jeg tilbake til hvert intervju og hentet sitater og plasserte dem under temaer. Noen sitater ble plassert under flere kategorier. For å få dypere innsikt gikk jeg på tvers av materialet og talte opp hvor mange som sa noe om hver kategori, hvilke opplevelser og hendelser som trer tydelig frem, viktige overganger og vendepunkthendelser for hver enkelt informant og hvilken temaer som virker inn på hverandre. Eksempel på slike spørsmål ga meg nye svar og nye sammenhenger i datamaterialet. Ved å bruke livsløpsintervjuet som guide fant jeg også hvordan de ulike kategoriene/temaene var knyttet sammen. Ting som skjedde før forklarte for eksempel ting som skjedde i ettertid. Ved grundig analyse ble eksempelvis overgangen fra Somalia til Norge tydelig. Alt av data ble altså ikke tatt med ettersom det ikke viser noe essensielt eller hadde noen relevant betydning for problemstillingen.

4. Analyse og drøfting av det empiriske materialet

I dette kapitlet vil jeg analysere det empiriske materialet, og drøfte funnene i denne studien. Dette vil jeg gjøre med støtte fra de teoretiske perspektivene som har blitt presentert tidligere i studien. For å besvare problemstillingen min utarbeidet jeg en intervjuguide som vektlegger forskjellige temaer, samtidig som jeg har utformet den som et livsløpsintervju som inneholder spørsmål om tidligere hendelser, opplevelser, retrospektive data og dens nåtidige situasjon ved intervjutidspunktet. Ut fra dette velger jeg å fordele analysen på tre analysekapitler som besvarer problemstillingen, og som viser til en logisk sammenheng - altså en sammenheng som svarer til deres livsløp før, under og etter kulturehabiliteringen. Det første analysekapitlet vil handle om skole, før, under og etter kulturehabiliteringen. Det andre omhandler overgangen til arbeidslivet etter oppholdet, mens det tredje vil handle om nettverk og identitet før, under og etter oppholdet. Avslutningsvis skal jeg ta for meg deres tilbakeblikk på reisen.

4.1 Inn og ut av skoler -skoleerfaringer i Norge og Somalia

4.1.1 Skoleerfaring før oppholdet

Livet i Norge startet ulikt for intervjupersonene. Noen av dem er enten født og oppvokst i Norge, mens andre er født og oppvokst i Somalia eller Kenya, og ankom Norge ved en senere anledning. Mens de som er født og oppvokst i Norge ikke viste til utfordringer, viste de som kom til Norge ved senere tidspunkt til utfordringer. En av informantene som har hatt utfordringer med det norske skolesystemet er Salah som sier:

Da jeg kom til Norge var jeg.. var jeg en analfabet, gikk ikke på skole eller noen ting før jeg kom til Norge, så jeg kunne ingenting, verken skrive navnet mitt eller lese navnet mitt, så ting tok sin tid før jeg forstod meg på systemet her. Så forholdet mitt til skolen før jeg reiste var ikke bra, jeg var ikke veldig engasjert på skolen, jeg var til tider et problembarn som alltid var i trøbbel og som alltid var i konflikter. Jeg var ikke så flink på selve skolen. Jeg fokuserte veldig lite på skolen og var lite motivert liksom, og en av de største grunnene for at jeg ikke var så flink på skolen er jo fordi jeg ble oppdratt med skilte foreldre, og moren min som jeg bodde med var analfabet, så det var ikke så mye hjelp å få hjemme når det kom til skolearbeid og alt det der.

Salah fikk her oppfølgingsspørsmål om ting hadde vært annerledes hvis han fikk tilrettelegging på skolen:

Hundre prosent... Jeg, jeg følte ikke jeg fikk nok hjelp på skolen og ting var ikke riktig tilrettelagt for meg, og det var ikke så bra kommunikasjon mellom skolen og hjemme heller.. skolen kommuniserte ikke så bra med moren

min slik at jeg kunne få nok hjelp. Det var ikke nok hjelp hjemme og det var ikke nok hjelp på skolen. Men ja jeg kunne gjort det bedre hvis jeg fikk tilrettelegging

En annen intervjuperson som kom til Norge ved senere tidspunkt er Farah som også slet med språket. I tillegg til språket viser han også til andre utfordringer:

Ehh jeg har aldri hatt så bra forhold til skolen, jeg kunne ikke språket så bra og for et år tilbake så fant jeg ut at jeg hadde ADHD, så jeg slet veldig mye med konsentrasjonen og jeg klarte ikke sitte stille i timene.

Farah sier her at han ble diagnostisert med ADHD for et år siden, som vil si når han var rundt 23 år gammel.

Med utgangspunkt i dette fikk han også oppfølgingsspørsmål om ting hadde vært annerledes om han fikk tilrettelegging på skolen, og sier:

Jeg fikk ikke den hjelpen jeg trengte på den tiden da, for ellers hadde jeg fått utredning på at jeg hadde ADHD på den tiden og kunne da fått noen andre hjelpemidler til å vær på skolen og lære mer da, men jeg fikk ikke så mye oppmerksomhet på skolen på den tiden, så det var ingen som la merke til det

Mohammed er en annen intervjuperson som hadde utfordringer med språket, men viser også til at han var i feil miljø. Dette førte til en del skulking på skolen og at han ikke fikk muligheten til å gå videre med utdanningen:

I starten så kunne jeg ikke bra norsk så jeg var ikke så flink på skolen på grunn av det da, men jeg var aldri fan av skole på den tiden heller, så jeg fulgte ikke med på timene, og jeg var bare rundt venner og folk jeg ikke burde være rundt, og det ledet til mye skulking og fravær og det endte opp med at jeg ikke fikk kommet meg videre til andre året på VGS.

Når det kommer til intervjupersoner som var født eller oppvokst i Norge var det ikke tegn til typen utfordringer som Salah, Farah og Mohammed fortalte om. På spørsmål om hvordan deres forhold til skolen var før de reiste til hjemlandet beskriver flere det som uproblematisk:

Sadia: Jeg kan ikke si at jeg var verdens beste elev altså hehe, men heheh jeg hadde bra forhold til skolen, og jeg var sosial i hvert fall..ehm så ja.

Fatima: Det var positiv. Jeg trivdes veldig mye på skolen, hadde mange venner og likte å lære.. hadde et bra forhold

Yasin: Helt vanlig, helt grei. Jeg ble rangert som årets 9 klassing. Jeg dro fra 9 til 10 sommeren, så den var bra. Den var helt vanlig.. det var som alle vanlige folk.

En intervjuperson som skilte seg ut fra de andre er Jama som flyttet til utlandet da han gikk på barnehagen:

Jeg flyttet når jeg begynte på barnehagen, så akkurat når jeg begynte å snakke språket faktisk, akkurat faktisk.

Med andre ord, flyttet han til utlandet akkurat da han hadde begynt å lære seg norskspråket.

4.1.2 Oppsummering av skoleerfaringer før oppholdet i Somalia

Funn i studien viser forskjeller på de som er enten født eller oppvokst i Norge (Osman, Sadia, Fatima og Yasin), og de som kom til Norge ved senere tidspunkt (Salah, Farah og Mohammed). Mens de som er født og oppvokst i Norge ikke viste til utfordringer, viste de som kom til Norge ved senere tidspunkt til utfordringer. Mangel på språkkunnskap er for eksempel gjentakende for dem som kom ved et senere tidspunkt og vises å være en begrensende faktor for dem. En mulig forklaring ved forskjellen på dette kan være at de som er født og/eller oppvokst i Norge har gått i barnehagen som kan ha gitt et bra fundament før videre skolegang- mens de som kom til landet ved senere anledning ikke har hatt samme tilgang på læring. Funnen i studien viser også hvordan Salah skiller seg ut med forholdet til skolen som preges av morens manglende kunnskap og ressurs. Funnene viste også til andre utfordringer. Farah som var en deltakerne som kom til Norge ved senere tidspunkt påpekte at han aldri har hatt et bra forhold til skolen ettersom han slet med språket og hadde utfordringer med konsentrasjonen. Han viser videre til at mangelen på konsentrasjon forekom av at han har ADHD - som han ble diagnostisert med for et år siden. Han påpeker også at han kunne fått mer utbytte av skolen om han fikk en tidlig utredning - slik at han kunne fått den tilrettelegging han hadde behov for.

4.1.3 Skoleerfaringen i Somalia

Når det kommer til skole under oppholdet i Somalia var det varierende blant intervjupersonene. Noen gikk på skole, mens andre ikke gikk på skole eller gikk kun på koranskole. Intervjupersonene som kun gikk på koranskole eller som ikke gikk på noe skole sier:

Farah: Jeg gikk ikke på skole der, men jeg har gått på duugsi da

Farah sier her at han ikke gikk på skole, men kun på «duugsi» som er det somaliske ordet for koranskole. Forskjellen på koranskole og vanlig skole er at koranskole er en institusjon der barn lærer koranen. Som regel har koranskolen tilknytning til moskeen og styres/ledes av en imam.

En annen intervjuperson sier om utdanningserfaringene i Somalia:

Mohammed: Det var bare koranskoler der jeg var. Kanskje hvis du går til litt større byer så kan du finne skikkelige skoler eller universiteter, men de fleste plassene jeg var i hadde ikke noe skole, det var liksom mer koranskole rett og slett.

Yasin er en annen intervjuperson som ikke gikk på skole, men som heller ikke ønsket å gå på koranskole der:

Jeg gikk ikke på skikkelig skole utenom koranskole, og det varte bare i to uker etter at jeg meldte meg ut, fordi jeg tror at de skjønnte at jeg ikke brydde meg om det rett og slett. Jeg gjorde ingen lekser

Når det kommer til de som gikk på skole under oppholdet var overgangen og forskjellen fra det norske skolesystemet stort. Det som gjentakende ble sagt var at det var vanskeligere og strengere sammenlignet med skolesystemet i Norge. Disiplin er for eksempel et gjentakende tema hos alle, og bruk av uniformer på skolen vises å være en av de store forskjellene fra norsk skole. For eksempel forteller Fatima som gikk fra det norske til det somaliske skolesystemet, hvor viktig det var med uniformer på skolen i hjemlandet:

Skolemiljøet der var veldig strengt i forhold til Norge. De har jo uniformer som man må bruke, så veldig strenge med at du må ha på deg riktig uniform, at du liksom er hygienisk.. klipper neglene og ja alt det der liksom. Før man gikk inn til skolen hver morgen så stod man i rekke med klassen sin, så var det en dame som gikk rundt for å sjekke om at alle hadde uniformene sine da. Så de var veldig strenge, men man lærer disiplin og mener jeg, så ja det var spennende å se forskjellen

Salah er også en av informantene som påpekte store forskjeller mellom skolesystemene:

Jeg gikk på en av de litt bedre skole med bedre system enn de fleste skolene der nede. Skolen var veldig annerledes fra Norge, for vi brukte uniform og skolen der var litt strengere, der var det mer disiplin. Det var ikke så mye frihet som vi har i Norge, for der var du plikta til å utføre oppgavene og alt det der.. i Norge så fikk vi bare hjemmelekser, og hvis vi ikke gjorde leksene så var det ikke noe konsekvenser. Der var det sann at hvis du ikke gjorde leksene dine eller ikke bestod eksamener så måtte du være igjen i samme klasse året etter. Så det var på en måte en motivasjon. Det var en måte en press for å gjøre det bra.

Osman er også en intervjuperson som erfarte skolesystemet i Somalia, og sier:

Den er, jeg synes den her er.. hva heter det ordet jeg leter etter.. maskiin. De er for snille synes jeg. De lærer også mye hardere der as, mye vanskeligere ting da. Det jeg la merke til for eksempel er at det de lærer i syvende klasse i Norge, det lærer de i fjerde klasse i Somalia..

Han bruker her det somaliske ordet maskiin som kan oversettes til «for snill» som han sier videre. Disiplin kan bety flere ting, men min tolkning av det Omar sier er at det er for mye frihet

og for lite respekt for læreren. Som Salah sier blir det ikke noe konsekvenser av ens manglende lydighet.

Sadia gikk også på skole under oppholdet, men skiller seg fra de andre med erfaringen hun fikk fra skolen i hjemlandet, og sier:

Det var jo veldig.. det er jo u-land, så det var ikke sånn at vi hadde pulter og sånt. Det var veldig fattig, og de brukte slitne tv-benker til pulter.. sånn lange tre pulter og tre stoler. Veldig fattig og varmt. Jeg kan heller ikke kalle det skole, det var... det var bare å ta noe fag, så er du ferdig utdanna til et eller annet liksom

En annen informant som erfarte skolesystemet i Somalia er Jama som sier:

Veldig strengt. Her i Norge så har du læreren hvor du får mer varme, åpent relasjon og som er med på å bygge et trygg miljø til eleven, mens der er det litt mer autoritær og du må på en måte høre og ikke stille noe spørsmål, litt sånn strengt og rett på. Ikke så veldig mye støtte til eleven og ikke noe tilrettelegging hvis det er behov. Så det er største forskjellen som jeg la merke til fra Norge og hjemlandet

Han viser til samme erfaring som de andre, men forteller mer om forskjellen mellom lærernes karakter i Somalia og i Norge.

4.1.4 Oppsummering av skoleerfaringen i Somalia

For å få en dypere innsikt i deltakernes mulighet til å gå på skole i hjemlandet ble informantene spurt om de gikk på skole under oppholdet, eventuelt hvordan det var sammenlignet med det norske skolesystemet. Som det kom fram i funnene var dette varierende. Noen gikk på skole (Salah, Sadia, Jama, Osman og fatima), mens andre ikke gikk på skole eller kun gikk på koranskole (Mohammed, Yasin og Farah). Forskjellen er at noen av dem hadde ikke tilgang, mens andre gikk på koranskole på grunn av kanskje foreldrenes ønske om religiøs oppdragelse, med tanke på at det kanskje ikke var tilstrekkelig med islamsk opplæring i Norge.

For intervjupersonene som gikk på skole var erfaringene både like og ulike, og forskjellen mellom det norske og somaliske skolesystemet viste seg å være stor. Ettersom de enten er født og oppvokst i Norge eller flyktet fra Somalia på grunn av krig ved senere tidspunkt, er de erfaringsmessig kanskje på lik linje. Hovedfunnene viste altså til skoleuniform på skolen, mer disiplin, vanskeligere og mer utfordrende undervisningsmetoder. Til tross for disiplin viser intervjupersonene at det bidrar til godt læringsmiljø. For Salah som påpekte at det ikke var strenge rammer - så var dette kanskje vendepunkt for ham. Ettersom han slet med skolen i Norge virket dette derimot mer som at det har økt hans skolemotivasjon. En intervjuperson som

derimot skilte seg ut med sin skoleerfaring er Sadia som viser til at hun ble begrenset på grunn av lav undervisningskvalitet og skolemateriale, og fikk med det ikke utbytte av skolen fra der.

4.1.5 Skoleerfaringer etter oppholdet i Somalia

For å få en dypere innsikt i deltakernes overgang til det norske skolesystemet etter lengre opphold i hjemlandet, ble de spurt om hvordan muligheten har vært å komme tilbake til norske skolesystemet. I funnene som presenteres her deler intervjupersonene både like og ulike beskrivelser av muligheten til å komme tilbake. Både Sadia og Salah møtet på utfordringer med det norske skolesystemet etter oppholdet:

Sadia: Jeg søkte meg inn, men jeg måtte jo tilbake til videregående for jeg mistet jo hele videregående.. jeg fikk bare med meg halvt år fra første videregående. Så jeg søkte etter nye ungdomsår som de kalte det for, sånn at jeg slapp å gå på sånn voksenopplæring. Jeg følte jo at jeg måtte begynne helt fra bunn igjen.. jeg glemte norsken og alt. Det var jo trist liksom, men jeg innså jo at livet går videre, så jeg måtte bare kjøre på videre. Jeg har jo verken hatt utdanning eller gått på bra skole i hjemlandet heller liksom

Salah: Planen min var å gå videre med studiene, fordi jeg hadde fullførte videregående i Somalia, , men når jeg kom til Norge, så fikk jeg beskjed om at videregående studiet i Somalia ikke er godkjent i Norge, så for å kunne gå videre så måtte jeg ta opp de fire største fagene, norske, matte, naturfag og samfunnsfag. Så jeg hadde to valg, enten betale for privatist selv og ta alt på et år, eller så hadde jeg muligheten til å begynne på videregående. Jeg hadde ikke den motivasjonen til å gå på videregående om igjen for tre år.. så det jeg gjord var å prøve å finne meg jobb først, for å kunne betale for privatist og ta de fagene i løpet av et år eller to år.

Mens det oppstod problemer for Sadia og Salah, ble det litt enklere overgang for Jama og Farah som fikk tilrettelegging når de kom tilbake:

Jeg starta på en avdeling for nykommere, det var sånn tilrettelegging, der de har en balanse mellom engelsk og norsk timer, for å hjelpe elever til å komme seg tilbake til vanlig skole. Så jeg gikk der fra åttende klasse til tiende klasse.

Jama som aldri har gått på skole i Norge fikk oppfølgingsspørsmål om hvordan han opplevde skolen i Norge for første gang, og sier:

Veldig rart, for man skulle ikke bruke uniform her. Det var det første jeg la merke til, og at man har en annen type forhold til lærerne her liksom.. kanskje mer nærhet og tilrettelegging Så alt var nytt for meg, jeg måtte sett meg inn i situasjonen til læreren og hvordan skolen var.

Uniformen som han måtte bruke gjennom store deler av utdanningsløpet hans, var nå ikke en del av hverdagen hans. Samtidig viser Jama til forskjellen mellom lærerne, der lærerne muligens er mer autoritære i hjemlandet sammenlignet med Norge.

Farah sier:

Jeg lærte ikke noe på den turen da, ikke bare det, men jeg klarte å glemme norsken i de månedene jeg var der. Så når jeg kom tilbake så måtte jeg få ekstra hjelp med norsk og matte, og det syns jeg ikke var noe gøy i det hele tatt da. For jeg ville heller gå ut å spille fotball og chillan.. det var ikke så gøy å sitte igjen ekstra med bøker

To av informantene skilte seg derimot ut og opplevde ikke noe utfordring på skolen. De viste til vedlikehold av språk under oppholdet, og tidsperioden av oppholdet som årsaken til at de ikke hadde noen problemer på skolen.

Fatima: Jeg snakket jo norsk hjemme med søsknene mine hele tiden så jeg følte ikke jeg hang noe etter, og det at jeg hadde gått på undervisning i Somalia gjorde at jeg bare kunne begynne rett på der jeg liksom stoppet da. Så ja, jeg følte ikke at det var vanskelig å gå tilbake til skolen

Yasin: Nei, jeg beholdt samme klasse, men det var veldig nære.. veldig, veldig nære. Jeg hadde et par møter med rektor i sånn to uker før avgjørelsen endelig kom. Da skulle jeg bare bli, siden jeg kunne få det til. Jeg hadde jo norsk språket på plass og var borte i halvt år, så det ble enklere på det sette og

Mohammed skilte seg også ut fra de andre. Han viser til hvordan han måtte legge utdanningen til side på grunn av en tragedie i familien, og en far som var aleneforsørger:

Jeg var usikker på hva jeg ville studere når jeg kom tilbake. I tillegg pushed faren min meg også til å få meg jobb, spare penger og hjelpe hjemme der det trengs. Så jeg la studie til siden for å jobbe i fem år uten å tenke på skole og framtiden min da. Men jeg måtte det for å hjelpe faren min med regninger, og forsørge resten av familien. I tillegg skjedde det et tragedie i familien min, der moren min døde halvt år etter at jeg kom tilbake, og det var veldig veldig stor påkjenning på meg og familien min, og det var en av tingene som fikk meg til å step up og bli en forsørger. Men etter de fem årene flyttet jeg ut for å finne mer om hva jeg ville gjøre med livet mitt. Jeg hadde heller ikke fullført videregående, så jeg måtte ta opp fag og få et fagbrev, for jeg kommer ikke så langt uten det da. Så jeg jeg fikk det, så nå studere jeg deltid ved siden av jobben min da.

Med andre ord bidro en begrenset familieøkonomi til at Mohammed i en periode ble presset til å prioritere å ta lønnsarbeid framfor å fullføre studiene. Morens død var åpenbart også et dramatisk vendepunkt som krevde omstilling for familien og mer ansvar for Mohammed.

4.1.6 Oppsummering av skoleerfaring etter oppholdet i Somalia

Funnene viser til ulike erfaringer og opplevelser med veien tilbake til skolesystemet i Norge. For eksempel vises kvaliteten på skolen, og muligheten man hadde til å gå på skole i hjemlandet å gi stor fordel for Fatima, mens det skapte utfordringer for Sadia som måtte starte helt fra bunn igjen. Funnene viser også til hvordan tilgangen på tilrettelegging ga myk overgang til skolesystemet for Jama og Farah. Mens Farah fikk ekstra hjelp med for eksempel norskspråket, fikk Jama muligheten til å gå på skole hvor overgangen til videreutdanning ble enklere. Dette var ikke dette tilfellet for Salah, som hadde to valg. Enten starte videregående på nytt eller ta privatist. Dette også etter han ikke fikk godkjent fullført videregående fra hjemlandet. Det kan være demotiverende å måtte ta opp igjen videregående etter å ha fullført det i hjemlandet som Salah sier, men han viser å være reflekterende og målrettet å velger dermed å skaffe seg jobb for å få seg generell studiekompetanse. Det kan virke som Salah har vokst på oppholdet i Somalia. Der han altså nå ønsker å ta seg en utdanning, var han før reisen lite motivert. Det som også vises her er hvordan vedlikehold av språket under oppholdet, og hvor lenge man var borte ga en enklere overgang til både Fatima og Yasin. For eksempel viser Fatima til hvordan hun fikk opprettholdt språket ved å snakke norsk med søsknene som også var tilstede. For Yasin sin del, så var han borte i seks måneder og fikk med det ingen problemer med skolen ettersom han heller ikke mistet språkferdighetene.

4.2 Overgangen til arbeidsmarkedet

Ingen av informantene i dette studiet hadde jobb før de reiste til hjemlandet ettersom de reiste i ung alder, de hadde heller ikke jobb under oppholdet.

Når det kommer til muligheten for å komme inn i arbeidsmarkedet etter oppholdet var dette utfordrende for de fleste informantene. Mangel på språkkunnskap og erfaring var gjentakende på hvorfor de slet med å få seg jobb:

Sadia: Ehm, det var veldig vanskelig faktisk. Jeg syns søknaden var sånn litt vanskelig i starten. Det å skrive søknadene liksom.. for jeg kunne jo ikke så bra Norsk.. også ville jo de helst ha folk som har erfaring

Salah: Det var jo en utfordring der fordi.. først når jeg kom tilbake til Norge så kunne jeg jo ikke språket så bra, så det tok tid. Men halvt år etter at jeg lærte meg språket og følte at jeg behersket bra norsk, så begynte jeg å søke jobber.. men det som igjen hindret meg var jo at jeg verken hadde gått på skole i Norge eller jobberfaringer fra Norge, så det var litt vanskeligere enn en person som er vokst opp i Norge ville hatt. Men jeg ga ikke opp og søkte og søkte, og til slutt fikk jeg min første jobb og min første jobb ledet til flere jobbmuligheter

Jama: I starten så var det veldig vanskelig for jeg kunne jo ikke språket, og for det andre så hadde jeg ikke noe jobberfaring liksom.. men jeg søkte på jobber, som for eksempel Rema 1000. Jeg slet veldig mye med å bli tatt inn til intervju. Jeg husker veldig godt at jeg såg på en artikkel på VG der det stod at en somalier slet med å få seg intervju, og han byttet navn til norsk navn. Jeg tenkte bare å prøve meg på det samme faktisk, så fikk jeg intervju med engang. Jeg ble egentlig veldig skuffet over at jeg måtte gå så langt for å få meg intervju.

Jama fikk her oppfølgingsspørsmål om han fikk jobben, og svarte:

Nei jeg dro aldri bort, jeg skulle bare teste om det hjalp liksom. Heheh plutselig så møter jeg opp, så ser de at jeg ikke er en nordmann, det hadde vært litt feil.

Farah sier også at det tok lang tid å få seg jobb når han kom tilbake, men at det var godt å være en del av samfunnet og få betalt til slutt. Det å ha jobb forbinder han med å vær en del av samfunnet:

Nei det tok jo egentlig langt tid å få jobb når jeg kom tilbake. Men det var veldig gøy å vær en del av samfunnet og få betalt til slutt da

Ettersom det var problemer å komme seg inn i arbeidsmarkedet viste NAV seg å være en viktig bidragsyter i starten for noen av informantene som viste til utfordringer. For eksempel sier Jama, Mohammed og Sadia:

Jeg måtte jo NAVe først for å få referanser og sånt. Ehh så gikk jeg rundt å bare spurte arbeidsgivere, og til slutt fant jeg sånn ekstravakt på sykehjem

Jama sier:

Jeg begynte å jobbe på bolig for funksjonshemmede egentlig. Det var der jeg startet. Jeg måtte søke via NAV der egentlig, det var NAV som hjalp meg med å få den jobben, så jeg hadde ikke vært der jeg er akkurat nå uten NAV. Så jeg er takknemlig for de, selv om det har vært sånn rykte om at «ohh hvis du får jobb gjennom NAV, så har du gått ned», lavmål liksom og alt det der. De ryktene har på en måte.. ehh, gjort at jeg har følt litt sånn skuffet over meg selv. Men egentlig nå som jeg ser tilbake på det, så er jeg veldig takknemlig for at jeg gjorde det. Skulle egentlig gjort det tidligere egentlig og ikke ventet så lenge

Mohammed sier:

Det var litt vanskelig i begynnelsen, og jeg var jo på NAV i noe måneder før jeg fikk jobb, jeg fikk jo en praksis plass første gang, så jeg jobbet litt der. Så fikk jeg en annen jobb på Coop Obs etterpå. Der var det en herlige kar som var sjef på den tiden, han er pensjonert nå da. Men ja, han ga meg jobben fordi jeg var søskenbarnet til hans

tidligere kollega. Så søskenbarnet mitt jobbet der og han likte han, og når han såg meg så tenkte han at jeg og var en gode mann, så han fikk meg og inn.

Selv om de fleste møtte på utfordringer i arbeidsmarkedet var det andre som ikke møtte på noe problemer med å få seg jobb:

Fatima: Det har gått greit. Jeg har liksom søkt på jobber der jeg kjenner til folka der, så via nettverk, så det har gått greit liksom. Jeg føler ikke det at jeg har vært i hjemlandet har hindret meg fra noe som helst, så ja.

Yasin: Det var ikke vanskelig.. ehh, men det var bare en jobb jeg søkte på, og det var den jeg fikk, så jeg kan ikke si om det var vanskelig eller ikke, for jeg søkte bare den ene der og fikk den. Jeg søkte ikke i det hele tatt egentlig.. jeg kjente enn mann som kjente sjefen og han fikk meg inn, og da hadde jeg den jobben i fem år.

Både Fatima og Yasin brukte sitt sosiale nettverk til å skaffe seg jobb. Begge fikk altså hjelp av bekjente til å komme seg inn i arbeidsmarkedet. Mens Fatima søkte på jobber der hun kjente til folk som fikset henne inn ved å snakke med sjefen, fikk Yasin jobb via en man som kjente sjefen på arbeidsplassen han søkte på.

På tross av en del utfordringer i starten da de kom til Norge fikk alle jobb. Noen av dem fikk jobb via NAV (Sadiah, Jama og Mohammed), mens andre brukte sitt nettverk (Yasin og Fatima). Når de hadde fått jobb fikk de spørsmål om opplevelsen av inkludering i arbeidslivet og hva det gjorde med deres følelse av medborgerskap, og det å være en del av det norske samfunnet. Opplevelsen og erfaringen de har av dette var varierende. Der noen møtte på utfordringer (Sadiah, Salah, Farah, Jama og Mohammed), var det andre som sa at de ikke har møtt på noen hinder enda (Yasin og Fatima).

For eksempel påpeker Salah at han har vært forskjellsbehandlet i arbeidsmarkedet:

Som både mørkhuda og muslim, så har jeg møtt mye utfordringer i arbeidslivet. Jeg har søkt på jobber der jeg føler jeg er godt kvalifisert og har det som trengs, men har verken blitt innkalt til intervju eller gått videre fra intervju for den saks skyld. Jeg har vært på intervjuer der ledelsen har begynt å prate om religionen og mine verdier, istedenfor å prate om mine ferdigheter, så det er mye utfordringer det er det.

Mens Jama viser til mangel på mangfold på arbeidsplassen hans:

Mangfoldet tenker jeg generelt på. For eksempel der jeg jobber så er jeg den eneste mørkhuda mannen som jobber der liksom og det er på en måte.. selv om sjefene ikke ser det, så ser jeg det, at det blir litt sånn ensomt av og til fordi jeg har ikke den personen jeg på en måte kan snakke med hvis jeg lure på noe, hvis du fatte. Jeg må alltid gå

rundt å snakke på en indirekte måte til absolutt alle, jeg kan ikke vær direkte hvis du fatter. Så av og til blir det tungt.

Farah hadde ikke opplevd noen form for diskriminering «enda», ens Mohammed viser til uskyldige spørsmål/kommentarer på arbeidsplassen hans, som han opplevde som støtende:

Jeg har jo møtt på en del utfordringer i hele livet mitt her i Norge egentlig, med tanke på at du er innvandrere. Men ja, jeg husker godt han ene kollegaen min som kom med en kommentar der han sa, «skulle trodd det var en raner som kom inn», når jeg kom på jobb med svart jakke og lue. Jeg spurte hva han mente med det, og han svarte med at det bare var en vits, men jeg likte ikke vitsen. Det er viktig at du sier i fra. For hvis du snakker tilbake mot de, så blir de litt sånn fornærma eller rista for at du sa noe tilbake, selv om de ikke mente det på en rasistisk måte.. Egentlig sette de på plass da på en måte. Så det er viktig at du sier ifra.

Yasin påpeker at det alltid vil finnes fordommer mot hudfargen hans, og at selv om han ikke har møtt på noe enda, så vet man aldri når man kan møte på disse fordommene:

Det finns jo alltid noen fordommer mot hudfargen og sånt da, så man vet aldri om du møter på noe av dem, men jeg har ikke møtet på noe enda for å si det sånn.

Fatima påpeker at hun føler at hun må jobbe dobbelt så hardt som majoriteten for å kunne bli akseptert:

Ehmm jeg føler jo at hvis du har en annen bakgrunn så er det sånn at du må ofte bevise deg selv da, kanskje stå sterkere enn etiske nordmenn.. bare for at du skal føle tilhørighet. Du må liksom vise til at du er smartere, for det er da de kan akseptere deg. Så ja det er veldig stor konkurranse og mye press da, hvis du er den eneste med minoritetsbakgrunn på jobben.

4.2.1 Oppsummering av overgangen til arbeidsmarkedet

Som vi kan se med Sadia, Salah og Jama har mangel på språkkunnskaper og andre uformelle ressurser som arbeidsgivere verdsetter gjort det vanskelig for dem å komme seg inn i arbeidsmarkedet. Jama erfarte i tillegg noe som skiller seg ut fra de andre intervjupersonene. Han viser til hvordan han måtte bytte navn for å få innkalling til intervju. Det viste seg å gi andre svar, da han endte opp med å bli kalt inn til intervjuer. Dette funnet er oppsiktsvekkende- ettersom Jama fortsatt leverte de samme søknadene - bare at denne gangen var det navnet som var annerledes. Selv om vi vet at Jama allerede stilte nokså svakt i arbeidsmarkedet i utgangspunkt - så kan det se ut til at navnet hans medførte en ekstra belastning i møte med arbeidsmarkedet. Intervjupersonene har møtt på mange utfordringer da de skulle inntre

arbeidsmarkedet. Der virker det som NAV har spilt rollen som en slags brobygger. Der mange av intervjupersonene opplevde veien inn i arbeidsmarkedet som både tung og krevende, forutsetningene deres tatt i betraktning, så var NAV med på å muliggjøre dette med sine tiltak og ressurser. På spørsmålene om hvordan informantene opplever inkludering og integrering i arbeidslivet så varierte svarene. Noen hadde opplevde ubehagelige episoder (Mohammed, Jama), mens andre igjen ikke hadde følt på dette (Yasin og Farah). Muligens er arbeidsmiljøene deres mer mangfoldige, der følelsen av å være en minoritet viskes mer ut og det er mer inkludering. Følelsen av medborgerskap virker å være mer tilstede hos dem, enn de andre intervjupersonene.

4.3 Utvikling, endring og brudd i sosialt nettverk

4.3.1 Før oppholdet

Når det kommer til sosialt nettverk før oppholdet var dette også varierende. Noen av informantene hadde ikke så stort nettverk før de reiste fra Norge, andre hadde stort nettverk, mens andre hadde stort nettverk, men var i feil miljø. Farah hadde for eksempel ikke så stort nettverk før han reiste til hjemlandet og sier:

Ehh før jeg reiste så hadde jeg ikke så mange venner, jeg var ikke sosial da, med tanke på at jeg slet med språket når jeg kom til Norge, og etter det så dro jeg.

Farah viser her til at han ikke var så sosial med tanke på at han slet med språket. Språket vises altså å ha vært et begrensende faktor for han å være sosial og for å få venner. Dette har hatt betydning for hans deltakelsesnivå. På samme måte som Farah hadde Salah også utfordringer med å få seg venner i starten da han kom til Norge på grunn av språket, men i motsetningen til Farah fikk han seg en del venner både på skolen og utenfor skolen etterhvert

Salah: I starten hadde jeg ikke så mange venner på grunn av språket... jeg kunne jo ikke så mye norsk, så det tok litt tid å få seg venner og forstå de andre hehe, men etterhvert fikk jeg en del venner... jeg hadde mange venner både på skolen og utenfor skolen og jeg likte... jeg likte det miljøet jeg var i og de vennene jeg hadde.

En som skilte seg ut er Jama, som flyttet fra Norge da han gikk i barnehagen.

Jeg var barn når jeg flyttet fra Norge da, men jeg hadde jo fire faste venner før jeg flyttet til London fordi foreldrene våre kom til Norge samtidig fra Somaliland, så de var jeg jo close med. Så fra 90-tallet til nå, så har vi vært bestevenner, ja siden vi var kids da. Så de har jeg alltid hatt kontakt med, vi har ennå kontakt. Men de norske jeg gikk i barnehage med hadde jeg ikke så nær kontakt med på den tiden heller tror jeg.

De av intervjupersonene som hadde stort nettverk sier:

Sadia: Jeg hadde jo mange gode venner før jeg reiste, og hadde aldri noe problem med å få meg venner sånt generelt heller, så ja jeg hadde god forhold til dem.

Yasin: Den var veldig bra, helt vanlig tilstand. Masse venner fra klassen og andre steder.

Som tidligere nevnt var det også informanter som hadde stort nettverk, men som mente at de var i feil miljø og hang med feil folk. Om forholdet til venner før oppholdet sier de:

Osman: ehm jeg hadde en del venner da, mange faktisk, men det var litt sånn.. når man er ung da, da gjør man litt sånn.. du vet, jeg vet ikke hvordan jeg skal forklare, men ja mye dumme ting og du henger med feil folk da.. Prøver nye ting, du vet.. trouble you know, problembarn da

Mohammed: Forholdet mitt til venner...jeg gjorde jo mye sånn dumme og dårlige ting, og når du gjør slike ting så finner du deg folk som er sånn som deg, du finner ikke bra folk som kan hjelpe deg til å bli bedre liksom. Du finner bare folk som vil lage like mye faenskap som deg, og det ender opp med at du gjør mye dumt. Så ja, selv om jeg hadde en del venner så var det ikke bra venner. Årsaken til at jeg reiste til Somalia var jo at jeg var i feil miljø med en del slåssing og røyking fra ungdomsskole tidene til videregående skole, og det var det som fikk foreldrene mine til å bestemme seg for å sende meg til Somalia for at jeg skulle på en måte «rehabiliterer» meg.

Mohammed viser her til å være i dårlig miljø, hvor han ofte gjorde ugjerninger med andre i miljøet. Han viser videre til at dette var årsaken til at han ble sendt på kulturelle rehabilitering.

4.3.2 Oppsummering av funn om sosialt nettverk før oppholdet

Funnene viste forskjeller mellom intervjupersonene. Mens noen hadde en del venner (Salah, Yasin, Sadia og Fatima), slet for eksempel Farah med å få seg venner på grunn av mangel på språkkunnskap. Manglende språkferdigheter kan være en barriere for å få venner og har betydning for deltakelsesnivået. I tillegg vil jeg tro at sosiale og kulturelle koder også vil kunne spille en stor rolle for å kunne være en del av «gjengen». Om Farah ikke forstod eller mestret de sosiale og kulturelle kodene som gjelder/gjaldt når han kom fra Somalia, kan det ha vært vanskelig for han å gjøre seg forstått blant klassekameratene.

Et annet funn i studien er Mohammed og Osman som viser til å ha mange venner, men var i feil miljø. De viser begge to til å være problembarn, og sier at de hang med feil folk som selv var ute etter å lage problemer som dem. Venner blir bygget av felles interesser noe som kan vises å være tilfelle her I tillegg til felles interesser stod de kanskje ovenfor samme utfordringer. Utfordringer som for eksempel utstøting. For eksempel kom Mohammed til Norge

som 11-12 åring, og med tanke på at han hadde utfordringer med språket og eventuelt de sosiale og kulturelle kodene i Norge ble han muligens utstøtt av majoriteten, og fikk muligens bedre mulighet til å få innpass hos en gruppe som selv følte seg utenfor samfunnet. En slik form for utenforskap kan fort føre til at man blir en del av en vennegjeng/gjengmiljø hvor kriminaliteten står sentralt. Mohammed sier videre at dette var årsaken til at han ble sendt tilbake på kulturehabilitering. Det kan virke som foreldrene ønsket at han skulle bli kvitt den avvikende atferden, og for å avverge ytterligere negativ utvikling. Med det tenkte de muligens at et utlandsopphold er løsning på dette.

4.3.3 Under oppholdet

Med tanke på sosialt nettverk under oppholdet hadde alle en ting til felles, og det var at de alle ofte var sammen med sine familiemedlemmer som bor i hjemlandet. Personlige relasjoner med familiemedlemmer som kusiner og fettere var gjentakende hos alle informantene.

Sadia: Ehh det var ei jeg ble kjent med der, som er født og oppvokst der.. utenom det så var det jo søskenbarna mine som jeg hang ofte med

Yasin: Hvem var det ja.. det var søskenbarn og en onkel, det var vel de jeg hang mest med

Mohammed: Mens jeg var der, så hang jeg mye med søskenbarna mine som var like gamle som meg. Det var jo mange der, noe var oppgående, mens andre var litt sånn.. jeg vet ikke hva det heter på norsk, sånn nomader som bor i små hytter langt ute i land.

Noen av de som gikk på skole fikk også venner på skolen og var ofte med dem. Samtidig fikk de fleste tilknytning til andre som også var fra utlandet, som de påpekte var i samme situasjon som dem.

Jama: Jeg hang egentlig med de som jeg i hovedsakelig gikk i klasse med. Vi var 24 stykk og gikk alle i samme klasse. Skolen heter british international school. Det var veldig internasjonalt og absolutt alle som var der var enten fra Canada, USA, Belgia og hele verden egentlig, så der var det sånn at alle kom godt overens liksom. Alle skjønte hvorfor de var der. Det var liksom sånn, «ohh shit er du fra Norge ohh oki», så blir du sånn veldig letta og du kommer godt overens og dere blir gode venner. Men jeg hang også med familiemedlemmer, som for eksempel fetterne mine... de var jeg veldig close med for de viste meg rundt og tok godt vare på meg når jeg var ny. Det gjorde de hele til jeg dro og da hehe, men jeg lærte mye av de i starten. Men det var de i klassen jeg hang med for det meste.

Fatima: Vi møtet jo på mange fra skolen jeg gikk på, og andre ungdommer som var i samme situasjon som oss da. Så vi ble enn vennegjeng der nede.

Salah: Det ble jo nye venner og nye folk da. Jeg var egentlig naturlig flink til å komme overens med folk, så jeg kom jo godt overens med barna der og fikk nye venner.. både venner på skolen og venner utenfor skolen, så jeg hadde en del venner der nede som jeg hang med.

Mohammed og Yasin som altså ikke gikk på skole, fikk også venner fra utlandet som de påpekte var i samme situasjon som dem.

Mohammed: Utenom søskenbarna mine så hang jeg også med unge gutter fra nabolaget. I tillegg til det så fant jeg et par folk som var fra Norge og Danmark, unge gutter som også kom ditt for at de trodde det var ferie, haha så jeg fant jo folk som var i samme situasjon som meg.

Yasin: Ja det gjorde jeg, ikke på skole men traff de.. stemmer, de hang jeg jo mye med, det glemte jeg.. ehh amerikanere for det meste, Han ene var på samme oppdrag som meg, han andre hadde flyttet der fast for å gifte seg og han tredje var bare på ferie der.

Noen av informantene hadde også foreldrene og/eller søsknene fra Norge tilstede under oppholdet, og det å ha familie fra Norge virket å være til stor hjelp ifølge intervjupersonene. Etter spørsmål om de reiste ditt alene eller med familiemedlemmer fra Norge sier de:

Fatima: Jeg reiste ned med mamma og søsknene mine og, så det var jo ganske betryggende og bra syns jeg.. de gjord oppholdet bedre og lettere da.

Jama: Med tanke på at hele familien skulle der så var det litt sånn trygt i foreldrene mines hender egentlig. Så litt letta egentlig akkurat der.

De som dro dit alene sier:

Mohammed: Jeg reiste alene, og selv om jeg hadde en del familie rundt meg så føltes det som om jeg ikke kjente de og at jeg var alene da, så det var sånn at jeg ikke klarte å tilpasse meg.

Yasin: Nei, jeg dro ned alene.. jeg bodde med bestemor og onkel min og hadde egentlig ikke noe kontakt med foreldrene mine. Kommuniserte med dem bare gjennom bestemor og onkel.

Sadia: Ja, Jeg reiste ditt alene. Jeg bodde med tante og ungene hennes og mannen hennes, og de var ikke akkurat verdens beste familie heller.

Sadia ble her spurt om hun kunne utdype hva hun mente med at de ikke var verdens beste familie, men ønsket ikke å gå dypere inn på dette og sier:

Nei de var jo ikke akkurat så snille med meg liksom, men ja det er lang historie egentlig.

Under oppholdet bodde Salah bare med far, mens mor bodde i Norge. Som tidligere nevnt hadde han skilte foreldre.

For å kunne se deres mulighet til å vedlikeholde det sosiale nettverket fra Norge under oppholdet i Somalia, ble informantene også spurt om de fikk mulighet til dette:

Mohammed: Ja, jeg hadde kontakt med noe venner mens jeg var der nede, men etterhvert så mistet jeg kontakten for jeg hadde ikke tilgang til internett hele veien. Jeg hadde en mobil telefon med internett, men jeg kunne ikke bruke det opp hele tiden, og det var ikke Wifi over alt heller. Så etterhvert mistet jeg kontakten for jeg var ikke så mye på nettet rett og slett.

Yasin: Jeg var jo på noe av de internett kafeene og gikk inn der og snakket med de på Facebook, som var tingen da.

Fatima: Det hadde jeg, på Facebook. På den tiden så var det jo ikke så mye internett i Somalia, så vi pleide å dra til sånn internettkaffe en gang i uke og snakket og catchet up med venner her da, hvordan de hadde det. Så ja, jeg hadde kontakt med venner.

De som ikke fikk mulighet til kontakt med norske venner sier:

Salah: Nei jeg fikk ikke ha noe kontakt med venner, fordi foreldrene mine var på en måte redd for at jeg skulle ta kontakt med barna i Norge fordi de.. de var redd for at jeg skulle bli tvunget til å bli sendt tilbake igjen til Norge, og at de skulle føle at jeg ikke var trygg nok til å vær i Norge, så jeg fikk ikke ha kontakt med folk i Norge.

Sadia: Nei, jeg fikk ikke lov. Jeg ble tatt i fra mobiler og alle slags typer sosiale ledninger til å ta kontakt med noen. Men jeg stjal en mobil en gang huske jeg, så tok det to år før jeg kunne stjele en ny mobil. Jeg stjal det fra ei og logget meg inn på Facebook. Jeg skrev til noe venner, men jeg skrev bare hei. Så svarte jeg ikke personen på lenge etter det, for jeg ble jo tatt fra meg mobilen.

Mitt inntrykk her er at foreldrene muligens var redde for at de kunne pratet med andre, som kunne ha «tystet» til barnevernet eller noe. Det kan altså tyde på skepsis, frykt og lav tillit til barnevernet hos foreldrene.

4.3.4 Oppsummering av erfaringer med sosialt nettverk under oppholdet

Funnene viser at personlige relasjoner med familiemedlemmer var viktig ressurs for dem ettersom dette ga trygghet - samt at de tok vare på dem og viste de rundt - altså en form for veileder eller guide. Samtidig viser skolen å være en viktig arena til å bygge nettverk for Jama, Fatima og Salah, noe som kan ha vært begrensende for de som ikke gikk på skole under oppholdet. Et annen interessant funn er at intervjupersonene (Mohammed, Jama, Fatima og Yasin) fikk bygget relasjon med andre fra utlandet. Som tidligere nevnt blir altså vennskap bygget gjennom fellesinteresser noe som også kan være tilfellet her. Ettersom de er fra Vesten

har de kanskje samme interesser, og deler mye av de samme verdiene og normene som de alle har internalisert og tatt med fra Vesten. I tillegg har de muligens følt på mer tilhørighet blant dem, ettersom de påpeker at de er i samme situasjon.

Funnene fra sosialt nettverk under oppholdet viser også hvor viktig det var å ha familiemedlemmer fra Norge under oppholdet (Jama og Fatima), mens for eksempel (Sadiah Mohammed) viser til mangel på familiemedlemmer fra Norge. Deltakerne ble også her spurt om de hadde muligheten til å vedlikeholde deres nettverk fra Norge, mens de var der. Muligheten til å vedlikeholde kontakten kan være en fordel med tanke på når de kommer tilbake til Norge igjen. Funnene her viste å være tredelt. Noen fikk muligheten til å vedlikeholde kontakten ved å logge seg inn på sosiale medier på internettkafeer (Yasin og Fatima), andre (Sadiah, Farah og Salah) fikk ikke muligheten til dette, mens for eksempel Mohammed fikk mulighet til dette fram til han mistet tilgangen til internett.

4.3.5 Sosialt nettverk etter oppholdet

Som vi kan se hadde de fleste informantene et godt forhold til venner/stort nettverk før de reiste til hjemlandet. Noen av informantene var dog i et dårligere miljø til tross for sitt store nettverk. Etter oppholdet fikk de fleste informantene gjenopprettet kontakten med sine gamle venner fra før oppholdet, men samtidig har de vokst fra noen av dem. Etter spørsmål om de har de samme vennene nå etter oppholdet sier de:

Sadiah: Jeg tok kontakt med noe av de med engang jeg kom tilbake, mens andre har jeg vokst fra faktisk.

Salah: ja, noen av dem og andre har vi vokst fra hverandre, selv om jeg er oppvokst i et lite sted hvor nesten alle kjenner alle. Vi hilser på hverandre men vi har ikke den samme kontakten som før.

Jama: Ja, jeg har fortsatt kontakt med de bestekompisene mine som jeg er oppvokst med. Men hehe de jeg gikk i barnehage med kjente meg igjen etter alle de årene faktisk, men jeg husket ingenting, jeg ble overrasket av at de husket meg igjen faktisk, det gjorde jeg.

Fatima: Noen av de.. noe av de, men ja litt kontakt med noe mens andre har vi vokst fra hverandre, det var på ungdomsskole tidene så ja.

Mohammed og Osman som viste til å være i dårlig miljø sier:

Mohammed: ehh ikke de jeg hang med, ikke de dårlige vennene da rett og slett. Jeg kuttet alle de ut og fokuserte bare på meg selv og heller tatt vare på de som er nære meg da. Finne meg nye og mer oppegående folk da. Jeg fikk tenkt mye om livet mitt der nede da, og jeg savnet ikke de tingene jeg gjorde rett og slett, med det å være med feil folk altså, for mye av det er jo grunnen for at jeg ble sendt tilbake.

Osman: Nei, har ikke mange av de samme vennene da, men er fortsatt venn med noen av de, men de holder ikke på med sånne ting lengre de heller.

4.3.6 Oppsummering av erfaringer med sosialt nettverk etter oppholdet

Funnene viste her at de fleste fikk opprettet kontakten med sine tidligere venner fra før oppholdet, samtidig som de har vokst fra noen av dem. Det kan være naturlig å vokse fra hverandre, men med hensyn til hvor lenge de har vært borte kan det tenkes at deres vennskapsbånd har svekket. Muligheten til å holde kontakt under oppholdet er muligens også en stor fordel, selv om det ikke viste til noen forskjell. Sadia tok for eksempel kontakt med noen av dem når hun kom tilbake - til tross for at hun ikke fikk mulighet til holde kontakt. Funnene viser også endring for Osman og Mohammed, som har kuttet sine tidligere nettverk. For eksempel viser Mohammed til å ha bygget nytt nettverk, som han påpeker å være sunnere. Det kan virke som at turen skapte et vendepunkt for både han og Osman.

4.4 Identitet og tilhørighet

Med betydningen av å vokse opp mellom to kulturer ville jeg utforske hva informantene trekker frem for å beskrive deres identitet og tilhørighet. Informantene ble blant annet spurt om hvilke tradisjoner og verdier de lever etter. Det som gikk igjen blant de fleste intervjuede var at de tar det beste fra hver kultur og lager sin egen identitet ut av dette. Med andre ord så har de innflytelse fra begge kulturene:

Salah: ehh...jo eldre jeg blir, jo mer blir jo det somaliske kulturen og somaliske tradisjonen mine største verdier, men siden jeg bor i Norge og er en del av det norske samfunnet, så prøver jeg å tilpasse meg til de norske verdiene så godt jeg kan. Men det blir noe ganger kulturkrasj der alle verdiene ikke kan mikses sammen. Største årsaken til det tror jeg er ehh..i Norge når man blir 18 år, så er det norske kulturen litt mer å gå ut i byen å drikke og feste sammen, og jeg verken drikker eller fester, og jo eldre jeg blir, jo mer kommer jeg tettere inn på min somalisk kultur og mine verdier, og mine verdier motsetter seg de kulturene.

Fatima: Jeg er jo muslim, så jeg lever jo etter islam og de reglene som er der holdt jeg på å si. Kultur messigt så er det liksom 50/50, jeg føler jeg er integrert nok i Norge for jeg er født her, samtidig har jeg tilhørighet til Somalia og hjemlandet på grunn av foreldrene mine og oppveksten, og tiden jeg tilbragte i Somalia gjør at jeg kanskje fikk se landet på en annen måte da enn noe fremmed.

Sadia: Jeg vet egentlig ikke hvordan jeg kan si det.. ehh altså, jeg føler jeg er utlending uansett hvor jeg går da. Men jeg tenker det er bra å ikke vær så norske heller skulle jeg til å si. Jeg føler jeg er midt i mellom egentlig. Jeg vet at jeg er utledning, men lever etter norske normer og regler.

Farah: Det som er, jeg har både det somaliske kulturen og den norske kulturen, så jeg får på en måte velge hvilken kultur som er bra og hvilken jeg kan bruke da.

Mohammed: Altså den somaliske tradisjonen eller kulturen er jo annerledes fra den norske kulturen og tradisjonen, så jeg vil si at jeg på en måte har liksom lagt min egen. Jeg er jo født i et annet land en det jeg bor i nå, og jeg har jo tatt med meg en del ting fra der, så jeg har egentlig tatt det beste fra hver side for jeg kunne ikke bestemme meg for en av de, så jeg har på en måte skapt min egen identitet ut fra det jeg har lært gjennom livet.

Yasin: Det viktigste for meg er at jeg er glad med meg selv, og at jeg lever et sunt liv. Det er derfor jeg trener og spiser riktig. Det er jo noe av det viktigste. Så jeg skal prøve å gjør så mye bra som mulig i denne verden før jeg dør, og at jeg lever et bra liv egentlig

Jama skilte seg derimot fra de andre ettersom han ikke følte tilhørighet i Norge. Han sier:

Jeg føler meg kun somalier faktisk ja mhm. Altså for min del så kan jeg si at jeg har ikke hatt noe tilhørighet eller tilknytning til det norske kulturen sånn generelt sett.. ehh så når jeg for eksempel blir spurt om jeg føler meg norsk, så sier jeg alltid at jeg gjør egentlig ikke det.

Informantene ble videre spurt om hvilke tradisjoner og verdier de vil trekke fram som de viktigste i det somaliske og i det norske. Svarene fra informantene var varierende her, men det som var gjentakende fra det somaliske siden var familie, samtidig som religionen viste å være en viktig identitetsmarkør. Fra det norske kulturen er det forskjellige svar som for eksempel, det norske dugnadsånden, likestilling, frihet og det å være målrettet.

Salah: Fra det somaliske miljøet er hvor viktig familie og folk rundt deg er og at du må sette pris på familie og nære venner, religionen min betyr alt for meg og. Og det jeg ville tatt fra det norske er hvor langt man kan komme ved å ta vare på lande sitt, for i Norge er landet bygd på dugnad og det å gi det lille ekstra for landet, og bidra til å betale skatt og alt det der.

Fatima: Kanskje likestilling som er viktig i det norske, og i det somaliske miljøet er det veldig mye respekt for de eldre som jeg synes er veldig viktig. At de tar vare på dem og ikke bare sende de til gamlehjem for eksempel. Så ja kjærligheten de har til foreldrene sine og familien. Det er to kulturer som jeg liker da

Farah: ehh, den somaliske er religionen da, og være trofast på det du tror på da, og det å ha familien veldig nær da, som det er i somaliske kulturen. Den norske kulturen er jobb, danne familie og kjøpe seg leilighet.

Mohammed: Det som er bra med det norske er jo at de er veldig.. ehh hva skal jeg si, de er veldig ambisiøse folk, de er veldig motivert og har en plan for livet på en måte, veldig målretta og vil alltid gjør det beste i livet, så det liker jeg ved det norske, altså kulturen da hvis det vil si noe. Det somaliske delen ville vært å holde kontakt med familien og at familien er viktig.

Yasin: Det er viktig å ha konservative muslimske verdier.. ehh gifte seg også videre, ikke drikke alkohol og det å spare seg til man blir gift da. Så det er vel de verdiene som er viktigst der antar jeg, og de norske verdiene er jo som alle vestlige verdier.. det er demokrati, økonomi og velvære.

For å kunne se om deres opphold i hjemlandet har noe å si for deres oppfatning av identitet og tilhørighet ble de også spurt om de føler seg mer eller mindre somalier etter oppholdet. Svaret på dette var todelt, for mens noen følte seg mer somalier etter oppholdet er det andre som ikke ser eller merker noe forskjell mellom før eller etter oppholdet. De fleste svarte at de føler seg mer somalier nå ettersom de har lært seg språket, kulturen og blitt kjent med slektninger. Ut fra dette, og at de har innflytelse fra begge kulturene føler de seg dermed som norsk-somalier. To av deltakerne skilte seg derimot ut med at de ikke føler noe forskjell, og beskriver seg selv som bare somalier. Noen av informantene som har hatt innflytelse fra turen sier:

Salah: Jeg føler meg mer somalier nå, men jeg føler meg både som norsk og somalier, jeg vil alltid bidra med det beste for begge landene, så ja norsk-somalier.

Sadia: Ehh jeg føler meg mer somalisk egentlig. Jeg fikk jo se hvordan kulturen fungerer der og lært meg språket. Jeg kunne jo ikke så mye av det før jeg reiste ditt. Men jeg føler meg som norsk-somalier, fordi der borte så blir du kalt for utlending og her blir du kalt for utlending, så du blir jo sånn midt i mellom.

Yasin: Mer uten tvil i og med at jeg ble kjent med det somaliske/muslimske kulturen der borte, så jeg vil si mer. Men ja jeg tenker meg som norsk somalier og.. absolutt. Jeg er vokst i Norge, men har samtidig somaliske røtter.

Fatima: Når jeg kom rett fra Somalia.. rett etter så følte jeg meg ganske somalier, men nå i ettertid har det kanskje falt litt ned da, altså at jeg har blitt litt mer integrert og vokst litt mer da, så nå er det mer 50/50 som jeg sa.

Mohammed: Jeg vil si at jeg føler meg som norsk-somalier, for jeg er jo både norsk og somalier.

Informantene som ikke har kjent på noe forskjell sier:

Jama: Nei, jeg ser ikke noe forskjell egentlig, det ville jeg ikke sagt nei. Så ja kun somalier faktisk ja mhm

Farah: Nei, jeg har aldri følt meg mindre somalisk, jeg har alltid følt meg hundre prosent somalier. Så jeg er somalier først og fremst, så kan folk si at jeg er norsk etter det, men jeg er somalier.

4.4.1 Oppsummering av funn om identitet og tilhørighet

Funnene med identitet og tilhørighet blant deltakerne viste å være varierende, det er noe likheter og ulikheter. For eksempel viser samtlige til å ha innflytelse fra begge kulturene, der de velger å ta det beste fra hver kultur og skape sin egen identitet. Religionen vises for eksempel å være en identitetsmarkør, mens demokrati blir satt pris på fra det norske. I tillegg viser funnene til tendenser på hvordan de to ulike kulturene kan krasje. Dette vises for eksempel av Salah, som sier at hans verdier motsetter seg drikkekulturen i Norge, noe som kan gjør deltakelsesnivået hans lavere. To av intervjupersonene skiller seg derimot ut ettersom de føler seg som somaliere, kontra norsk-somalier. For eksempel viser Jama til mangel på tilhørighet og tilknytning til Norge ettersom han har tilbragt mesteparten av livet hans i utlandet. Jama viser ikke til noe tegn på ekskludering fra vertsamfunnet, men følelsen av tilhørighet kan også ha en formodning om hvor imøtekommende samfunnet du befinner deg i er. Etter spørsmål om de føler seg som en del av det norske samfunnet svarte samtlige at de følte seg en del av det norske samfunnet, men noen følte at de ikke følte tilhørighet i starten. Samtidig viser de til media som årsak til at de av og til ikke føler tilhørighet. I tillegg vises oppholdet å ha påvirkning på deres identitet

4.5 Tilbakeblikk på oppholdet

Intervjupersonene har ulike oppfatning av hvordan kulturehabiliteringen har gått alt i alt. De skiller seg her ut med at de enten har oppnådd det de ble sendt tilbake for (Salah, Jama og Fatima), eller ikke (Yasin og Sadia). Samtidig som de viser til både negative og positive sider ved oppholdet. Lengden på oppholdet trekkes gjentakende frem som et eksempel på en negativ side, mens samtlige av intervjupersonene viser til et positivt trekk - at de har vokst som person.

Salah: Jeg er virkelig takknemlig for at foreldrene mine sendte meg tilbake. Hadde jeg ikke hatt den muligheten til å reise tilbake, lære om min kultur og verdier og hvordan mine folk lever, så hadde jeg ikke følt meg så heldig som jeg føler meg i dag. Det var berg og dalbane, men jeg setter pris på det og føler jeg har oppnådd det jeg ble sendt tilbake for.

Jama: Jeg ville ikke ha gjort det igjen hehe, men jeg synes det har vært veldig lærerikt. Jeg har tatt veldig mye med meg fra turen, jeg har lært språket, koranen og har ennå kontakt med folk fra Somaliland.. ehmm, jeg kan nå gå der alene uten å vær redd for å skille meg ut fra mengden. Men ja, jeg vil virkelig ta med barna mine ditt i fremtiden, sånn at de kan oppleve det jeg har opplevd, men ikke så lenge, men nok til at jeg kan tilrettelegge det på en fin måte. Sånn 2-3 måneder, sånn at de slipper å gå glipp av skolen her og sånt.

Mohammed: Jeg ble jo selvfølgelig klokere og vokste opp. Men det dårlige er at jeg liksom falt litt av på hvordan ting fungerte i Norge. Så turen var både bra og dårlig rett og slett

Sadia: Ehh ja jeg føler det har vært en lærepeng da, men jeg ble heller ikke det jeg ble sendt tilbake for som var å bli mer kulturell og religiøs. Jeg lever livet mitt som jeg vil, og er takknemlig for at jeg får muligheten til å gjøre det her i Norge.

Yasin: Jeg synes det var bra, men litt lenge. Jeg setter pris på den erfaringen og opplevelsen jeg fikk. Jeg oppnådde ikke det jeg ble sendt tilbake for da haha, jeg ble mye verre. Foreldrene mine ønsket meg et konservativ livstil, noe jeg ikke hadde ønsket om da. Når jeg kom hjem igjen så gjorde jeg jo alt det man gjør når man blir ungdom... begynne å drikke, begynne å pule og sånne ting. Så jeg dro rett på fester en uke etterpå og drakk, og det var første gang jeg drakk i mitt liv. Så planen deres funket dårlig da.. altså verre i den forstand, men bedre hvis du spør meg. Men det jeg fikk ut av turen er at jeg ble mye mer selvstendig i ung alder, og måtte lære ting da, som jeg kanskje ikke hadde trengt å gjør her i Norge.

Fatima: I ettertid er jeg ganske fornøyd. Jeg føler at oppholdet gjorde at jeg vokste som person, ble veldig fort moden og innså forskjellen mellom det norske og somaliske kulturen, innså liksom de ulike verdiene, og hva som står for meg. Jeg lærte meg språket og ble kjent med familien, så jeg fikk ganske positiv inntrykk, og følte ikke det var noe negativt med turen. Jeg er spesielt glad for å treffe familien min som er det som egentlig teller mest da.. Bestemoren min gikk bort rett etter, så jeg er veldig takknemlig for at jeg fikk den tiden med henne. Kanskje for et barn kan det vær litt sånn kjipt i starten, men etterhvert som man venne seg til, så føler man at det ikke er så ille. Så jeg føler at vi fikk oppnådd det som var planen da.

5.0 Avsluttende diskusjon

Formålet med denne studien har vært å forbedre forståelse av unge voksnes erfaring og opplevelse av kulturehabilitering, og deres deltakelsesmuligheter etter lengre opphold i hjemlandet. Gjennomgangen av dataene har fått frem ulike erfaringer med skolegang, overgang til arbeidsmarkedet, sosialt nettverk, og det å vokse opp mellom to kulturer. I dette kapitlet vil jeg drøfte de sentrale funnene fra analysedelene i lys av de teoretiske perspektivene jeg trakk opp i kapittel 2. Målsetting er å gå dypere inn på datamaterialet og sammenfatte funnene på tvers av den tematiske analysen. I begynnelsen av arbeidet med denne oppgaven satte jeg meg som mål å besvare tre spørsmål:

1. *Hvordan erfarer barn og ungdom med somaliske foreldre deres deltakelsesmuligheter, før, under og etter oppholdet i Somalia*
2. *Hvilke mestringsstrategier benytter somaliske ungdommer seg av?*
3. *Hvordan erfarer ungdom med somaliske foreldre det å vokse opp mellom to kulturer?*

Hovedfokuset har vært å forstå hvordan unge voksne har erfart medborgerskap og deltakelse i det norske samfunnet før de reiste til hjemlandet, under oppholdet og etter tilbakekomst. Samtidig har jeg ønsket å belyse deres mestringsstrategier i de to ulike landene, og erfaringen med å vokse opp mellom to kulturer. Det sist spørsmålet knytter altså dels an til spørsmål 1 og dels til spørsmål 2. For å svare på problemstillingene analyserer jeg data fra informantenes livshistorier.

5.1 Eksterne og interne strukturer, praksis og resultat

For å kunne se relevante faktorer som kan svare på dette spørsmålet går jeg tilbake til struktureringsteorien til Stones som er presentert i kapittel 2, med fokus på de eksterne og interne strukturene som muliggjør eller begrenser deres deltakelsesmuligheter. Ved å bruke struktureringssyklusen i struktureringsteorien i sammenheng med Sen's kapabilitetstilnærming, vil jeg altså vise til hvordan eksterne og interne strukturer, samt praksis gir utfall for deres deltakelsesmuligheter. La oss starte med å oppsummere hvordan eksterne strukturer muliggjør eller begrenser den enkeltes deltakelsesmulighet slik dette har framkommet i intervjudataene.

5.2 Eksterne strukturer

Intervjupersonene beskrev eksterne strukturer som kan omfatte muligheter og begrensninger for deres deltakelsesmuligheter. Med tanke på utdanning kan vi se hvordan tilgangen til

tilrettelegging, tilgang og kvaliteten på skole og godkjenning av vitnemål fra hjemlandet skaper begrensninger og muligheter for den enkelte.

Når det gjelder skolen før oppholdet kan vi for eksempel se hvordan mangel på tilrettelegging eller oppfølging fra utdanningssystemet kan ha gjort det begrensende for Salah og Farah å få fullt utbytte av skolen, og med det kanskje ha gjort deres deltakelsesnivå begrensende. Elever som ikke har eller som ikke kan få tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringsstilbudet, har rett til spesialundervisning i følge opplæringsloven § 5-1 (Lovdata, 2021). For en elev som nettopp kom til Norge vil kanskje spesialundervisning kunne være til stor hjelp, slik at eleven for eksempel lærer seg å mestre de reglene som gjelder for å produsere grammatikals korrekte og semantisk meningsfulle norske språkytringer (Aakvaag, 2012, s. 139).

Når det kommer til skole under oppholdet kan tilgangen og kvaliteten på skolen være viktig for å kunne opprettholde læring, og utvikle seg fra. Men med eksterne struktur kan man forstå at tilgangen og mangel på skole eksistere uavhengig av aktøren, og inkluderer bredere handlingsvilkår (O'Reilly, 2013, s. 20). I Somalia er for eksempel landets økonomiske grunnlag for å bygge opp, og drive skolesystemet begrensende etter krigen. Tilgang eller mangel på skole under oppholdet kan gjør en forskjell med tanke på barnets mulighet til å utvikle seg, og eventuelt gjør overgangen til skolesystemet i Norge enklere. Eksempel på dette er Mohammed som ikke hadde tilgang til skolen under oppholdet, mens Fatima fikk opprettholdt læring under oppholdet, som med det hadde en enklere overgang til skolen i Norge. Men det er dog ikke det eneste som kan gjør det mulig for den enkelte. Intervjudataene har vist at foreldrenes sosioøkonomiske status, ressurs, preferanser og ønsker for barnet også kunne spille inn. Ønsket de religiøs oppdragelse for barnet valgte noen foreldre koranskole for barna. Det gjaldt Yasin og Farah.

Skolegang under oppholdet kunne gi en enklere overgang til det norske skolesystemet, men tilgangen til tilrettelegging kan også her være viktig for barnet etter oppholdet. En annen ting som framkommer i analysen og som kan forstås ut fra eksterne strukturer er gyldigheten av vitnemålet man har fra hjemlandet. Den enkeltes mulighet til å forfølge sine måle og ta videreutdanning etter oppholdet kan muliggjøres eller begrenses av om vitnemålet og utdanningen blir godkjent i Norge. For eksempel fullførte Salah videregående i Somalia, men vitnemålet ble ikke godkjent av norske skolemyndigheter, og muligheten for videreutdanning ble med det hindrende for han.

Overgangen til arbeidsmarkedet vises seg også å være utfordrende for noen av informantene i denne studien. Flere av intervjupersonene erfarte å ha blitt begrenset i deres

deltakelsesmuligheter, på grunn av arbeidsgivers/kollegaenes oppfatning av deres kulturelle bakgrunn. Eksterne strukturer kan påvirke aktøren ved at en annen aktør, i dette tilfellet arbeidsgiver/arbeidsplass enten legger til rette eller hindre den enkeltes handlingsvilkår, ut fra deres fortolknings skjema (Stones, 2005, s. 61), med andre ord hvordan arbeidsgivere oppfatter arbeidssøkere med bakgrunn fra Somalia. Et eksempel er hvordan Mohammed opplevde uskyldige spørsmål som opplevdes støttende. I hovedsak opplevde intervjupersonene at de var en del av arbeidsmiljøet på lik linje med kollegaene, men det finnes ulikheter som de ble minnet på. Dette kan være begrensende for deres inkludering i arbeidsliv, samt mulighet til å dra nytte av allokativer ressurser som omfatter økonomiske ressursen. Til tross for utfordringer i møte med arbeidsmarkedet - viste organisasjonsordninger som NAV å være en ekstern ressurs som kunne legge til rette for den enkelte, etter lengre opphold i hjemlandet. Muligheten til å komme seg inn i arbeidsmarkedet ble muliggjort av NAV sine tiltak og ressurser.

Opplevelsen og erfaring intervjupersonene hadde med sosialt nettverk var også varierende. Noen av intervjupersonen greide å utvide nettverket deres i forbindelse med skolegang under oppholdet og maktet å opprettholde kontakt med disse senere gjennom for eksempel sosiale medier. Det sosiale nettverket de fikk under oppholdet viste seg også å være en viktig ressurs for økt deltakelsesnivå ettersom det ga samhörighet og inkludering. En annen ting som viser seg å øke deres deltakelsesnivå under oppholdet er tilstedeværelsen til foreldre eller søsken fra Norge. Mangel eller tilgang til dette viste forskjell. Opplevelsen av å ha familien fra Norge ga trygghet. Mens mangelen på dette ga fortvilelse for andre, selv om de bodde med andre slektninger. Dette gjaldt Mohammed og Sadia. Om de får dekket deres behov og opplevelse av trygghet i foreldrene vil de kanskje kunne inngå i positive relasjoner med både andre vokste og jevnaldrende og gjøre oppholdet tryggere og enklere.

På den andre siden kan vi også se hvordan miljømessige faktorer som for eksempel mangel på internett ga begrensninger til å vedlikeholde venner fra Norge. Samtidig som begrensninger kan bli skapt av foreldres oppfatning av mulig «tysting» til barnevernet.

Når det kommer til akkulturasjon kan ulike forventninger fra samfunnet, foreldrene og venner skape utfordringer for den enkelte. Forskjellige verdier, normer og regler fra de to ulike kulturene kan gjøre det begrensende for den enkeltes deltakelsesnivå og handlingsfrihet. Dette kunne vi for eksempel se hos Salah som følte seg begrenset til å henge med majoriteten på grunn av religionen sin som var en del av hans verdier, og som var i kontrast med drikkekulturen i Norge.

5.3 Interne strukturer

Intervjupersonenes interne strukturer ble reflektert ut fra deres personlige ressurser i form av: tilpasningsevne, holdninger, livsmuligheter, verdier og målsetning.

Bortsett fra de eksterne strukturene kan også interne strukturer gjør det begrensende eller muliggjørende for den enkelte. Mangel eller begrensning på personlige ressurser i form av språkferdigheter og kompetanse viste for eksempel å være hindrende for intervjupersonene som kom til Norge ved senere tidspunkt. Som vi kunne se var for eksempel Salah analfabet da han kom til Norge. Han kunne verken skrive eller lese, noe som åpenbart begrenset hans handlingsmuligheter og konverterte grunnleggende kunnskap til andre ferdigheter og jobbmuligheter, fram til han lærte seg å skrive og lese (Robeyns, 2005, s.99). Ut fra dette var hans evne og kapasitet til å mestre, delta og utvikle seg i det norske skolesystemet begrensende. Dette var ikke tilfelle for de som er født eller oppvokst i Norge, som har hatt muligheten til å opparbeide deres habitus med å utvikle et godt språkmiljø og kulturelle koder fra barnehagen. Habitus blir internalisert ved hjelp av utdanning og kultur, og folk tilegner seg dem gjennom sosialisering, tidligere erfaring og praksis (O'Reilly, 2013, 21).

Tilpasningsevne er også en personlig ressurs som vises å være viktig for den enkeltes deltakelsesmuligheter i samfunnet de befinner seg i. For eksempel viste dette seg å være viktig under oppholdet i Somalia. Deltakerne hadde for eksempel aldri gått på skole i hjemlandet, og måtte tilpasse seg et nytt skolesystem. Uniform og nye læringsmetoder ble en del av hverdagen deres. Med tanke på det var det her viktig å kunne ha kunnskap om den spesifikke handlingskonteksten. De involverer kunnskap om skolens normer og regler, maktforhold og hvordan de skal oppføre seg i visse situasjoner i klasserommet (O'Reilly, 2013, s. 22). Med andre normer og regler, vaner og/eller rutiner fra vertslandet bød dette på utfordringer for den enkelte.

Bortsett fra tilpasningsevnen, språkkunnskaper og kulturelle skjemaer som kan gjør den enkeltes deltakelsesmuligheter begrensende eller muliggjørende, kan vi også se hvordan den enkeltes holdning kan være med på å muliggjøre eller begrense for deltakelse. Holdningen og evnen til å skape nye mål og alternativer til dagens situasjon kan være avgjørende for den enkelte. Salah og Sadia er eksempel på dette ettersom de måtte starte helt fra bunn igjen på grunn av mangel på læring eller ugyldig vitnemål. For den enkelte kan dette være demotiverende, og i verste fall så kan den enkelte fort havne utenfor samfunnet. Men deres motivasjon og holdning til å ikke stoppe uansett hvor hindrende de eksterne strukturene kan være, viser til at interne strukturer kan være med på å avgjøre deltakelsesmuligheten for den enkelte. Med det sagt, kan også motivasjon forekomme av oppholdet fra hjemlandet.

Muligheten til gratis utdanning og bedre livskvalitet kan gjøre inntrykk på den enkelte etter oppholdet. Dette kunne vi se med Salah som mangla motivasjon til skolen, men som viser til å være motivert til å ta seg utdanning og finne seg jobb etter oppholdet.

Som vi kan se kan uformelle og formelle normer og regler gjøre det begrensende for den enkeltes handlingsfrihet, når de to ulike kulturene er så forskjellige. Når det kommer til interne strukturer er dette først og fremst en ressurs som en kan benytte seg av. Men det som kan være minst like viktig er evnen og kapasitet til å navigere mellom disse to kulturen. Altså å finne balansen som kan gjøre deltakelsesmuligheten enklere. Dette var noe intervjupersonene i denne studien viste til ved å velge det beste fra hver kultur, og med det lage sin egen identitet.

5.4 Ungdommenes og foreldrenes praksiser

Denne studien har handlet om hvordan barn og ungdom erfarer deres handlingsalternativer, muligheter til å påvirke sin egen livssituasjon og deltakelsesmuligheter i sammenheng med kulturehabilitering. *I hvilken grad har intervjudataene frambrakt kunnskap om ungdommenes mestringsstrategier før, under og etter kulturehabiliteringen?*

Spesielt i tilknytning til valg av skolegang, planlegging og gjennomføring av kulturehabiliteringen framstår foreldrene ofte som de mest aktive subjektene, mens ungdommene har forholdt seg til og tilpasset seg foreldrenes valg. Dette frembragte altså mestringsstrategier som var rettet mot å håndtere, minimere eller tolerere situasjon(e) for samtlige. Ungdommene framstår derimot mer aktive subjekter med kontakt med venner og i overgangen fra skole til arbeidsliv. For eksempel sier Salah etter utfordringer i arbeidsmarkedet: *Jeg ga ikke opp og søkte og søkte, og til slutt så fikk jeg min første jobb og min første jobb ledet til flere jobbmuligheter.* Det er for så vidt ikke overraskende på at foreldrene framstår ofte som de mest aktive subjektene, gitt at de ikke var myndige da de reiste på kulturehabilitering.

Når det gjelder tilgang på ressurser i skolen, framstod enkelte av intervjuene som lite orienterte om deres rettigheter og krav på tilrettelegging i undervisningen i Norge. Om vi ser dette i lys av Stones eksterne strukturers handlingsvilkår og hvordan den enkeltes praksis eller handlinger framtidige strukturelle handlingsvilkår, kan noen enkeltpersoner noe lettere forhandle om tilgang til tilrettelegging. Men mangel på kunnskap og ressurs som Salah nevnte moren var begrenset for, kan gjøre at foreldre kanskje ikke har kjennskap til de rettighetene de står ovenfor, og med det kan ressursene man kan benytte seg av, være begrensende. Med andre ord så kan foreldrenes muligheter til å påvirke strukturene (ressurstilgangen) være begrenset. Slik det formidles av intervjupersonene framstår muligheten for og retten til tilrettelegging som

å ligge utenfor foreldrenes påvirkningsmuligheter og at det er skolen som avgjør om eleven har et behov for tilrettelegging.

5.5 Endringer i deltakelsesmuligheter over tid

Basert på funnene og resultatene i dataene som er samlet i dette arbeidet, så ble intervjupersonene sendt tilbake på kulturehabilitering for ulike grunner. Noen var i dårlig miljø, andre hadde utfordringer med skolesystemet, mens andre reiste ned for å lære og kjenne religionen, kulturen, språket og slektninger. Med tanke på deltakelsesmulighetene i over tid viste dette seg å forandre seg for de fleste. På den ene siden kan det virke som om at kulturehabilitering hindret/hemmet deres deltakelsesmuligheter i over tid, mens på den andre siden kan det virke som at den ga positiv virkning/endring. Eksempel på begrensninger av deres deltakelsesmuligheter i over tid er at de hadde utfordringer med å bli en del av det norske samfunnet igjen. Med mindre de fikk muligheten til å opprettholde språket, læringen og det sosiale nettverket fra oppholdet, måtte de starte helt fra bunn igjen. Lære seg språket, integrere seg og tilpasse seg på nytt ble et faktum for noen av dem. Mens jevnladere kanskje var ferdig utdanna, hadde jobb og er aktiv medlemmer i det norske samfunnet, så hang de etter og måtte ta igjen «tapte» år. Men med tiden ble det bedre og bedre, og de ble mer og mer en del av samfunnet i over tid. En annen faktor som viste seg er at oppholdet ikke innfridde foreldrenes ønsker og forventinger for alle. Forventinger som for eksempel det å leve etter de normer og regler som gjelder innen deres kultur og religion. Etter oppholdet lever noen av de det livet de selv definere som det gode liv, og som altså kan være motstridende. Som tidligere nevnt kan dette tenkes at de er subjektive aktører i sitt eget liv til tross for kulturehabiliteringens formål. Muligens gir kulturehabiliteringen også motsatt effekt i form av de ble mer sugne på det de ble sendt vekk fra. Hvis det er slik kan det virke som om at oppholdet ikke fungerte for dens hensikt, og med det kanskje bare var en byrde/bortkastet tid for deres deltakelsesmuligheter etter oppholdet.

På den andre siden kan det virke som at kulturehabiliteringen ga en positiv påvirkning. Positiv påvirkning i den forstand at de nå har fått kjennskap til hjemkulturen, lært seg språket, økt nettverket med å bli kjent med slektninger og andre, samtidig som de ble mer modne i over tid. Med andre ord sitter de nå igjen med gode ressurser, som de kan ta seg i bruk av. Samtidig har noen av dem innfridd foreldrenes forventninger med oppholdet. For noen av dem som hadde utfordringer med skolen og/eller var i feil miljø kan dette også virke å ha gitt positiv endring i over tid ifølge dem.

Når det gjelder reproduere interne og eksterne strukturer kommer det frem i intervjuene at de er takknemlige for oppholdet, men at de kunne gjort ting annerledes. For eksempel hadde de kortet ned oppholdstiden ettersom det kan skape problemer for deres deltakelsesmuligheter i framtiden. Bedre oppfølging, tilrettelegging og støtte fra familien under oppholdet vises også til å være viktig for å klare seg under oppholdet. Intervjupersonene er kanskje i en posisjon i dag der de kan møte eksterne strukturer, bedre enn det foreldrene deres kunne. Dette skyldes nok at de interne strukturene som språkferdigheter, tilpasningsevne og holdningene deres i utfordrende perioder har utviklet seg.

Deltakelsesmulighet før, under og etter oppholdet i Somalia.			
Eksterne strukturer	Interne strukturer	Praksiser	Resultat
*Krig og/eller fattigdom. *Utdanningsinstitusjon: -Tilgang -Vitnemåls gyldighet -Tilrettelegging - Foreldres sosioøkonomisk status. *Arbeidsmarkedet: - erfaring med diskriminering - støtte fra NAV * Kultur Normer, lover og regler. -Tradisjoner -Forventninger de har til seg selv, samfunnet og foreldrene. . Religion. *Sosial kapital. -venner, bekjentskaper	*Personlige. ressurser: -Språk. Utdanning. Livserfaring. *Kunnskap om den spesifikke handlings konteksten. *Kapasitet til å omstille seg til den spesifikke situasjonen han eller hun befinner seg i - *Third culture kid	*strategier for å tilpasse seg i Somalia og Norge. - lære språket og de kulturelle kodene for samhandling *Øke nettverk gjennom -fritidsaktiviteter, jobb, skole - opprettholde kontakt med norske venner mens i Somalia *ta til motmæle mot diskriminering og stereotyper	*Forandre eller reproduere handlingsmuligheter -Fungere/Fungerer ikke i det norske samfunnet igjen etter lengre opphold i hjemlandet mht jobb og utdanning Innfridd forelderens forventninger Leve det livet de selv definerer som det gode livet. Mestrer to kulturer og språk.

Tabell 5.1

6.0 Oppsummering og avsluttende betraktninger

I denne studien ble det brukt et livsløpsperspektiv. Dette ga meg god innsikt i hvordan de erfarte og opplevde kulturell rehabilitering og deres deltakelsesmuligheter. Det ga meg for eksempel mulighet til å få innsikt i hvilken kulturelle og sosiale forhold som bidro til å forme deres livsløp. Samtidig var den med på å forklare individers livshandlinger, sosiale strukturer og sosiale endringer ved å se det i sammenheng med historisk tid og geografisk sted (Macmillan & Furstenberg 2016, s. 541). Ting som skjedde før oppholdet forklarte for eksempel ting som skjedde i ettertid, og den ga meg med det en grundig analyse med overgangen fra Norge til Somalia, og fra Somalia til Norge. Livsløpet er en sti og dette ga meg også oversikt over ulike vendepunkter og overganger for intervjupersonene. For eksempel kunne man se hvordan overgangen mellom skolene var for noen av

intervjupersonene som gikk fra skolen i Norge til Somalia og omvendt. Overgangen mellom skolene kunne også vise til å gi langvarige vendepunkter for noen av intervjupersonene. En slik tilnærming ga meg altså muligheten til å fange opp ulike hendelser som ga kursendring i enten positiv retning eller negativ retning. Flere faktorer samspiller og livsløpet ga meg mulighet til analysere hva aktørene bygget sitt veivalg på, og hvilken mekanismer og prosesser som formet deres livsløp og erfaring, samt hvilken hindringer og muligheter de møtet på veien tilbake til det norske samfunnet.

I hvilken grad har intervjudataene frambrakt kunnskap om ungdommenes erfaring med det å vokste opp mellom to kulturer før, under og etter kulturrehabiliteringen? Hvis vi ser dette i lys av Berrys fire ulike akkulturasjonsstrategier viser intervjupersonene i denne studien til en tilstand hvor de ønsker å både opprettholde ens opprinnelige kultur samtidig som de vil interagere med majoritetsbefolkningen. De distanserer seg med det fra de tre andre mulige holdningene, assimilering, marginalisering og separasjon som innvandrere altså kan utvikle til den opprinnelige og nye kulturen (Berry, W, 2008, s.331-332). Med tanke på assimilering er det for eksempel kanskje noe som ikke ønsker å opprettholde den opprinnelige kulturen i forsøk på å bli «helt norske». Etter lengre opphold i hjemlandet kan dette tenkes å være et tilfelle hvis personen ikke har lyst å assosiere seg med det han har erfart og opplevd under oppholdet. På samme måte kan dette skje omvendt, med separasjon, der de altså ikke ønsker samspill og deltakelse med vertsamfunnet etter å ha vært lenge borte fra landet (Berry, W, 2008, s.328). Marginalisering er mindre vanlig da den er avvisning av både den etniske og verdskulturen.

Det er likevel ikke nødvendigvis slik at man aktivt velger disse fire holdningene. Tvert i mot kan dette forekomme som de eneste mulige alternativene for personen, ettersom identiteten skapes i samspill med begrensende og muliggjørende interne og eksterne strukturer, hvis vi ser det ut fra Giddens modernitetsteori. En innvandrer som er fra et hjem der man er vant til å være aktiv deltagende i samfunnet, vil kunne naturligvis ha samme holdning i sitt nye hjemlandet. Mens en annen kanskje frykter for å miste sin egen identitet fordi det nye hjemlandet har et helt annet verdisyn. I tillegg viser enkelte til hvordan deres opphold har vært med på å endre deres sosiale identitet, ettersom de fikk mer tilknytning til hjemlandet, lærte og kjenne kulturen og språket. Dette viser til det Giddens sier om at det enkeltes sosiale identitet endrer seg ved hjelp av nye erfaringer, hendelser og informasjon. Deltakernes før, under og etter oppholdet i Somalia vises dermed å ha påvirket deres selvidentitet, i den forstand at de nå føler seg mer som norsk-somalier enn før som var mer

norsk. Den viser altså til at den enkeltes identitet formes i forbindelse med personlige og sosial endring (Giddens, 1991, s. 32-34).

Intervjupersonenes erfaring med det å vokse opp mellom to kulturer kan også vise relevansen av begrepet «the third culture kid» med at de velger å ta det beste fra hver kultur, og skape sin egen identitet. Dette viser deltakerne å gi stor fordel med tanke på at de kan velge og vrake hva som er best fra hver kultur. Det de trekker frem som viktig fra det somaliske siden er religionen og familien, mens det norske er dugnadsånden og norsk demokrati med likestilling og frihet. Religionen viser å være en viktig identitetsmarkør, mens ut fra hva som er viktig fra det norske siden kan være mer som noen de setter pris på. Frihet, likestilling og muligheten til å bli hva man vil er kanskje noe man var begrenset for i Somalia. For eksempel sier Salah at han skulle ønsket Somalia også hadde dette. En annen fordel som de viser til er at de besitter med ressurser, som for eksempel høy språk- og kulturkompetanse, som gir muligheten til å mestre forskjellige kulturelle koder. For eksempel sier Sadia at det å kunne en annen språk og etnisitet utvider hennes perspektiv på ting. Men på den andre siden viste deltakerne til at dette kan skape problemer for dem etter som det kan være to motstridende kulturer. Begrensninger dette skapte forekom av ulike forventninger fra ulike grupper som for eksempel skolen, venner og foreldrene på den andre siden. Dette kunne skape kulturkrasj, noen som førte til kulturehabilitering for den enkelte. Dette kan forekomme av at foreldrene ikke forstår samfunnet som barna vokser opp i. I et moderne samfunn skjer det store endringer fra generasjon til generasjon og det kan bli vanskelig å opprettholde stabile sosiale identitet (Giddens, 1991, s. 32-33).

Når det kommer til Amartya Sen's kapabilitetstilnærming kunne vi i denne studien se hvordan personlige, sosiale og miljømessige faktorer kunne være med å muliggjøre eller begrense den enkeltes mulighet. Deres evne, ressurser, frihet og kapasitet var forskjellige og dette ga ulike erfaringer, opplevelser og påvirkninger ved kulturehabiliteringen som sosial prosess. Mens noen fikk enklere overgang, fikk andre mer utfordrende overgang.

6.1 Veien videre

I denne studien har jeg studert hvordan åtte unge voksne med somaliske foreldre erfarer og opplever kulturehabilitering og deres deltakelsesmuligheter i det norske samfunnet. Studiet bygger på subjektive erfaringer opplevelser og kan ikke generaliseres, men i forhold til videre forskning kunne det vært interessant å forske videre rettet mot tematikken jeg belyser i

oppgaven. Ettersom jeg var innpå utdanning, arbeidslivet, sosialt nettverk og identitet og tilhørighet, kunne det vært interessant å finne ut andre aspekter ved kulturehabilitering. Samtidig kan studiet brukes til kartlegge og bedre kunnskapsgrunnlag som kan være viktig for sosial- og familietjenester i den norske velferdsstaten og deres arbeid med disse ungdommene.

Litteratur

- Aakvaag, C. G (2012) *Moderne sosiologiske teori*. Abstrakt forlag AS. 3 opplag. Oslo
- Ahmed A. Siyad, Camilla Bildsten og Christian Hellevang (2007) ” *Somaliere i Norge*”. s. 19. Hentet fra: <https://docplayer.me/2081919-Isbn-978-82-996858-9-4-informasjon-samarbeid-dialog-s-o-m-a-l-i-e-r-e-i-n-o-r-g-e-n-o-e-n-e-r-f-a-r-i-n-g-e-r.html>
- Bredal, A. Lidén, H. & Reisel, L. (2014). *Transnasjonal oppvekst. Om lengre utenlandsopphold blant barn og unge med innvandrerbakgrunn*. (Rapport 2014: 5). Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2440455/Web_R_2014_5.pdf?sequence=3
- Bakken, A & Hyggen, C (2018). *Trivsel og utdanningsdriv blant minoritets elever i videregående. Hvordan forstå karakterforskjeller mellom elever med ulik innvandrerbakgrunn*. s. 107-112. Hentet fra: <https://www.imdi.no/contentassets/f156353133e04c75a5d4eb7d95787011/nova-rapport-1-18-trivsel-og-utdanningsdriv-blant-minoritets elever-i-videregaende.pdf>
- Birman, D. & Addae, D. (2015). *Acculturation*l. s. 4. file:///Users/abdinasirmustafe/Downloads/Ch.6_Acculturation_BirmanAddaeFinal.pdf
- Berry, J. W. (2008) *Globalisation and acculturation*. s. 331-332. Hentet fra: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0147176708000230?casa_token=G2NBYY8a2f8AAAAA:6wmiiK8QDX8-cvOy1CViLYQDomYakYvtrZiAaMDR9bm3WOF76EZ006zPLgptxiUCINePSytmA
- Drefvelin, J. P. (1998). *Utlendingsdirektoratet. Årsrapport- om gjennomføring av innvandrings og flyktningpolitikken*. Hentet fra: https://www.udi.no/globalassets/global/aarsrapporter_i/aarsrapport-1998.pdf
- Dalen, M. (2011). Intervju som forskningsmetode. *En kvalitativ tilnærming*. 2. utgave. Oslo: Universitetsforlaget
- Engebrigtsen, I. A. (2006). *Norbert Elias: Makt, skam og sivilisering- somaliere i eksil og det norske samfunnet*. Hentet fra: https://www-idunn-no.ezproxy.hioa.no/tfs/2006/01/norbert_elias_makt_skam_og_sivilisering_-_somaliere_i_eksil_og_det_norske_s

- Engvoldsen, B., T (2010). *Somalisk ungdom I norsk skole. En kvalitativ undersøkelse av beskyttende faktorer blant ungdom*. s. . Hentet fra: <https://openarchive.usn.no/usn-xmlui/bitstream/handle/11250/2438657/MASTEROPPGAVE%20-%20Tone%20Blandkjenn%20Engvoldsen.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Fangen, K (2008). *Identitet og praksis*. s. 51-52. 1. utgave. Oslo. Gyldendal Norsk Forlag.
- Fangen, K. (2006). *Assimilert, hybrid eller inkorporert i det etniske? Tilpasning og identifikasjon blant somaliere i Norge*. Hentet fra https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15216/1/Assimilert_hybrid_eller_inkorporert_i_det_etniske.pdf
- Fangen, K. (2006). *Stolthet og krenkelse: Somalieres opplevelser av tilværelsen i Norge*. Hentet fra: <https://psykologtidsskriftet.no/vitenskapelig-artikkel/2006/12/stolthet-og-krenkelse-somalieres-opplevelser-av-tilvaerelsen-i-norge>
- Friberg, H, J. & Bjørnset, M, (2019). *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. s. 76. Hentet fra: <https://www.fafu.no/images/pub/2019/20698.pdf>
- FN (2020). *Barnekonvensjonen*. Hentet fra: <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/menneskerettigheter/barnekonvensjonen>
- Giddens, A (1984) *The constitution of society*. Cambridge. Polity press.
- Giddens, A (1991) *Modernity and self-identity*. Cambridge. Polity press
- Gabowduale, K. (2010). *Somali families in Norway. A critical review of the changing socio-struktural situation and its consequence for the family*. s. 63. Hentet fra: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/15301/Gabowduale.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Gagnes, L, I., Fondenes, Y., Agerup, R & Willoch, H, M (2017). *De blir NAV-klienter resten av sitt liv*. Hentet fra: <https://www.tv2.no/a/9128612/>
- Imdi (2020). *Innvandrere i arbeidslivet*. Hentet fra: <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/kunnskapsoversikt/innvandrere-i-arbeidslivet/>
- Imdi (2021). *Mangfold i arbeidslivet*. Hentet fra: <https://www.imdi.no/mangfold-i-arbeidslivet/>
- Imdi (2009). *Innvandrere i norsk medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv*. Hentet fra:

https://www.imdi.no/contentassets/3e937755549748368d1d9384f91e6138/imdi_aarsrapport_2009.pdf

Johannessen, E.F.L, Rafoss, W.T & Rasmussen, B.E. (2018) *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitative analyse*. s. 278. Oslo. Universitetsforlaget.

Kristiansen, A (2016). *Mellom inkludering og ekskludering?* s. 24. Hentet fra:

<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/9660/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Kvale, S & Brinkmann, S. (2015). *Det kvalitative forskningsintervju*. 3. utgave. Oslo. Gyldendal Akademisk Forlag

Lovdata (2021). Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova). Hentet fra:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61?q=oppl%C3%A6ringsloven*#KAPITTEL_6

Musa, Amina (2016). *When reality crashes the imagination: experiences of young Qurbojoog (foreign raised) Somalis in Somaliland*. Hentet fra:

<https://core.ac.uk/download/pdf/148068765.pdf>

Macmillan & Furstenberg (2016). *The logic and practice of growth curve analysis: Modeling strategies for life course dynamics*. Switzerland. Springer international

O'Reilly, K (2013) *International migration and social theory*. Hentet fra:

<file:///Users/abdinasmustafe/Downloads/InternationalMigrationandSocialTheoryv3.pdf>

Open Society Foundations (2019). *Kommunens erfaringer med barn og unge som etterlates i utlandet mot sin vilje*. Hentet fra <https://osloeconomics.no/wp-content/uploads/Oslo-Economics-2019-Etterlatte-barn-i-utlandet.pdf>

Præsttun, C & Strand, T (2017). *Koranskolene*. s. 7. Hentet fra:

<https://www.skup.no/sites/default/files/metoderapport/2018-03/Metoderapport%20Koranskolene.pdf>

Pollock, David C & Ruth E. Van Reken (2001). *Third Culture Kids: Growing up among worlds*. s. 13. Hentet fra: <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.oslomet.no/lib/hioa/reader.action?docID=477024>

Robeyns, I. (2011) *Sen's capability approach and gender inequality: selecting relevant capabilities* Hentet fra:

<https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/1354570022000078024?needAccess=true>

- Robeyns, I. (2005). *The Capability Approach: A Theoretical Survey*. Journal of Human Development 6 (1)
- Rugkåsa, M (2011). *Kultur og generasjon. Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Hentet fra: [https://www-idunn-no.ezproxy.hioa.no/file/pdf/48633158/nat_2011_01_pdf.pdf](https://www-idunn.no.ezproxy.hioa.no/file/pdf/48633158/nat_2011_01_pdf.pdf)
- Regjeringen (2019). *Statsborgerskap og statsborgerloven*. Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/innvandring-og-integrering/kd/statsborgerloven/id2343481/>
- Retrievers (2020). *Innvandring og integrering i norske medier. En medieanalyse utført på oppdrag fra integrerings- og mangfoldsdirektoratet*. Hentet fra: <https://www.imdi.no/contentassets/b882af4dacc0474c9dd4a1b78bae63c6/innvandring-og-integrering-i-norske-medier-2020.pdf>
- Stones, R (2005) *Structuration theory*. Basingstoke. Palgrave Macmillan
- Svennevig, J & Hagemann, K. (2020). *Språkfunksjoner*. Hentet fra: <https://snl.no/spr%C3%A5kfunksjoner>
- SSB(2020). *Noen flere fikk norsk statsborgerskap i 2019*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/noen-flere-fikk-norsk-statsborgerskap-i-2019>
- SSB(2019). *Slik definerer SSB innvandrere*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/slik-definerer-ssb-innvandrere>
- SSB (2019). *Innvandrere med lav inntekt dårligere stilt enn andre med lav inntekt*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/innvandrere-med-lav-inntekt-darligere-stilt-enn-andre-med-lav-inntekt>
- SSB (2020). *Innvandrere og norskfødte med innvandrere foreldre*. Hentet fra: <https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/faktaside/innvandring>
- Tillikainen, Marja (2011). *Experiences of dhaqan celis and mentally III returnees in Somaliland*. s. 85-86 Hentet fra: [file:///Users/abdinasmustafe/Downloads/Faileddiaspora2011%20\(1\).pdf](file:///Users/abdinasmustafe/Downloads/Faileddiaspora2011%20(1).pdf)
- Thagaard, T. (2018). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitative metoder*. 5.utgave. Bergen. Fagbokforlaget.

Vedlegg 3: Godkjenning fra NSD

NSD sin vurdering

 Skriv ut

Prosjekttittel

Medborgerskap og kulturrehabilitering blant unge norsk-somalere – et livsløpsperspektiv

Referansenummer

542979

Registrert

19.10.2020 av Abdinasir Mustafe Awale - s340467@oslomet.no

Behandlingsansvarlig institusjon

OsloMet – storbyuniversitetet / Fakultet for samfunnsvitenskap / Institutt for sosialfag

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Rune Halvorsen, Rune.halvorsen@oslomet.no, tlf: 92209864

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Abdinasir Mustafe Awale, Abdinasir212@hotmail.com, tlf: 98428493

Prosjektperiode

14.12.2020 - 31.12.2021

Status

11.12.2020 - Vurdert

Vurdering (1)

11.12.2020 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet den 11.12.2020 med vedlegg, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

<https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema/>

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle særlige kategorier av personopplysninger om rasemessig eller etnisk opprinnelse, politisk oppfatning, religion, og alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 31.12.2021.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og art. 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake.

Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a, jf. art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1 f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og eventuelt rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Tore A. K. Fjeldsbø

Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vedlegg 2: Samtykkeskjema

Forespørsel om deltakelse i masterprosjekt om medborgerskap og kulturehabilitering blant unge norsk-somalierne – et livsløpsperspektiv

Bakgrunn og formål

Mitt navn er Abdinasir Mustafe Awale, og jeg er masterstudent ved OsloMet-Storbyuniversitetet, Fakultet for samfunnsvitenskap, Institutt for sosialt arbeid.

I min masteroppgave skal jeg skrive om unge norsk-somalieres erfaringer med såkalt kulturehabilitering/dhaqan-celi. Hensikten med denne masteroppgaven er å se hvordan lengre utenlandsopphold kan påvirke oppveksten og fremtiden blant ungdom med somalisk bakgrunn. Målet er å bidra til bedre forståelse av unge norsk-somalieres egne erfaringer og opplevelser.

Dine erfaringer er viktige. For at vi skal få bedre forståelse av hva kulturehabilitering er vil jeg få fram historiene til de som har opplevd det selv. Jeg håper derfor at jeg kan få lov til å intervju deg.

Hvem har ansvarlig for forskningsprosjektet?

OsloMet - Storbyuniversitet er ansvarlig for prosjektet. Rapporten (masteroppgave) jeg skal skrive inngår som en del av mine studier ved Institutt for sosialfag ved OsloMet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Jeg har lagt ut forespørselen om å stille opp til intervju på sosiale medier og delt ut informasjon til foreninger, klubber og moskeer. Du har antakelig hørt eller lest om mitt prosjekt en av de stedene, eller fått informasjon gjennom noen andre som har lest om det. Jeg er interessert i å komme i kontakt med alle unge norsk-somalierne som har erfaringer med kulturehabilitering/dhaqan-celi.

Hva innebærer deltakelse i studien for deg?

Deltakelse innebærer et intervju som består av noen enkle spørsmål knyttet til temaet kulturehabilitering/dhaqan-celis. Intervjuene vil handle om dine erfaringer med skole, venner

og familie fram til i dag og dine erfaringene før, under og etter oppholdet i Somalia. Dersom du vil dele noe om din kulturelle tilhørighet (etnisitet) og religion vil jeg inkludere det i min analyse. Intervjuet vil ta omlag 1 time. Vi kan møtes der du foretrekker. Vi kan for eksempel møtes i lokalene til OsloMet, på kafe eller hjemme hos deg. Intervjuet vil bli tatt opp på lydbånd. Opptaket vil bli slettet kort tid etter det er blitt skrevet ut. Funnene fra intervjuene vil bli oppsummert og presentert i masteroppgaven jeg skal skrive på OsloMet.

Det er frivillig å delta

Deltakelse i studien er frivillig, og du kan når som helst og uten å oppgi noen grunn trekke ditt samtykke. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli slettet.

Ditt personvern - hva skjer med informasjonen om deg?

All informasjon om deg vil bli anonymisert. Det vil si at alle navn, steder, datoer eller annet som kan gjøre at noen blir gjenkjent vil bli slettet. Det vil ikke være mulig å identifisere enkeltpersoner i oppgaven jeg skal skrive. Informasjonen som registreres om deg skal kun brukes slik som beskrevet i formålet med studien. Lydopptaket vil bli slettet etter at intervjuene er skrevet ut. Lydopptakene, utskriftene av intervjuene, navn og adresser vil bli oppbevart hver for seg og i nedlåste skap som bare jeg har tilgang til. Utskriftene av intervjuet, navn og adresser vil bli slettet når jeg har levert masteroppgaven, senest 31 desember 2021.

Dine rettigheter

Du kan når som helst be om og har rett til:

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- Å få rettet personopplysninger om deg,
- Å få slettet personopplysninger om deg, og
- Å sende klage til datatilsynet om behandling av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra OsloMet- Storbyuniversitetet har NSD- Norsk senter for forskningsdata vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Har du spørsmål angående prosjektet, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Abdinasir Mustafe Awale, tlf: 98 42 84 93, e-post: Abdinasir212@hotmail.com
- Du kan også kontakte min veileder på OsloMet, Professor Rune Halvorsen, rune.halvorsen@oslomet.no eller personvernombudet på OsloMet: Ingrid S. Jacobsen, personvernombud@oslomet.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSDs vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD- Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17

Dersom du ønsker å delta, undertegner du samtykkeerklæringen nederst på siden før intervjuet.

Med vennlig hilsen

Rune Halvorsen
Veileder, prosjektansvarlig

Abdinasir Mustafe Awale
Student

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjekt «Medborgerskap og kulturehabilitering blant unge norsk-somalier – et livsløpsperspektiv», og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til:

- Å delta i intervjuet
- Lydopptak av intervjuet
- Å bli stilt spørsmål om min bakgrunn (opprinnelse, språk, kultur, religion)

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Signert av prosjektdeltaker, sted og dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Semistrukturert spørsmål for intervjuer med norsk-somaliere (18- 30 år) :

Først vil jeg takke for at du ville være med på dette intervjuet om dine erfaringer med å bo en periode i Somalia. For meg er det viktig å få fram historiene til de som faktisk har vært der. I dag er det mye synsing og mange som har meninger, men de som har vært det kommer ikke bestandig til ordet. Derfor er dine erfaringer og hva du kan fortelle viktig. I prosjektet er jeg opptatt av å sikre alle anonymitet. Det er derfor fint om du unngår å nevne navn på folk du kjenner. Og snakker om andre i generelle termer (f.eks. mine foreldre, ikke min mor).

Informasjon

- Om meg selv
- Bekrefte konfidensialitet og anonymitet av data
- Info om bruk av lydbånd

Egen bakgrunn

1. Kan du fortelle litt om deg selv?

- Statsborgerskap?
- Hvor er du født og oppvokst?
- Evt. Hvor lenge har du bodd i Norge?
- Fritidsaktiviteter nå/før

Foreldrenes bakgrunn?

- Når kom dine foreldre til Norge?
- Hva var grunnen til at de kom hit?
- Har foreldrene dine noe utdanning? evt. Hvilken?
- Har de jobb? evt. Hva?

Før oppholdet i Somalia

2. Hvordan har det seg at du reiste til Somalia og bodde der en periode?

- Kan du fortelle litt om prosessen før du reiste til Somalia?
- Hva var det du viste, eventuelt ikke viste før du reiste til Somalia?
- Hva var det foreldrene dine sa og tenkte om det?
- Hva tenkte du om det?
- Hva slags forventninger hadde du om oppholdet?
- Hva slags forventninger hadde dine foreldre til deg?
- var dine ønsker for livet ditt de samme som foreldrene dine? Hvis nei, førte dette til konflikt mellom deg og dine foreldre?
- Forholdet til skolen før du reiste?
- Forholdet til venner i Norge før du reiste?

Under oppholdet i Somalia

3. Hvordan opplevde du det å bo i Somalia?

- Hva syns du var vanskelig og utfordrende i Somalia?
- Hvordan bodde du der? (med hvem? Bostandard sammenlignet med Norge?)
- Kontakt med familie/ slekt bosatt i Somalia under oppholdet?
- Skole der? (sammenlignet med Norge)
- Hvem hang du med mens du var der?
- Traff du andre som var fra utlandet?
- Møtte du andre fra Norge?
- Hvordan opplevde du de første dagene, ukene og hvordan ble det senere?
- Hvordan var hverdagene der?
- Norsk og somalisk språk under opphold?
- Kontakt med venner i Norge mens var der?
- Kontakt med foreldre mens var der?
- Hva savnet du med Norge, eventuelt savnet minst?
- Var det noe du likte spesielt bra der?
- Var det noe du mislikte/ som var mindre bra?

Etter oppholdet i Somalia

- Hvordan fikk du beskjed om at du skulle komme tilbake igjen til Norge?
- Når var det?

- Hva følte du da?
- Hvordan er livet i Norge etter at du kom tilbake?
- Hvordan var det å komme tilbake?
- Hvordan gikk det å komme tilbake på skolen her? (overgang med språket? Begynne i ny klasse? Begynne på et lavere trinn enn kameratene? Hvordan var det å komme tilbake til det norske skolesystemet? Tenker du annerledes om det norske skolesystemet i dag?)
- Har du de samme vennene i dag som før du reiste til Somalia?
- Har du forsøkt å få jobb (ekstrajobb ved siden av skolen/ etter at var ferdig med utdanningen)? Hvordan har det gått å få seg jobb?
- Deltakelse i frivillige organisasjoner (fritidsklubb, norsk-somalisk forening, borettslag, Røde Kors eller annet)?
- Deltakelse i politisk arbeid (partipolitikk, medlem av politisk parti, bruker stemmeretten)?
- Framtidsplaner? (ønsker, ambisjoner)

Identitet og tilhørighet

Jeg vil nå gå over til å stille noen spørsmål om kultur.

- Hvilke tradisjoner og verdier vil du si at du lever etter? (Hva er viktigst for deg??)
- Hvilke tradisjoner og verdier vil du trekke fram som de viktigste i det somaliske miljøet, og i det norske miljøet?
- Hva er ditt forhold til den somaliske kulturen og den norske kulturen?- Hva vil det si å være norsk for deg? Hva vil det si å vær somalier for deg?
- Hvordan vil du beskrive ditt forhold til somalisk språk, har det endret seg etter oppholdet? Evt hva har endret seg?
- Føler du deg mindre eller mer somalisk enn da du først kom tilbake til Norge?
- Tenker du deg selv som norsk-somalier, norsk eller somalier?

Integrering og inkludering

4. Hva er dine tanker om å være en del av det norske samfunnet?

- Føler du deg en del av (det norske) samfunnet etter oppholdet?
 - Hadde/har du flest norske venner, eller flest med samme bakgrunn som deg?
- Blanding?

- Hvorfor tror du det er sånn?
- - Hva er viktigst for å bli en del av samfunnet tenker du?
- Hvilke utfordringer møter du med inkludering i studier/arbeidslivet?
- Hvordan synes du media framstiller somaliere? (Hva er det du er enig/uenig i?)

Avslutningsspørsmål

- Når du nå tenker tilbake på oppholdet i Somalia: hvordan synes du at det var alt i alt?
- Føler du at du har oppnådd det du ble sendt tilbake for? Eventuelt på hvilken måte?
- Er det noe mer du vil fortelle om som jeg ikke har spurt deg om?
- Er det noe jeg har glemt å spørre om eller som du synes er rart at jeg ikke har spurt om?
- Er det noe av det du har sagt du ikke vil jeg skal ta med?

Takk for hjelpen. Det er veldig viktig at din og andre ungdommers historie og erfaringer kommer fram.